



Agroresursu un
ekonomikas
institūts



EIROPAS SAVIENĪBA
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS
Eiropas Lauksaimniecības fonds
lauku attīstībai

Ziņojums
Lauku attīstības programmas 2014-2020 novērtēšanas
ietvaros
Paaugstinātas kvalitātes pārtikas produktu
potenciāls ZPI

2022. gada decembris

Saturs

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI	3
KOPSAVILKUMS	4
DARBA SATURS	6
PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA UN IZMANTOTIE DATI	7
1. NORMATĪVO DOKUMENTU ANALĪZE SAISTĪBĀ AR ZPI	10
1.1. ES normatīvie akti saistībā ar ZPI.....	10
1.2. Latvijas normatīvie akti.....	11
1.3. Paaugstinātas kvalitātes produkti	14
2. VALSTS UN PAŠVALDĪBU VEIKTIE ZPI	16
2.1. ZPI nosacījumi un prasības	16
2.2. IUB informācija par pārtikas un ēdināšanas iepirkumiem.....	20
3. PAAUGSTINĀTAS KVALITĀTES PRODUKCIJAS IEPIRKUMA APJOMI UN POTENCIĀLA NOVĒRTĒJUMS ZPI	30
3.1. Paaugstinātas kvalitātes produkcijas iepirkuma apjomi (aptaujas rezultāti). 30	
3.2. Paaugstinātas kvalitātes produktu ražošanas potenciāla novērtējums	32
4. IDENTIFICĒTĀS PROBLĒMAS PAAUGSTINĀTAS KVALITĀTES PRODUKTU RAŽOTĀJIEM PIEDALĪTIES ZPI	42
4.1. Identificētais veiktajos pētījumos par ZPI.....	42
4.2. Fokusgrupu un interviju rezultāti	45
5. PRIEKŠLIKUMI PAAUGSTINĀTAS KVALITĀTES PRODUKTU NODROŠINĀJUMA VEIDOŠANĀ UN APJOMA SEKMĒŠANĀ ZPI LATVIJAS REĢIONOS	53
PIELIKUMI	56

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

AREI	Agroresursu un ekonomikas institūts
ATR	Administratīvi teritoriālā reforma
BL	Bioloģiskā lauksaimniecība
CSP	Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde
EK	Eiropas Komisija
ERAF	Eiropas rekonstrukcijas un attīstības fonds
ES	Eiropas Savienība
ESF	Eiropas Sociālais fonds
EUR	euro
IVP	Ieslodzījumu vietu pārvalde
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija
KF	Kohēzijas fonds
LAD	Lauku atbalsta dienests
LAD IS	Lauku atbalsta dienesta informācijas sistēma
LAND	Lauku attīstības novērtēšanas daļa
LAP	Latvijas Lauku attīstības programma/s
LAP 2014-2020	Lauku attīstības programma 2014.-2020. gadam (arī Programma)
LPIA	Lauksaimniecības produktu integrētā audzēšana
MK	Ministru Kabinets
NBS	Nacionālie bruņotie spēki
NPKS	Nacionālā pārtikas kvalitātes shēma
PIL	Publisko iepirkumu likums
PMLP	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde
PSKUS	Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca
RAKUS	Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca
RAIM	Reģionālās attīstības indikatoru modulis
VAMOIC	Valsts aizsardzības militāro objektu un iepirkumu centrs
VARAM	LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VPS	Vides pārvaldības sistēma
VRG	Vietējās rīcības grupa
VSAOI	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas
ZM	Zemkopības ministrija
ZPI	Zaļais publiskais iepirkums

KOPSAVILKUMS

Pētījuma mērķis ir izpētīt paaugstinātas kvalitātes pārtikas produktu apjomu zaļajā publiskajā iepirkumā (ZPI) reģionos, identificējot produktu ražotāju aktuālos izaicinājumus.

Sākotnēji tika izvērtēta normatīvo aktu bāze par ZPI, ietverot ES regulējumu. Izpētīti pašvaldību veiktie iepirkumi un izvirzītās prasības piegādātājiem. Apkopota un izanalizēta pieejamā informācija no Iepirkumu uzraudzības biroja (IUB) datu bāzes par iepirkumu summām no 2018.-2021.gadam. Veikta pašvaldību, valsts iestāžu, ražotāju, pārstrādātāju, ēdinātāju aptauja un noorganizēta fokusgrupa kopā ar NVO un Zemkopības ministrijas (ZM) pārstāvjiem par ZPI un aktuālajiem izaicinājumiem.

ZPI iepirkumu veido pārtikas iepirkumi un sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumi. Sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumu iepirkums katrā no perioda gadiem veido lielāko daļu no iepirkumu kopvērtības (no 51% līdz 76%). Rīga veido lielāko ZPI apjomu finanšu apjoma ziņā. Arī vidēji gadā 44% no ēdināšanas ZPI un 24% no pārtikas ZPI konkursu rezultātā noslēgtajām līgumsummām nonāk Rīgā reģistrētajiem uzņēmējiem, jo pārtikas konkursos uzvar vairumā gadījumu (52%) vairumtirgotāju bāzes nevis ražotāji vai pārstrādātāji.

Iesaistīto dalībnieku skaita un struktūras analīze rāda, ka pa lielākai daļai ZPI piedalās vieni un tie paši uzņēmumi. Pavisam no 2018. līdz 2021. gadam saskaņā ar IUB datiem ir noslēgti 7,2 tūkst. līgumi, kuros ir piedalījušies 384 piegādātāji: vidēji katrs piedalījies gandrīz 19 iepirkumos. No šiem piegādātājiem tikai neliela daļa atbilst PKP prasībām: zaļās karotītes produktus piegādā 42, bordo karotītes – 26, bioloģiskos produktus – 26, bet integrēti audzētos augļus vai dārzeņus – 23 piegādātāji. Ja aplūkojam kopējo uzņēmumu skaitu, kas reģistrēti kā Zaļās un Bordo karotītes ražotāji, tad ZPI piedalās 27% no Zaļās un 40% no Bordo karotītes ražotājiem, bet tikai 0,6% no bioloģiskajiem lauksaimniekiem.

Arī reģionālais pārklājums ir nevienmērīgs un lielākais piegādātāju skaits atrodas Rīgā un Pierīgas reģionā (46%).

Pamatojoties uz pieejamo informāciju, veiktas produktu apjomu aplēses pa produktu grupām. Vislielākie apjomi (tonnās) pa grupām nepieciešami: miltu produktiem, kartupeļiem un piena produktiem. Vislielākie patērētēji ir izzglītības iestādes un NBS (īpaši ja ņem vērā paredzētās izmaiņas sastāva skaitā).

Izglītības iestādes veido lielāko ZPI iepirkumu pārtikai un ēdināšanas pakalpojumiem, kā arī tieši pašvaldības iepirkumi līdz šim ir bijuši pieejamāki vietējiem ražotājiem. Tas arī nosaka lielākās atšķirības starp reģioniem ZPI iepirkuma apjomā un iespējās piedalīties vietējiem ražotājiem un pārstrādātājiem.

Iegūtie dati un apkopotā informācija sniedz ieskatu ZPI realizācijas izaicinājumos. Vispirms tas prasa resursu ieguldījumu un atbilstošu kapacitāti konkursa organizētājiem, lai korekti sagatavotu konkursa dokumentāciju, sadalot ZPI atbilstošās lotēs pārtikas iepirkumā un sagatavojot prasības ēdinātājam. Jāpārzin vietējā tirgus iespējas t.i. kādi uzņēmumi atrodas attiecīgajā teritorijā, ko tie ražo un pārstrādā, un kādos apjomos, kādas ir iespējas saražot nepieciešamo. Būtisks ir cenas jautājums, jo atvēlētie līdzekļi jāsabalansē ar tirgus cenām un atbilstošu kvalitāti. ES uzstādījums attiecībā par ZPI - publiskais iepirkums būtu jāpielāgo mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) vajadzībām tā, lai veicinātu MVU līdzdalību. Kā arī jānodrošina lielus līgumus sadalīt daļās.

Pirms ZPI izsludināšanas, noteikti veicama tirgus izpēte par sava novada pagastos un pilsētās esošo ražotāju un pārstrādātāju iespējām piegādāt produktus un to apjomiem pirms gatavo konkursa dokumentāciju. Tas palīdzēs izprast par kādām cenām un kādus produktus var iegādāties. Tas sniegs arī iespēju vietējiem uzņēmējiem uzzināt, kas ir pieprasīts un ko PI nozīmē. Svarīgi ir elektroniska informācijas apmaiņa par izsludinātajiem konkursiem un pieejamo produkciju reģionos.

ZPI dalībniekiem svarīgi ir līgumu formu un pamatojošo dokumentu par atbilstošās kvalitātes produkcijas piegādes apjomu standartizēšanu un vienkāršošanu, lai nevajadzētu katram konkursam meklēt un gatavot vienu un to pašu informāciju dažādos veidos. Tāpat ir jākontrolē saņemtā pārtika ne tikai balstoties uz iesniegtajiem dokumentiem. Jāievieš elektroniskā izsekojamība produktiem.

Lai sekmētu vietējo ražošanu un vietējo ražotāju ieinteresētību piedalīties ZPI, ieteicams lielāku punktu skaitu piešķirt lokāliem ražotājiem iepirkumu vērtēšanā, mazāk punktus piešķirot cenai. Paaugstinātas kvalitātes produktiem paredzēt lielāku īpatsvaru ZPI, ņemot vērā pieejamos saražotos apjomus.

Pētījuma ierobežojumus noteica pieejamais datu klāsts un to savietojamība, un pašvaldību un valsts institūciju pārstāvju aktivitāte un ieinteresētība informācijas sniegšanā.

Atskaiti sagatavoja Agrosursu un ekonomikas institūta (AREI) Bioekonomikas nodaļas Lauku attīstības novērtēšanas daļas (LAND) pētnieki: Dr.oec. A.Vēveris, Dr.geog. A.Pužulis, MBA J.Hāzners, Mg.oec. A.Hauka, Mg.oec L.Aļeksēja un projekta vadītāja Mg.ing. E.Benga.

DARBA SATURS

Pētījuma mērķis ir izpētīt paaugstinātas kvalitātes pārtikas produktu apjomu ZPI reģionos, identificējot produktu ražotāju aktuālos izaicinājumus.

Mērķa sasniegšanai ir izvirzīti sekojoši darba uzdevumi:

1. Normatīvo dokumentu analīze par ZPI

Izanalizēt normatīvo aktu bāzi saistībā par ZPI, ietverot ES regulējumu.

2. Valsts un pašvaldību veiktie ZPI.

Ņemot vērā pieejamo informāciju IUB, tiek veikta analīze par pārtikas produktu iepirkumiem. Pašvaldību veiktie iepirkumi un izvirzītās prasības piegādātājiem.

3. Paaugstinātas kvalitātes produkcijas apjomu ZPI potenciāla novērtējums.

Analizēta esošā situācija pašvaldībās (43 pašvaldības) attiecībā uz tādu Nacionālās pārtikas kvalitātes shēmas (NPKS) paaugstinātas kvalitātes produktu kā zaļā un bordo karotīte, bioloģiski un integrēti audzēti produkti apjomu produktu grupās (piens un piena produkti, augļi un ogas, gaļa un gaļas produkti, graudu pārstrādes produkti utt.) ZPI ietvaros. Tiks apskatīti apjomi produktu grupās svara izteiksmē, kā arī īpatsvars % pret kopējo šīs produkta grupas iepirkumu (piem., bio piens pret kopējo piena iepirkumu) attiecīgajā pašvaldībā.

Ražošanas apjomu un potenciāla novērtējumam izmantos pieejamo statistiku un iespēju robežās telpiskos datus.

4. Identificētās problēmas paaugstinātas kvalitātes produktu ražotājiem piedalīties ZPI.

Identificētās problēmas paaugstinātas kvalitātes produktu ražotāju dalībai ZPI. Problēmu identificēšanai tiek organizētas fokusgrupas ražotājiem, pašvaldību un institūciju pārstāvjiem.

5. Priekšlikumi paaugstinātas kvalitātes produktu nodrošinājuma veidošanā un apjoma sekmēšanā ZPI Latvijas reģionos.

Sniegti ieteikumi vietējās produkcijas noieta sekmēšanai caur ZPI, t.sk., normatīvo aktu izmaiņām, nozaru stratēģijām un ZPI pārvaldības līmenī.

PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA UN IZMANTOTIE DATI

Pētījumā izmantota socioloģisko pētījumu kvalitatīvā metode – daļēji strukturētas telefonintervijas un fokusgrupas diskusijas. Mērķis bija definēt pastāvošos šķēršļus un iespējamus risinājumus ZPI procesā. Daļēji strukturētas intervijas tika veiktas ar ēdināšanas pakalpojumu sniedzējiem, ražotājiem, pārstrādātājiem un iepirkumu pasūtītājiem, aptverot visus Latvijas reģionus. Fokusgrupas diskusijās piedalījās dažādu jomu un nozaru pārstāvji. Kopējo respondentu izlasi veidoja 14 dažāda lieluma ēdinātāji, 8 pārtikas ražotāji – primārās lauksaimniecības produkcijas pārstrādātāji; 8 paaugstinātas kvalitātes produktu ražotāji, 5 pašvaldības un 4 valsts iestādes. Telefonintervijas tika veiktas no 2022. gada 1. augusta līdz 31. augustam. Iegūtā informācija tika atkārtoti vērtēta fokusgrupas diskusijā 2022. gada 28. septembrī. Iegūtie rezultāti tika apstrādāti ar PEST analīzes metodi, kā ietvaros konstatētās nepilnības un problēmas tika iedalītas grupās – politiskie, ekonomiskie, sociālie un tehnoloģiskie faktori.

Lai iegūtu informāciju par ZPI ietvaros veikto iepirkumu apjomu dažādās preču grupās, kā arī konkrēto informāciju par paaugstinātas kvalitātes produktu apjomu un īpatsvaru, tika veikta aptauja pašvaldībās un valsts iestādēs, kuras veic pārtikas produktu iepirkumus.

Pašvaldībām anketa tika izsūtīta ar Latvijas Pašvaldību savienības (LPS) palīdzību, kas to tālāk nosūtīja pašvaldībām. Datu ievākšanu apgrūtināja situācija, ka neviens normatīvais akts nenosaka detalizētu datu apkopošanu un vākšanu par iepirktajiem apjomiem¹, tādēļ iepirkumu veicējiem nav pienākuma tos attiecīgajā griezumā apkopot. Vairākas pašvaldības un valsts institūcijas norādīja, ka attiecīgie dati vai nu nav to rīcībā, vai arī nav attiecīgi apkopoti un to apkopšana prasītajā veidā būtu nesamērīgi darbietilpīga, tādēļ pašvaldības ar saviem resursiem to nevar atļauties.

Tomēr daļa iepirkumu veicēju sniedza detalizētu informāciju par iepirkto produktu apjomu un dalījumu pa kvalitātes kategorijām. No Veselības ministrijas pārziņā esošajām iestādēm informāciju sniedza četras slimnīcas; no Labklājības ministrijas iestādēm – trīs no četriem valsts sociālās aprūpes centriem, un ceturtais sniedza atbildi, ka pieaugušo filiālēs tiek sniegts ēdināšanas pakalpojums, un uzskaitē par paaugstinātas kvalitātes produktu apjomu netiek veikta. Saņemta informācija arī no Tieslietu ministrijas pārraudzībā esošās Ieslodzījuma vietu pārvaldes. Savukārt Aizsardzības ministrijas iestādes attiecīgo informāciju nevarēja sniegt.

No 43 pašvaldībām atbilstoši kopš 2021. gada jūlija spēkā esošajam administratīvajam iedalījumam pilnīgu vai daļēju kvantitatīvu informāciju sniegušas 17 pašvaldības vai atsevišķas to iestādes atkarībā no tā, kā konkrētā pašvaldībā tiek organizēts iepirkumu process. Vairākas citas pašvaldības sniedza skaidrojumu, kādēļ prasīto informāciju nav iespējams iesniegt. Daļa pašvaldību iepirkumus organizē centralizēti visām to pārziņā esošajām iestādēm, savukārt citās iepirkumus organizē decentralizēti, tādēļ arī atšķiras iegūto datu aptvērums. Daļa no pašvaldību iestādēm iepērk pārtikas produktus, bet citas pērk ēdināšanas pakalpojumu. Pārtikas produktu nun sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumu iepirkuma proporcijas var būt atšķirīgas. Pārsvārā par tām pašvaldībām vai iestādēm, kuras pērk ēdināšanas pakalpojumu, informācija nebija pieejama, jo ēdinātājs pats iepērk produktus un par tiem atskaites nesniedz. Atsevišķas pašvaldības, piemēram, Jelgavas pilsēta un novads, sniedza atbildes, ka visu iepirkumu veido ēdināšanas pakalpojumi, tādēļ attiecīgie dati nav apkopoti, un tos nevar sniegt. Savukārt Gulbenes novadā atbilstoši sniegtajai informācijai viss

¹ MK noteikumu nr.353 14.pants paredz ka atbildīgā iestāde “14.5. nodrošina zaļā iepirkuma īstenošanas gadskārtēju novērtējumu: 14.5.2. apkopojot datus par zaļajā iepirkumā iegādātajām preču un pakalpojumu grupām atsevišķi valsts tiešās pārvaldes iestādēm un pašvaldībām”. Tomēr praksē šādā veidā apkopoti dati nebija oficiāli pieejami, un datu pieejamība bija atkarīga no konkrēto iestāžu atsaučības un iniciatīvas.

iepirkums tiek organizēts centralizēti, un iepirkti tiek tikai pārtikas produkti. Tādējādi iesniegtā informācija ir attiecināma uz visiem pašvaldības teritorijā veiktajiem iepirkumiem. Lielākajā daļā novadu un pilsētu pastāv abi iepirkumu veidi, līdz ar to iegūtie dati aptver daļu no iepirktajiem produktiem, izņemot ēdinātāju tieši iepirkto produktus.

Ņemot vērā to, ka anketās norādītie iepirkumu apjomi tiek sniegti svāra izteiksmē, iegūtie dati nav tieši salīdzināmi ar IUB apkopotajiem datiem par gada laikā veiktajiem iepirkumiem vērtības izteiksmē. Tādēļ, lai noskaidrotu, kādu daļu no faktiski gada laikā veiktajiem pārtikas produktu un ēdināšanas pakalpojumu ZPI iepirkumiem anketās apkopotā informācija aptver, tika veiktas papildus telefonintervijas. Tajās tika lūgts norādīt, kāda daļa no pašvaldību iestādēm ir ietverta anketas datos. Izmantojot šos datus, kā arī novērtējot anketās faktiski iekļauto produktu apjomus, ir iegūta aplēse par anketās iegūtās informācijas attiecību pret visu attiecīgo pašvaldību iepirkto apjomu 2021. gadā.

Iegūtie dati liecina, ka tikai neliela daļa (četras pašvaldības) anketās ir iekļāvušas visus iepirkumus, bet lielākā daļa (10 pašvaldības) - mazāk par 50% no kopējā iepirkto produktu daudzuma. Galvenais iemesls tam ir, ka daļā pašvaldību iestāžu tiek iepirkti ēdināšanas pakalpojumi, bet citas pašvaldības (tajā skaitā Rīga) anketās norādīja tikai atsevišķus iepirkumus kā piemēru, jo apkopotu datu par visiem iepirkumiem nav.

Jāņem arī vērā, ka daļa no anketu iesniedzējiem ir uzrādījuši plānotos iepirkumu apjomus atbilstoši iepirkumu dokumentācijai, bet citi – aprēķinājuši faktiski 2021. gadā iepirkto, tai skaitā no iepriekšējo gadu iepirkumiem. Tādēļ anketu dati nav izmantojami precīzu iepirkto apjomu izvērtējumam, bet tie sniedz priekšstatu par iepirkto produktu klāstu un sadalījumu atbilstoši kvalitātes kritērijiem.

Valsts un pašvaldību pārziņā esošo iestāžu struktūra nosaka atšķirības attiecīgajos iepirkumos. Valsts iestādes ietver sociālās aprūpes centrus, slimnīcas un ieslodzījuma vietas, savukārt pašvaldību iepirkumos lielāko daļu veido izglītības iestādes (gan pirmsskolas, gan vispārējās izglītības iestādes), kā arī neliela daļa ir pašvaldību pārziņā esošās sociālās aprūpes iestādes.

Pētījuma darba uzdevumu izpildīšanai tiek izmantotas kvalitatīvās un kvantitatīvās metodes.

Kvalitatīvās metodes:

- līdzšinējo pētījumu un normatīvo aktu analīze *normatīvo dokumentu analīzei par ZPI*;
- aptauja *paaugstinātas kvalitātes produkcijas apjomu ZPI potenciāla novērtējumam*;
- intervijas, fokusgrupas un PEST analīze, *lai identificētu problēmas paaugstinātas kvalitātes produktu ražotājiem piedalīties ZPI*;
- loģiski konstruktīvā metode *priekšlikumu formulēšanai paaugstinātas kvalitātes produktu nodrošinājuma veidošanā un apjoma sekmēšanā ZPI Latvijas reģionos*.

Kvantitatīvās metodes:

- Statistisko datu analīze *valsts un pašvaldību veiktajiem ZPI*;

Pētījumā tiek izmantoti sekojoši dati:

- IUB dati par publiskajiem iepirkumiem ar ZPI no 2015. gada līdz 2020. gadam;
- novadu pašvaldību sniegtie dati par veiktajiem publiskajiem iepirkumiem pašvaldībā un paaugstinātas kvalitātes pārtikas produktu apjomu tajos;
- valsts iestāžu sniegtie dati par publisko iepirkumu apjomiem;
- IUB publiski pieejamā informācija par valsts un pašvaldību publiskajiem iepirkumu konkursiem;
- Kvalitatīvie dati, kas iegūti ZPI iesaistīto institūciju pārstāvju intervijās un fokusgrupās.

Pētījumam ir vairāki ierobežojumi:

- IUB sniegtā informācija ir attiecināma vienīgi uz ZPI apjomiem vērtības izteiksmē, tādējādi ZPI ietvaros iepirkto produktu apjomu svāra izteiksmē nav iespējams noteikt. Bez tam atsevišķu iepirkumu specifikācijā nav nepieciešama iepirkuma detalizācijas norādīšana pārtikas produktu grupās.
- IUB sniegtā informācija ir nepietiekama ikgadējo iepirkuma apjomu noteikšanai pašvaldībās un valsts iestādēs sakarā ar ievērojamo daudzgadu līgumu īpatsvaru.
- IUB iepirkumu datu bāzē netiek uzskaitīti NPKS produktu apjomi.

Fokusgrupā tika aicināti piedalīties ZPI iesaistītie paaugstinātas kvalitātes produktu ražotāju, ēdinātāju, valsts un pašvaldību iestāžu pārstāvošās institūcijas un organizācijas, lai vērtētu intervijās iegūtās informācijas atbilstību pastāvošajai situācijai ZPI. Fokusgrupā piedalījās Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centra (LLKC) valdes priekšsēdētājs M. Cimermanis, Latvijas Bioloģiskās lauksaimniecības asociācijas (LBLA) lauksaimniecības politikas eksperts R. Bahšteins, Latvijas Augļkopju asociācijas valdes priekšsēdētāja M. Rudzāte un valdes loceklis J. Lepsis, biedrības "Latvijas Dārznieks" valdes locekle M. Gailīte, Latvijas Pārtikas uzņēmumu federācijas (LPUF) projektu vadītāja I. Zuimača, Latvijas Ēdinātāju apvienības valdes loceklis G. Bredovskis, Latvijas Pašvaldību savienības (LPS) padomniece lauku attīstības jautājumos S. Sproģe un iepirkumu speciāliste Z. Zvaigzne, ZM Tirdzniecība un tiešā atbalsta departamenta direktora vietniece I. Mežinieca - Briede, ZM Tirdzniecība un tiešā atbalsta departamenta Pārtikas nozares nodaļas vadītāja vietniece L. Sējāne, ZM Lauku attīstības fondu atbalsta nodaļas vecākā referente A. Karlsona.

Veikta datu telpiskā analīze izmantojot ESRI ArcMap programmatūru. Kā izejas dati tika izmantoti IUB dati par ZPI pārtikas piegāžu un ēdināšanas pakalpojumu konkursu uzvarētājiem pēc noslēgto līgumu summas un unikālo piegādātāju skaita 2018.-2020. gadā. Dati tika kartēti pēc konkursa uzvarētāju atrašanās vietas administratīvās vienības (pilsētām un pagastiem). Tika sagatavotas vairākas kartes. Datu interpretācijā jāņem vērā, ka tie ir nepilnīgi, jo trūkst ziņu par pārtikas piegādātājiem ēdinātāju konkursos, kas netiek atsevišķi apkopot.

1. NORMATĪVO DOKUMENTU ANALĪZE SAISTĪBĀ AR ZPI

1.1. ES normatīvie akti saistībā ar ZPI

Eiropas Savienības (ES) līmenī tiek veidota politika, kas vērsta uz negatīvās ietekmes uz vidi samazināšanu, īpaši publiskajā sektorā. Viens no šādas politikas rīkiem ir zaļais publiskais iepirkums (ZPI). Saskaņā ar Eiropas Komisijas (EK) principiem ZPI ir "process, kurā publiskais sektors cenšas iegādāties preces, pakalpojumus un darbus ar mazāku ietekmi uz vidi visā to dzīves ciklā, salīdzinot ar precēm, pakalpojumiem un darbiem, kam ir tāda pati galvenā funkcija, kas citādi tiktu iegādāti". Eiropas valstu publiskā sektora iestādes ir galvenie patērētāji, kas, izmantojot savu pirkspēju, lai izvēlētos videi draudzīgas preces, pakalpojumus un darbus, var sniegt nozīmīgu ieguldījumu ilgtspējīgā patēriņā un ražošanā². Eiropas Komisija ir izdevusi ZPI rokasgrāmatu, kurā ir apkopoti galvenie ZPI principi, politika, prioritātes un mērķi³.

Tieši piemērojams ES regulējums attiecībā uz ZPI nepastāv. ES regulas ir attiecināmas vienīgi uz bioloģiskās lauksaimniecības praksi, kas ir viens no ZPI izmantojamiem produktu veidiem. Regulējums tiek piemērots nacionālā līmenī, izmantojot spēkā esošās ES direktīvas, no kurām viena regulē publisko iepirkumu kā tādu⁴, bet otra ZPI sakarā attiecināma uz transporta pakalpojumiem⁵.

Direktīvas paredz nodrošināt lielāku kopējo sabiedrības mērķu iekļaušanu iepirkuma procesā. Šie mērķi ietver vides aizsardzību, sociālo atbildību, inovācijas, cīņu pret klimata pārmaiņām, nodarbinātību, sabiedrības veselību un citus sociālus un vides apsvērumus.

Direktīvu 2014/24/ES piemēro liela apjoma publiskiem piegādes un pakalpojumu iepirkumiem, kuru summa pārsniedz EUR 134 000, ja to slēgšanas tiesības piešķir centrālās pārvaldes iestādes, bet sākot no EUR 207 000, ja šādas tiesības piešķir centrālās pārvaldes iestāžu padotībā esošās līgumslēdzējas iestādes.

Tajā ir noteikts, ka publiskais iepirkums būtu jāpielāgo mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) vajadzībām tā, lai veicinātu MVU līdzdalību. Noteikts, ka šādā nolūkā un, lai veicinātu konkurenci, līgumslēdzēja iestādes jo īpaši būtu jāmudina lielus līgumus sadalīt daļās. Dalībvalstīm tiek paredzēta iespēja noteikt līguma sadalīšanu kā obligātu, bet, ja līgumslēdzēja puse nevēlas to darīt, tai jāsniedz pamatojums savai izvēlei.

Tāpat šajā direktīvā iekļauts noacījums, ka līgumos jāparedz vides aizsardzības prasības, lai veicinātu ilgtspējīgu attīstību. Noteikta vajadzība ieviest kvalitātes kritērijus iepirkumu izvērtēšanā, tādēļ dalībvalstīm paredzētas tiesības aizliegt izmantot tikai cenas vai tikai izmaksu kritērijus iepirkumos, bet nepieciešams izvērtēt labāko cenas un kvalitātes attiecību.

Uz ZPI attiecināmas attiecīgo direktīvu sadaļas, kurās tiek noteikta tehniskās specifikācijas, etīķešu izmantošana, valsts līgumu piešķiršana, pamatojoties uz saimnieciski izdevīgāko piedāvājumu, kā arī tirgus konsultēšana.

EK ir izstrādājusi vadlīnijas, kurās apkopoti ES ZPI kritēriji pārtikai, ēdināšanas pakalpojumiem un tirdzniecības automātiem⁶. Attiecīgo kritēriju izmantošana ir brīvprātīga. Dalībvalstīm ir tiesības piemērot šīs vadlīnijas atbilstoši vietējiem apstākļiem. Kā ieteicamie

² Interreg Central Europe. Green Public Procurement (GPP) in Europe. 05.11.2018. by Energy Agency Styria.

³ European Commission. Buying green! A handbook on green public procurement. 3rd edition. European Union, 2016. 80 p. <https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/Buying-Green-Handbook-3rd-Edition.pdf>

⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva Nr. 2014/24/ES (2014. gada 26. februāris) par publisko iepirkumu

⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva Nr. 2014/25/ES (2014. gada 26. februāris) par iepirkumu, ko īsteno subjekti, kuri darbojas ūdensapgādes, enerģētikas, transporta un pasta pakalpojumu nozarēs.

⁶ Komisijas dienestu darba dokuments. ES zaļā publiskā iepirkuma kritēriji pārtikai, ēdināšanas pakalpojumiem un tirdzniecības automātiem. Briselē, 27.09.2019. SWD(2019) 366 draft.

kritēriji vadlīnijās ir minēti bioloģiski ražoti produkti, sezonas produkti, integrēti audzētie produkti, tādi produkti, kas marķēti ar ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm, kā arī tādi citi kritēriji kā dzīvnieku labturība, taisnīgas un ētiskas tirdzniecības produkti, videi nekaitīgā veidā iegūti augu tauki utt. Latvijā attiecīgās vadlīnijas ir izmantotas nacionālās normatīvās bāzes izveidei, iespējami ņemot vērā vietējos apstākļus (piemēram, bioloģiskās produkcijas sortimenta pieejamību, nacionālo pārtikas kvalitātes shēmu produktu pieejamību, integrēti audzētu, sezonas un citu produktu pieejamību), paredzot iespējas iepirkumu pielāgot vietējiem apstākļiem un pasūtītāja vēlmēm.

1.2. Latvijas normatīvie akti

Uz EK vadlīniju pamata, piemērojot tās faktiskajai Latvijas situācijai, ir izstrādāts un pastāvīgi tiek aktualizēts publisko iepirkumu regulējums Latvijā. Tas ietver divus likumus⁷, kuru noteiktā deleģējuma ietvaros izstrādāti Ministru Kabineta (MK) noteikumi Nr. 353 “Prasības zaļajam publiskajam iepirkumam un to piemērošanas kārtība”, kuri stājās spēkā 2017. gada 1. jūlijā (ar grozījumiem, kas stājās spēkā 12.09.2020.). Kopumā ZPI sistēma Latvijā sāka darboties jau 2014. gada nogalē, pamatojoties uz 2014. gada MK noteikumiem Nr. 673 “Noteikumi par vides kritēriju piemērošanu un piedāvājuma izvēles kritēriju noteikšanu pārtikas produktu piegādes un ēdināšanas pakalpojumu iepirkumiem”.

Atbilstoši 2014. gada MK noteikumu regulējumam pārtikas produktu iepirkumos ir noteikti šādi principi:

- pērk produktus, kuri atbilst bioloģiskās lauksaimniecības, nacionālo pārtikas kvalitātes shēmu vai attiecīgo kvalitātes rādītāju, vai integrētās audzēšanas prasībām;
- pērk produktus, kuri nesatur ģenētiski modificētos organismus, nesastāv no tiem un nav ražoti no tiem;
- dod priekšroku svaigiem un sezonāliem pārtikas produktiem;
- pērk produktus lielākā iepakojumā vai tādā iepakojumā, kas ir videi draudzīgs vai kura lielākā daļa ir otrreizēji pārstrādājama, vai kuru pieņem atkārtotai izmantošanai;
- izmanto videi draudzīgu piegādi, lai samazinātu vides piesārņojumu ar autotransporta izplūdes gāzēm un ceļa infrastruktūras slodzi.

Regulējums bija izstrādāts tieši pārtikas produktu un ēdināšanas pakalpojumu iepirkumam, tādēļ prasības bija specifiski pielāgotas šiem produktiem. Pastāvēja prasība obligāti norādīt ražotāju vai produkta izcelsmes valsti. Lai noteiktu saimnieciski izdevīgāko piedāvājumu, papildus cenas kritērijam bija jāpiemēro vismaz divi no “zaļajiem” kritērijiem, kas saistās ar produktu kvalitāti, sezonālas pārtikas nodrošināšanu, videi draudzīgu piegādi un pasākumiem videi draudzīgai atkritumu apsaimniekošanai.

Sakarā ar zaļā iepirkuma prasību attiecināšanu ne tikai uz pārtiku, bet arī uz daudzām citām preču grupēm, 2017. gadā tika izstrādāti MK noteikumi Nr. 353 (ar 12.09.2020. grozījumiem), kuros pārtika un ēdināšanas pakalpojumi ir tikai viena no septiņām preču un pakalpojumu grupām, kam obligāti piemērojams zaļais iepirkums.

Iepirkumu prasību kopums ir noteikts atkarībā no iepirkuma apjoma. ZPI prasību piemērošanas sliekšņi atbilstoši Publisko iepirkumu likumam un MK noteikumiem Nr.353 ir: pārtikas produktu iepirkumos sākot no 10 000 eiro; sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumu iepirkumos – sākot no 42 000 eiro. Pārsniedzot minēto iepirkuma summu, ir piemērojamas ZPI prasības. Ja summa ir mazāka, ZPI prasības nav attiecināmas, taču iepirkumu veicējs var brīvprātīgi piemērot noteikumos paredzētās zaļā publiskā iepirkuma prasības un kritērijus. Savukārt, iepirkuma līgumos par pārtikas produktu piegādi, ja tā paredzamā līgumcena ir

⁷ Publisko iepirkumu likums (stājās spēkā 2017. gada 1. martā); Sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju iepirkumu likums (stājās spēkā 2017. gada 1. aprīlī).

zemāka par 42 000 euro un tiek ievērotas MK noteiktās ZPI prasības attiecībā uz pārtikas produktu piegādēm, tad pasūtītājs ir tiesīgs organizēt iepirkumu atbilstoši MK noteikumiem Nr. 353 "Prasības zaļajam publiskajam iepirkumam un to piemērošanas kārtība". Savukārt, ja iepirkuma summa gada laikā pārsniedz 42 000 eiro, iepirkums jāorganizē atbilstoši PIL 8.panta nosacījumiem, kā arī attiecina Noteikumu prasības. Zemsliedzīga pārtikas produktu iepirkumi (līdz 9 999 EUR) tiek veikti, organizējot vienkāršotu cenu aptauju. ZPI kritērijus var piemērot un var nepiemērot, galvenais uzsvars šajos iepirkumos ir lētākas cenas princips. Visbiežāk šajos iepirkumos piedalās mazie pārtikas produktu ražotāji pēc iepirkuma veicēja uzaicinājuma.

MK noteikumi Nr. 353 paredz piemērot kvalitātes prasības, kā arī videi draudzīgas piegādes vai iegādāties sezonālus pārtikas produktus. Pārtikas produktu iegādēs jāparedz vismaz divas prasības no katras prasību grupas. **Pirmā prasību grupa** ir kvalitātes prasības un tajās iekļautie kritēriji ir sekojoši:

- vismaz 50% no piena un kefīra masas vai vērtības jābūt *bioloģiski ražotiem* (līdz 2022.gadam – 35%);
- vismaz 20% no *graudaugu* pārstrādes produktiem jābūt *bioloģiski ražotiem*;
- pārējām produkta grupām vismaz *noteiktam procentam* atbilstoši pasūtītāja noteiktajam jābūt *bioloģiski ražotam*;
- vismaz 45% no *konkrētās produktu grupas* masas vai vērtības jāatbilst *Latvijas nacionālās pārtikas kvalitātes shēmas prasībām*;
- pasūtītāja *noteiktam procentam* no konkrētas produkta grupas (augļi, dārzeņi) vai konkrēta produkta ir jābūt ražotam saskaņā ar *integrētās audzēšanas kritērijiem*.

Pie **otrās prasību grupas** (videi draudzīga piegāde un sezonāli pārtikas produkti) pieder nosacījumi par:

- augļu, ogu un dārzeņu piegādēm, ievērojot *sezonalitāti*;
- piegādes *transporta atbilstību emisiju standartiem* (vismaz EURO 5 vai V)
- pārtikas piegādes *attālums nepārsniedz 250 km*.

Vietējo augļu, ogu un dārzeņu sezonalitātes kalendārus ir izstrādājusi Zemkopības ministrija (ZM), un tie ir publicēti IUB tīmekļvietnē.

Aprakstītie nosacījumi ir ieviesti, lai pārtikas produktu iepirkumos sekmētu kvalitatīvākas pārtikas īpatsvaru, tomēr vairākām produktu grupām šis īpatsvars nav noteikts.

Atšķirībā no 2014. gada regulējuma, MK noteikumos Nr.353 vairs netiek izvirzīts atsevišķs nosacījums par ģenētiski modificētu organismu klātbūtni. Tomēr jāņem vērā, ka 2014. gada 14. augusta MK noteikumu Nr. 461 "Prasības pārtikas kvalitātes shēmām, to ieviešanas, darbības, uzraudzības un kontroles kārtība" 21.2 punkts paredz, ka šie produkti nesatur ģenētiski modificētus organismus, nesastāv un nav ražoti no tiem. Līdz ar to šī prasība faktiski saglabājas.

Atbilstoši ES politikai noteikumi reglamentē iepirkuma dalīšanu daļās. Iepirkuma dalīšanai nav noteiktas stingras prasības, var tikt piemēroti viens vai vairāki kritēriji – pārtikas produktu grupa vai tikai izcelsmes veids (augu vai dzīvnieku produkti), kā arī iepakojuma veids, transporta vai uzglabāšanas noteikumi, pārtikas produktu izcelsme vai sezonalitāte.

Šie nosacījumi pasūtītājam ļauj elastīgi izvēlēties piemērotākos kritērijus, ņemot vērā gan savas, gan arī potenciālo piegādātāju intereses. Tomēr pastāv risks, ka pārlietu sīks dalījums var radīt nesamērīgu administratīvo slogu, kas neveicina lielu uzņēmumu piedalīšanos iepirkumos, savukārt otrādi – lielas iepirkumu daļas liedz līdzdalības iespējas nelieliem vai specializētiem piegādātājiem, kā arī vietējiem ražotājiem, kuri spēj piegādāt tikai kādu atsevišķu, specifisku produktu. Arī piegādātāja interesēs ir atrast tādu iepirkuma dalīšanas pakāpi, lai administratīvais slogs būtu samērīgs.

Piedāvājuma izvērtēšanas kritērijos noteikts, ka jāizvēlas saimnieciski visizdevīgākais piedāvājums, kurā ZPI kritērijiem paredzami ne mazāk kā 35% no piedāvājuma izvērtēšanas kritēriju kopējās vērtības. Bez tam var piešķirt papildu punktus par bioloģiskās

lauksaimniecības un/ vai integrēti audzētiem produktiem, Nacionālās pārtikas kvalitātes shēmas prasībām atbilstošu produktu apjomu, kas pārsniedz specifikācijā norādīto minimālo apjomu, kā arī par akvakultūras un jūras produktiem, kuru nozvejā un ražošanā ievērota ilgtspējīga prakse un metodes.

Ja vismaz divu piedāvājumu novērtējums ir vienāds, pasūtītājs pārtikas produktu piegādes līguma slēgšanas tiesības piešķir pretendentam, kura piedāvājumā ir lielāks to pārtikas produktu īpatsvars, vērtējot to sekojošā prioritārā kārtībā:

- 1) atbilstība bioloģiskās lauksaimniecības audzēšanas prasībām;
- 2) atbilstība nacionālās pārtikas kvalitātes shēmu vai lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas prasībām;
- 3) paredzamās piegādes noteiktā pasūtītāja paredzētā attāluma ietvaros no pārtikas produktu izcelsmes (tikai audzēšanas/ražošanas) vietas līdz pasūtītāja norādītajai vietai/iegādes adresei ne vairāk kā 250 km ietvaros.

Pasūtītājam jāparedz specifikācijā noteikto prasību izpildes kontroles mehānismu, izstrādājot iekšējās kontroles kritērijus.

Ja piegādātājs pats nav bioloģiskās lauksaimniecības vai nacionālās pārtikas kvalitātes shēmas, vai lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas prasībām atbilstošu produktu ražotājs vai audzētājs, tad attiecībā uz produktiem, kuri atbilst minētajām prasībām, tam jāiesniedz ražotāju un/vai audzētāju sarakstu, norādot to kontaktinformāciju, un ar ražotāju un/vai audzētāju noslēgtu līgumu par sadarbību ar attiecīgo piegādātāju katra konkrētā pārtikas produktu piegādes līguma izpildē.

Piegādātājam jāsniedz informācija par produktu ražotāju vai audzētāju un to izcelsmes valsti, kā arī pasūtītājam ir tiesības veikt šo produktu izcelsmes un kvalitātes pārbaudes papildus piegādātāja norādītajai informācijai un iesniegtajiem dokumentiem.

Atsevišķi šajos noteikumos ir formulētas ZPI prasības un kritēriji ēdināšanas pakalpojumiem attiecībā uz pārtikas produktu iegādi, kuras ir kopumā analogas pārtikas produktu piegādēm.

Saistībā ar ZPI, svarīgi ir arī MK noteikumi Nr. 614 (10.12.2019.) *Kārtība, kādā aprēķina, piešķir un izlieto valsts budžetā paredzētos līdzekļus izglītojamo ēdināšanai*, kuros tika veiktas izmaiņas 2022. gada 1. septembrī un tagad paredz, ka valsts budžeta līdzekļu apmērs vienam izglītojamam valsts izglītības iestādēs ir 2,15 EUR dienā, bet pašvaldību un privātajās izglītības iestādēs – 1,075 EUR dienā (3.punkts), kas kopš 2008. gada bija 1,42 EUR/personai dienā.

Izglītības likumā ir noteiktas izglītības procesa iesaistīto institūciju atbildības ēdināšanas jomā (skat.1.1.tab.).

1.1.tabula. Izglītības likumā noteiktās institūciju atbildības ēdināšanas jomā

Instiitūcija	Rīcība
IZM	<ul style="list-style-type: none"> • kontrolē izglītībai paredzēto valsts budžeta līdzekļu likumīgu izmantošanu
VARAM	<ul style="list-style-type: none"> • izstrādā metodiku, pēc kuras pašvaldība nosaka vienam izglītojamajam nepieciešamās vidējās izmaksas pirmsskolas izglītības programmā pašvaldības izglītības iestādēs, un kārtību, kādā pašvaldība sedz pirmsskolas izglītības programmas izmaksas privātajai izglītības iestādei. • 1,42 EUR kopš 2008.gada (no 2022. gada 1. septembra 2,15 EUR)
Citu nozaru ministrijas	<ul style="list-style-type: none"> • kontrolē savā padotībā esošo izglītības iestāžu finansiālo un saimniecisko darbību
Pašvaldības	<ul style="list-style-type: none"> • nosaka vienam izglītojamajam nepieciešamās vidējās izmaksas pirmsskolas izglītības programmā attiecīgās pašvaldības izglītības iestādēs. Minētās vidējās izmaksas un to aprēķināšanas kārtību pašvaldība publisko savā mājaslapā internetā

	<ul style="list-style-type: none"> • nosaka kārtību, kādā tās padotībā esošās izglītības iestādes finansējamas no budžeta • piešķir pašvaldības budžeta līdzekļus izglītības iestādēm un kontrolē šo līdzekļu izmantošanu. • nosaka tos izglītojamos, kuru ēdināšanas izmaksas sedz pašvaldība; • nodrošina ēdināšanu tās padotībā esošajās speciālās izglītības iestādēs, pirmsskolas izglītības grupās bērniem ar speciālām vajadzībām, speciālās izglītības klasēs
Iestāžu vadītājs	<ul style="list-style-type: none"> • atbild par izglītības iestādes darbību un tās rezultātiem, par finanšu un materiālo līdzekļu racionālu izmantošanu • savu pilnvaru ietvaros patstāvīgi lemj par izglītības iestādes intelektuālo, finanšu un materiālo līdzekļu izmantošanu
Vecāki	<ul style="list-style-type: none"> • sniedz izglītības iestādes vadītājam priekšlikumus par iestādes darba organizāciju, budžeta sadalījumu un izglītības programmu īstenošanu (Izglītības iestādes padome)

Avots: autoru veidots, balstoties uz Izglītības likumu.

Kopumā ēdināšanas procesu izglītības iestādēs, kuras veido lielāko pārtikas un ēdināšanas pakalpojumu ZPI apjomu, ietekmē daudzas iesaistītās puses - gan vairākas ministrijas, piemēram, IZM, VARAM, Veselības ministrija, Finanšu ministrija, gan arī pašvaldības, nosakot gan prasības ikdienas uzturdevām, gan paaugstinātas kvalitātes produktu apjomiem iepirkumos, gan ZPI specifikācijas, gan pieejamo finansējumu.

1.3. Paaugstinātas kvalitātes produkti

MK noteikumos Nr.353 formulētajām kvalitātes prasībām atbilst šādas pārtikas kvalitātes shēmas⁸:

1. nacionālā pārtikas kvalitātes shēma;
2. bioloģiskās lauksaimniecības shēma.

Nacionālā pārtikas kvalitātes shēmā (NPKS) visi pārtikas aprites posmi ir izsekojami, produkta ražotājs ir sertificēts atbilstoši nacionālās pārtikas kvalitātes shēmas prasībām un gala produkts ar NPKS norādi ir nonācis tirdzniecībā.

Nacionālās pārtikas kvalitātes shēmas produktus marķē ar 2 logotipiem:

- 1) “Zaļās karotītes” produkti atbilst paaugstinātas kvalitātes kritērijiem un 75% izejvielas ir iegūti vienā ES dalībvalstī vai reģionā, kas shēmas norādē minēta kā izcelsmes valsts vai reģions. Medu un biškopības produktus, svaigus dārzeņus, kartupeļus, augļus un ogas, svaigu gaļu, svaigas zivis un svaigas olas attiecīgi marķē tikai tad, ja tie pilnībā iegūti vienā ES valstī vai reģionā, kas minēts shēmas norādē (skat. 1.1.att.).



1.1.attēls. “Zaļās karotītes” logotips – Kvalitatīvs produkts Latvija

⁸ Pārtikas kvalitātes shēmas noteiktas atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 17. decembra Regulas (ES) Nr. 1305/2013 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA) un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 1698/2005, 16. panta 1. punkta "a" un "b" apakšpunktam.

- 2) “Bordo karotītes” produkti atbilst paaugstinātas kvalitātes kritērijiem un šo produktu pilns pārstrādes cikls notiek vienā ES dalībvalstī vai reģionā, piemēram, Latvijā (skat. 1.2.att.).



2.2.attēls. “Bordo karotītes” logotips – Kvalitatīvs produkts ražots Latvijā

Bioloģiskās lauksaimniecības shēmas prasībām atbilst pārtikas produkts, kas ražots atbilstoši normatīvajiem aktiem bioloģiskās lauksaimniecības jomā un pēc marķēšanas ar bioloģiskās lauksaimniecības norādi ir laists tirgū. Prasības pārtikas kvalitātes shēmām, kā arī to ieviešanas, darbības, uzraudzības un kontroles kārtību nosaka Ministru kabineta noteikumi Nr. 461 (12.08.2014.). Bioloģiskās lauksaimniecības operatori uz iesnieguma pamata tiek iekļauti shēmā. Iesniegumā norāda bioloģiskās lauksaimniecības shēmas produktu izejvielu piegādātāju sarakstu, kā arī apliecinājumu, norādot realizēto bioloģiskās lauksaimniecības produktu nosaukumus un realizācijas vietas.

Pārējās pārtikas kvalitātes shēmas, kas minētas attiecīgajā Regulā, netiek iekļautas kvalitātes kritērijos ZPI ietvaros, tādēļ darbā netiek attiecinātas pie paaugstinātas kvalitātes produktiem.

Papildus tam, atbilstoši MK noteikumos Nr. 353 noteiktajam par paaugstinātas kvalitātes produktiem tiek atzīti produkti, kuri audzēti atbilstoši **integrētās audzēšanas** kritērijiem (izmantojot vidi saudzējošas tehnoloģijas). Atbilstoši spēkā esošiem normatīvajiem aktiem⁹, integrētās audzēšanas kritēriji attiecināmi dārzeņu, augļu un ogu, kā arī kartupeļu audzēšanā.

Turpmāk šajā darbā ar **paaugstinātas kvalitātes produktiem** (PKP) tiek saprasti vienā no aprakstītajiem četriem kritērijiem atbilstoši produkti – “zaļā” un “bordo” karotīte, bioloģiski vai integrēti audzētie produkti.

Veiktās izpētes ietvaros pārtikas produkti tiek dalīti šādās grupās:

- 1) piens un piena produkti
- 2) gaļa un gaļas produkti, olas
- 3) graudu pārstrādes produkti un pākšaugi
- 4) maize un maizes izstrādājumi
- 5) dārzeņi un kartupeļi
- 6) augļi un ogas
- 7) zivis, zivju izstrādājumi
- 8) medus.

Informācijas pieejamības gadījumā tiek analizēti arī atsevišķi produkti grupu ietvaros.

Pētījumā netiek iekļautas šādas produktu grupas, kuras arī var tikt iesaistītas kvalitātes shēmās:

- salikti produkti un uztura bagātinātāji;
- dzeramais ūdens, avota ūdens, minerālūdeņi un sulu dzērieni;
- konditorejas izstrādājumi.

⁹ MK noteikumi Nr.1056 “Lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas, uzglabāšanas un marķēšanas prasības un kontroles kārtība” (izdoti 2009.gada 15.septembrī)

2. VALSTS UN PAŠVALDĪBU VEIKTIE ZPI

2.1. ZPI nosacījumi un prasības

Normatīvu prasību lietojuma iespējas

Lai izprastu, kā ZPI regulējums tiek izmantots praktiskās iepirkumu procedūrās, tika analizēta iepirkumu prakse pašvaldībās un valsts uzņēmumos, balstoties uz iepirkumu dokumentāciju un normatīvo regulējumu.

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 353, pasūtītājiem tiek dota pietiekoši liela brīvība ZPI kritēriju definēšanā, jo tajā netiek ietverta prasība katram konkrētam NPKS produktam noteikt īpatsvaru. Tomēr regulējumā ir noteiktas minimālās prasības pēc masas vai vērtības apjoma atsevišķiem produktiem – kefiram, pienam, graudaugu pārstrādes produktiem, kam jābūt bioloģiski audzētiem. Ir atsevišķi produkti, kuriem noteikts to īpatsvars iepirkumā vai iespēja to noteikt pasūtītājam (piemēram, dārzeņiem). Nosacījums izvēlēties divus no MK noteikumos Nr. 353 piedāvātajiem kritērijiem apvienojumā ar iepirkuma dalīšanu daļās atļauj variēt gan ar kritēriju prasībām, gan noteikt augstākas prasības, piemēram, nosakot augstāku bioloģiski vai integrēti audzēto produktu vai kvalitātes shēmas produktu īpatsvaru procentos. Produktu kvalitāte atsevišķa iepirkuma ietvaros lielā mērā ir atkarīga no pasūtītāja izpratnes, finanšu iespējām, prioritātēm.

Sagatavojot iepirkuma prasības, var tikt izmantotas maksimālās prasības, lai veicinātu kvalitatīvas produkcijas iepirkumu, piemēram, paredzot, ka bioloģiskie piena produkti veido 100%, noteikto minimālo 50% vietā. Līdzīgi kā iepriekš minētajā piemērā, citu produktu iepirkumā iepircējs var paredzēt augstākas prasības, jo MK noteikumi nenosaka minimālos sliekšņus. Ja iepērk ēdināšanas pakalpojumu, var būt prasības, kas nav obligātas, bet tiek lietotas kā vērtēšanas kritēriji. Piemēram, Ieslodzījumu vietu pārvaldei (IVP) iepirkumā ir paredzēti kritēriji bioloģiskajai pārtikai, bet tie nav obligāti un veido daļu no kopējā vērtējuma.

Prasību lietošana augstākas kvalitātes produktiem (bioloģiskie, integrētie, kvalitātes shēmas) ir atkarīga vairāk no iepirkuma veida (pārtikas preču piegāde, ēdināšanas pakalpojums) nekā no pašiem MK noteikumiem kā tādiem. Pārtikas iepirkuma gadījumā iepircējs ir tieši saistīts ar produktu piegādātāju un var vairāk to kontrolēt. Pakalpojuma līguma gadījumā ir netieša saikne ar produktu piegādātāju, produktus iepērkot pakalpojumu sniedzējam. Lai gan abos gadījumos - gan produktu iepirkumā, gan ēdināšanas pakalpojumā - ir jāievēro MK noteikumu prasības, tomēr iespēja ietekmēt kvalitāti pakalpojuma gadījumā ir mazāka. Ņemot vērā ZPI izvirzītās prasības un nosacījumus un neskatoties uz to, ka iepirkuma veidu nosaka pasūtītājs, viņam ir jābūt ļoti ziņošam iepirkumu jomā un labi jāpārzina pārtikas un/vai ēdināšanas nozare, lai izvirzītu tādas prasības iepirkuma dalībniekiem, kā rezultātā panāktu vislabāko vēlamu rezultātu. Svarīga ir arī produktu kontrole, kas faktiski balstās uz uzvarētāja iesniegtajiem dokumentiem nevis faktiskajām pārbaudēm, kā rezultātā cieš kvalitāte, uz ko norāda arī pētījumi, kas apskatīti 4.1. sadaļā.

Lielajos valsts organizētajos iepirkumos tehniskajās specifikācijās vai nu vispār netiek izvirzītas prasības paaugstinātas kvalitātes pārtikai (piemēram, IVP), atstājot tikai kritērijus vērtēšanai, vai arī tās ir neskaidri definētas. Piemēram, tehniskajā specifikācijā var paredzēt 10% no pārtikas kopapjoma atbilstība PKP vai piemērot nosacījumus par bioloģiski audzētās pārtikas iekļaušanu ēdienkartē (*Valsts aizsardzības militāro objektu un iepirkumu centrs (VAMOIC), Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca (PSKUS), Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca (RAKUS) iepirkums*).

Ir iespēja variēt ar kritērijiem, atlasot divus minimāli noteiktos nosacījumus no MK noteikumu saraksta, kas arī izpaužas iepirkuma dokumentācijā. Piemēram, analizētajos pašvaldību iepirkumos, kas nav lieli pēc apjoma (no 10 000 EUR līdz 42 000 EUR pārtikas

piegādēm un no 10 000 EUR līdz 100 000 EUR ēdināšanas pakalpojumiem), mazāk tiek lietotas prasības, kas attiecas uz izpildītāja iekšējo kontroli kā kritēriju. Tiek izvēlēts piegādes attālums kā būtisks kritērijs, kas mazāk ir lielajos valsts organizētajos iepirkumos, kas parasti pārsniedz 1 miljonu gadā, vai tiek slēgti uz vairākiem gadiem un pārsniedz vairākus milj. EUR.

MK noteikumi attiecībā uz iepirkuma dalīšanu daļās nenosaka ne daļu apjomu, ne veidu. Iepirkuma dalīšana daļās notiek, izmantojot šādus kritērijus:

- produktu izcelsmes veids,
- pārtikas produktu grupa,
- iepakojuma veids,
- uzglabāšanas vai transportēšanas noteikumi,
- pārtikas produktu izcelsme,
- produktu sezonālitate.

Bez tam tiek ņemti vērā arī iepirkuma apjomi un pasūtītājam pieejamie administratīvie resursi, sezonālitate kalendāri. Pašvaldības un valsts institūcijas, piemēram, atsevišķas skolas, slimnīcas, par kritēriju daļu noteikšanai lieto ģeogrāfisko nosacījumu, jeb pakalpojuma saņemšanas vietu. Bez tam iepirkumos pārtikai tiek lietoti arī citi kritēriji, piemēram, produktu grupas. Tas īpaši attiecas uz mazajām skolām, kas pašas veic ēdināšanu.

Būtiska loma iepirkumu kritērijos ir produktu vai pakalpojumu cenai. MK noteikumos noteiktais maksimālais sliekšnis 50% kopējā kritēriju daļā tiek plaši izmantots, samazinot attiecīgi kvalitātes, piegādes un citus rādītāju nozīmību.

Dažādās **pašvaldībās** situācija ar iepirkumiem ir atšķirīga. To nosaka gan pieeja ēdināšanai – iepērk pakalpojumu vai arī iepērk pārtiku; ir atšķirības, kas veidojas dažādās skolās. Piemēram, lielākās skolas iepērk ēdināšanas pakalpojumu, mazākās – bieži vien pārtiku. Tomēr, ne visur tas ir viennozīmīgi. Konsultācijās ar jomas ekspertiem tika pausts viedoklis, ka to nosaka ne tikai pašvaldības vai skolas lielums, bet vietējie apstākļi, piemēram, administratīvā kapacitāte, jo vienkāršāk pasūtīt pakalpojumu. Otrs faktors ir mazās skolas, kur ēdinātāji ne labprāt ir gatavi sniegt pakalpojumus, īpaši lauku attālos pagastos. Bez tam, izvēloties ēdināt pašiem, palielinās iespējas nodrošināt kontroli un augstāku pārtikas kvalitāti.

Iepirkumi var tikt dalīti daļās. Analizējot izvēlētos piemērus, var secināt, ka pašvaldības izmanto dažādus MK noteiktos kritērijus. Pārsvarā iepirkuma dalīšanai daļās ir divas pieejas – produktu grupas (vai atsevišķi produkti) un ģeogrāfiskā pieeja – esošo skolu vai ēdināšanas objektu izvietojums. Pašvaldībās ir abi varianti. Abas pieejas ir izplatītas gan pakalpojuma iepirkumos, gan produktu (piegāžu) iepirkumos. To nosaka reālās vajadzības vai loģistikas īpatnības – ēdināšanas objektu atrašanās vieta.

Ēdināšanas iepirkumi var būt centralizēti, pašvaldībai veicot iepirkumu visām savām skolām, vai arī decentralizēti, kad katra skola iepērk atsevišķi pakalpojumu. Turpmākajā iepirkumu dalīšanā daļās tiek slēgti līgumi par katru daļu atsevišķi ar uzvarētāju. Var būt gadījumi, ka uzvarētājs ir vairākās iepirkuma daļās.

Konkursi tiek rīkoti pārsvarā nosakot saimnieciski izdevīgākā piedāvājuma pieeju, kur tiek piešķirti punkti par cenu un kvalitāti. Tomēr pastāv arī zemākās cenas iepirkumi.

Valsts iestāžu vajadzībām (slimnīcas, cietumi, armija) iepirkumus organizē gan centralizēti, piemēram, to veic *Valsts aizsardzības militāro objektu un iepirkumu centrs* un *Ieslodzījumu vietu pārvalde*, gan decentralizēti, piemēram, lielās slimnīcas - *Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca, Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca*. Tiek iepirkti ēdināšanas pakalpojumi un pārtika. Līdzīgi kā pašvaldībām, iepirkumi tiek dalīti daļās pēc produktu vai teritoriālā principa. Pašvaldības un valsts slimnīcas pašas iepērk produktus un pakalpojumus.

Iepirkumu prasības.

Prasības iepirkumu konkursos ir atšķirīgas, un tās ir atkarīgas gan no iepirkumu procedūras, gan apjoma un specifikas. Pašvaldību griezumā tika analizēti pārtikas un pakalpojumu iepirkumu kritēriji Alūksnes, Balvu, Gulbenes, Smiltenes, Bauskas, Ropažu pašvaldībās. Izvēloties pašvaldības, tika ņemta vērā to atrašanās vieta: Pierīgā un nomalēs, lai konstatētu iespējamās atšķirības. Kopumā tiek lietoti cenas kritēriji, kas var mainīties, bet biežāk ir 40-50% no kopējā punktu skaita. Vērtējot pretendenta iesniegto finanšu piedāvājumu, var tikt vērtēts produktu daudzums, neatbilstības nolikuma prasībām, būtiskums (ja konstatēta neatbilstība, tad vērtē, cik tas ir būtiski, lai izslēgtu no tālākas vērtēšanas), piegāde, cena. Kvalitātes kritēriji, kas ietver BL, NPKS vai LPIA prasības, balstoties uz MK noteikumiem Nr. 461 (12.08.2014.) „Prasības pārtikas kvalitātes shēmām, to ieviešanas, darbības, uzraudzības un kontroles kārtība”, aptver 20 - 40% no punktu skaita. Vides vai attāluma kritērijs ir visai atšķirīgs, aptver 10 - 30% no punktu skaita. Attālumi tiek lietoti atšķirīgi, nosakot sliekšņus vērtējumā, sākot ar dažiem desmitiem km, beidzot ar pieļaujamajiem 250 km. Aprēķinot attāluma kritēriju, katrai attāluma robežvērtībai tiek piemērots atšķirīgs punktu skaits, jo piegādātājs tuvāk, jo lielāks punktu skaits. Bez tam tiek lietoti arī citi kritēriji, piemēram, transporta līdzekļu izmešu kategorijas.

Tehniskajā specifikācijā tiek noteiktas arī vispārējas prasības: piegāžu apjomi noteiktos objektos, biežums un laiki. Vispārējās prasībās tiek iestrādāti apliecinājumi par pretendenta atbilstību normatīvo aktu prasībām, pieredzei (pakalpojuma iepirkumos), sertifikāti, kas apliecina bioloģisko pārtiku vai produktu kvalitātes shēmas. Ir noteiktas specifiskas prasības atkarībā no iepirkuma priekšmeta. Tiek iestrādāti arī produktu aprites nosacījumi, piemēram, gaļas pārstrādes uzņēmumiem, saskaņā ar PVD noteikto A, B atbilstības vērtējumu pārtikas apriti reglamentējošo normatīvo aktu prasībām, kur PVD uzraudzības vērtējumā A- atbilst, B- daļēji, C - neatbilst prasībām.

Pārtika piegādei var tikt izvirzītas prasības katram no produktiem. Piemēram, augstas kvalitātes, veseli, svaigi, nebojāti, sausi, tīri, neplaisājuši, vienas botāniskas šķirnes, ar šķirnei raksturīgu formu un krāsu; kartupeļi bez asniem, bez zaļiem plankumiem, nav apvītuši vai mitri, bez tukšiem vidiem un nav apsaluši. Kartupeļu diametrs: 7-11 cm. Zemes piemaisījumi ne vairāk kā 1% (viens procents).

Ēdināšanas pakalpojumiem kritērijus papildina ar citiem rādītājiem, piemēram, Ropažu pašvaldība lieto šādus kritērijus: produktu kvalitāte, piegāde, VSAOI, cena, kur cena var nebūt galvenais kritērijs. Pasūtītājs vērtē produktus, kurus izmanto ēdināšanā un tie atbilst BL, NPKS vai LPIA prasībām pēc noteiktiem kritērijiem: daudzuma, būtiskuma, piegādes.

Ēdināšanā var būt iestrādātas prasības, atsaucoties uz EP 28.06.2007. Regulu (EK) Nr. 834/2007, paredzot noteiktus apjomus un atbilstību BL, NPKS vai LPIA prasībām.

Cenu kritērijs var tikt definēts dažādi, piemēram, paredzot līgumcenu trīs gadiem. Cenas piegādēm un pakalpojumiem var mainīties, tiek noslēgtas papildus vienošanās, tiek pagarināti līgumi.

Saimnieciski izdevīgākā piedāvājuma noteikšanai tiek pielietota punktu sistēma. Pati par sevi tā gan nenodrošina augstas kvalitātes produktu pieaugumu iepirkumā. Nosakot citu pretendenta saņemtos punktus, par pamatu ņem pretendenta ar vislielāko punktu skaitu. Balstoties uz maksimālo rādītāju, proporcionāli tiek rēķināti citu pretendenta punkti. Tas nozīmē, ka šis īpatsvars reāli var būt ļoti mazs. Piemēram, “... maksimālais punktu skaits (35) tiek piešķirts pretendenta, kas ēdināšanas pakalpojuma nodrošināšanai piedāvā visvairāk produktu no pamatproduktu saraksta, kuri atbilst BL un/vai NPKS un/vai integrētās audzēšanas prasībām un ir iekļauti piedāvājumā, un ir iesniegti visi pieprasītie dokumenti. Pārējiem pretendentiem punkti tiek piešķirti, ievērojot proporcionalitātes principu.”

Saskaņā ar 20.06.2017. MK noteikumiem Nr. 353 ēdināšanai tiek piemēroti arī citi kritēriji, piemēram Vides pārvaldības sistēmu (VPS) ēdināšanas pakalpojumiem. Var būt arī mazāk kritēriju, piemēram, iztrūkst vides kritērijs.

Mazākas pašvaldības maziem pārtikas iepirkumiem orientējas vairāk uz vietējo piegādātāju, piemēram, Rugāji vai Baltinava.

Lielajiem ēdināšanas iepirkumiem **iestādēm** raksturīgi līdzīgi pašvaldībām, bet plašāki iepirkuma kritēriji. Turpmāk minēti daži piemēri izvirzītajām prasībām pretendentiem:

Rīgas Austrumu klīniskā universitātes slimnīca /RAKUS/ kritēriji ar norādi par procentu punktiem no kopējā vērtējuma:

- Vienas dienas vidējā cena 55%,
- Pārtikas produktu atbilstība BL un NPKS prasībām 20%,
- Paškontroles darba organizācijas apraksts 25%.

Paula Stradiņa Klīniskā universitātes slimnīca /PSKUS /

- piedāvātā kopējā cena 40%,
- produktu kvalitāte 30%,
- darba organizācijas apraksti 10%,
- piedāvātie diētas ēdienkartes risinājumi 20%.

Ieslodzījumu vietu pārvalde /IVP/

- Kopējā uztura normu nosacītā cena dienā 50%,
- Telpu nomas maksa 15%,
- Iekārtu nomas maksa 5%,
- Pārtikas produkti, kas atbilst Nacionālajai pārtikas kvalitātes shēmai – "Zaļā karotīte" vai "Bordo karotīte" zīmei 14%,
- Dārzeņi, kas atbilst bioloģiskās lauksaimniecības vai lauksaimniecības produktu integrētās audzēšanas prasībām vai Nacionālās pārtikas kvalitātes shēmai 6%,
- Piegādes izmantojot autotransportu ar oglekļa dioksīda emisijas un piesārņotāju – slāpekļa oksīdu, metānu nesaturošo ogļūdeņražu un cieto daļiņu daudzumu kas nepārsniedz EURO 5 standartus 10%.

Valsts aizsardzības militāro objektu un iepirkumu centrs /VAMOIC/

- Cena par vienas dienas trīs ēdienreizēm (brokastis, pusdienas, vakariņas) vienai personai 50%,
- Pasūtījuma piegādes izmaksas par 1 kilometru 30%,
- Minimālais pasūtījums *euro* bezmaksas piegādei Latvijas teritorijā 10%,
- Piedāvāto pārtikas produktu ar atbilstību NPKS daudzums 5%,
- Piedāvāto pārtikas produktu ar atbilstību LPIA daudzums 5%.

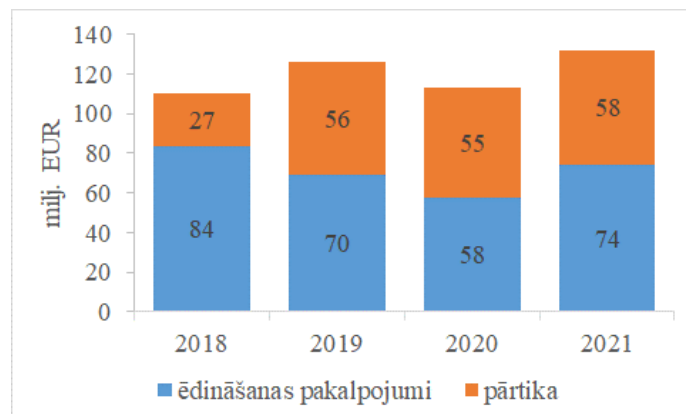
Pēdējā gadījumā VAMOIC neiepērk bioloģiski audzēto produkciju.

Kopumā lielajiem ēdināšanas iepirkumiem **iestādēm** raksturīga lielāka cenas dominance kritērijos, atšķirīgas prasības bioloģiskajiem un NPKS produktiem, un piegādes attāluma prasībām, iestrādātas prasības paškontrolei un darba organizācijai, lai mazinātu līguma izpildes riskus. Līdzīgi kā pašvaldībām, iestāžu iepirkumus ir paredzēts dalīt daļās, izmantojot ģeogrāfisko pieeju (piemēram, IVP), katram ēdināšanas objektam. Šādā gadījumā palielinās iespēja, ka piegādātājs ir tuvāk pakalpojuma vietai. Tomēr IVP gadījumā attāluma kritērijs nav iestrādāts noteikumos, kas liecina par iepirkuma orientāciju uz jebkuru piegādātāju, kas atbilst pārējiem kritērijiem. Līdzīgi tas ir PSKUS, RAKUS gadījumā. Vispārējā gadījumā lielie iepirkumi maz orientējas uz tuvāko piegādi un mazāk uz PKP. Iepriekš minētais izriet no iepirkuma dokumentācijas un konkrēti no izvirzīto PKP kritēriju lomas iepirkumu vērtēšanā.

2.2. IUB informācija par pārtikas un ēdināšanas iepirkumiem

Lai iegūtu informāciju par ZPI dalībniekiem un noslēgto līgumu apjomiem kopumā Latvijā, analizēti Iepirkumu uzraudzības biroja (IUB) datu bāzē pieejamā informācija no 2018.-2021.gadam.

Kopējais ikgadējais pārtikas iepirkums bez PVN Latvijā periodā no 2018. gada līdz 2021. gadam pārsniedz 110 miljonus EUR (skat. 2.2.3.attēls), 2021. gadā sasniedzot 132 miljonus EUR.



2.3.attēls. Kopējais ZPI Latvijā, 2018. g. - 2021. g., miljoni EUR bez PVN

Avots: IUB

ZPI iepirkumu veido pārtikas iepirkumi un sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumi. Sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumu iepirkums katrā no perioda gadiem veido lielāko daļu no iepirkumu kopvērtības. Aplūkotajā periodā tas svārstījies no 51%-76% no kopējā ZPI apjoma naudas izteiksmē.

Saskaņā ar Valsts Datu portāla datiem kopējais Latvijas sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu apgrozījums 2019. gadā sasniedza 544 miljonus EUR. ZPI īpatsvars ar PVN šajā apgrozījumā sasniedza 28%. Mazumtirdzniecības tīkla Maxima Latvija ziņojumā¹⁰ norādīts, ka pārtikas mazumtirdzniecības apgrozījums 2019. gadā sasniedza 3 300 miljonus EUR. Tādējādi kopējā pārtikas patēriņa tirgus ietilpība 2019. gadā sasniedza 3 844 miljonus EUR (skat. 2.2.4.attēls).



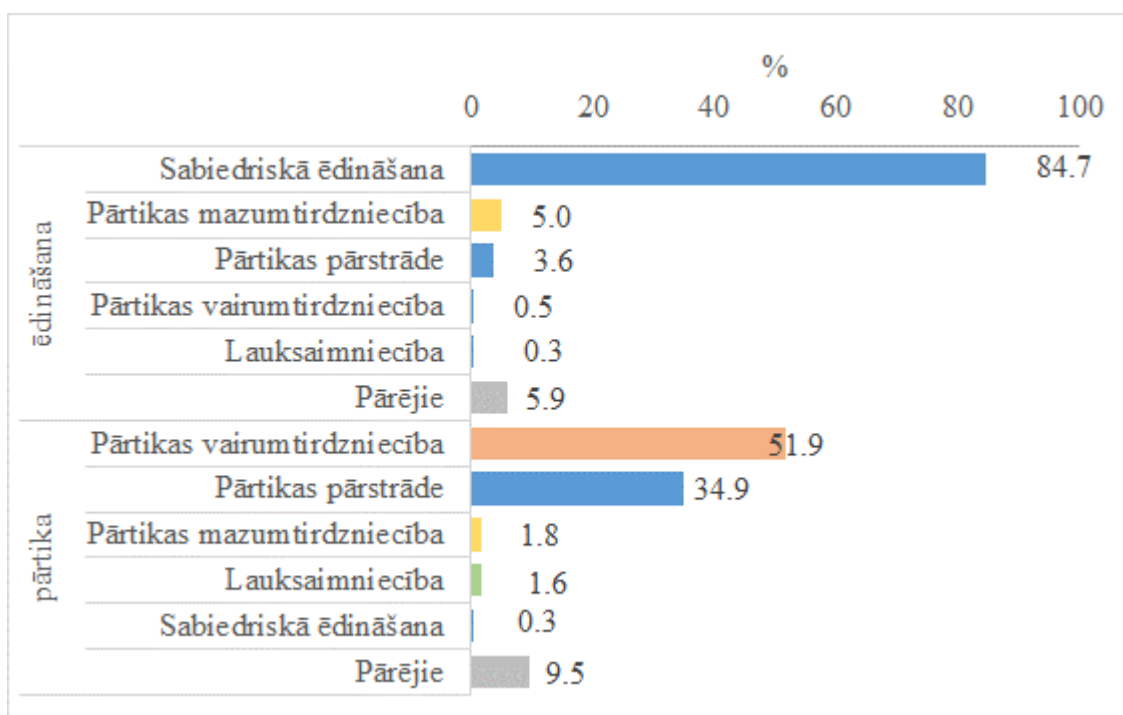
2.4.attēls. Kopējais pārtikas un sabiedriskās ēdināšanas apgrozījums Latvijā, 2019. g., miljoni EUR

Avots: Valsts Datu portāls, Maxima Latvija

¹⁰ Maxima mazumtirdzniecības kompass: <https://www.maxima.lv/kompass>

Tādējādi ZPI īpatsvars kopējā pārtikas un sabiedriskās ēdināšanas tirgū ir maznozīmīgs, sasniedzot tikai 4%.

Nozīmīgāko saimnieciskās darbības veicēju daļas kopējā ZPI vidēji gadā no 2018. gada līdz 2021. gadam norādītas 2.2.5.attēlsā.



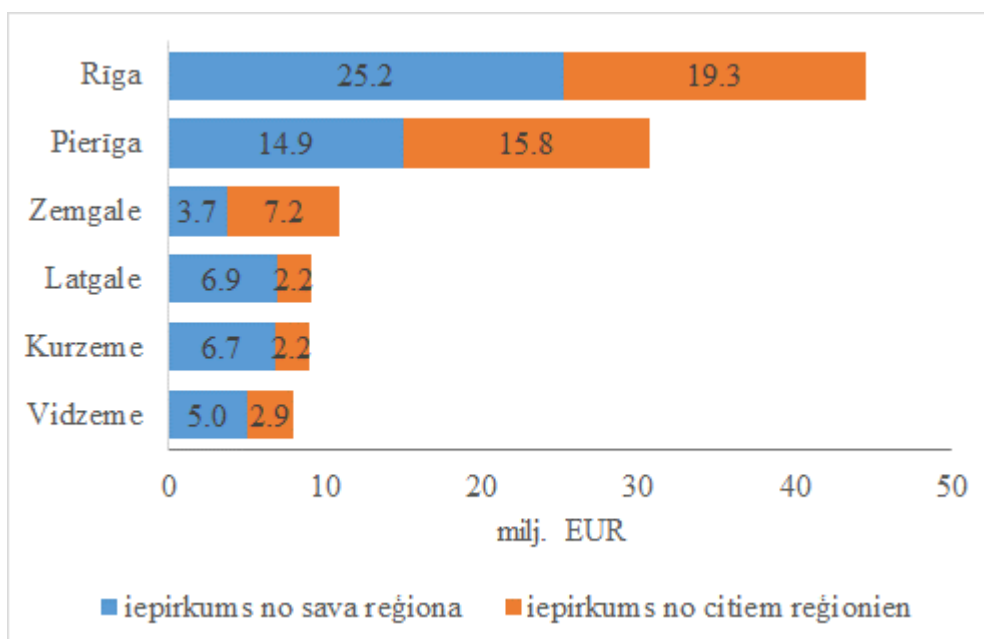
2.5.attēls. Nozīmīgāko saimnieciskās darbības veicēju daļas kopējā ZPI vidēji gadā no 2018. gada līdz 2021. gadam, %

Avots: autoru aprēķini pēc IUB datiem

Pārtikas mazumtirdzniecības uzņēmumu dalība iepirkumos ir nenozīmīga, un to daļa ZPI vidēji gadā nepārsniedz 0.1% no kopējā valsts pārtikas mazumtirdzniecības apgrozījuma. Sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu ZPI vidēji gadā sasniedz apmēram 11% no kopējā valsts sabiedriskās ēdināšanas apgrozījuma.

Pārtikas iepirkumā lielākais īpatsvars ir vairumtirdzniecības un pārstrādes uzņēmumiem, bet ēdināšanas iepirkumā - sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumiem. Lauksaimniecības produktu ražotāju īpatsvars iepirkumos ir nenozīmīgs. Te gan jāņem vērā, ka vairumtirdzniecības bāzes slēdz līgumus ar ražotājiem un pārstrādātājiem par konkrēta apjoma produktu/ preču piegādi, bet tad tie nepārādās kā atsevišķi ZPI dalībnieki. Tādējādi ražotāju un pārstrādātāju kopējais skaits un saņemtais finansējums ar ZPI atbalstu var mainīties.

Gada vidējie ZPI apjomi Latvijas statistiskajos reģionos no 2018. līdz 2021. gadam redzami 2.4.attēlā. Lielākie vidējie gada iepirkumu apjomi kopējā ZPI šajā periodā ir Rīgas un Pierīgas reģionos. Tas skaidrojams ar to, ka Rīgā un Pierīgā atrodas izglītības iestādes ar vislielāko bērnu un skolēnu skaitu, lielākās Latvijas slimnīcas un arī NBS.



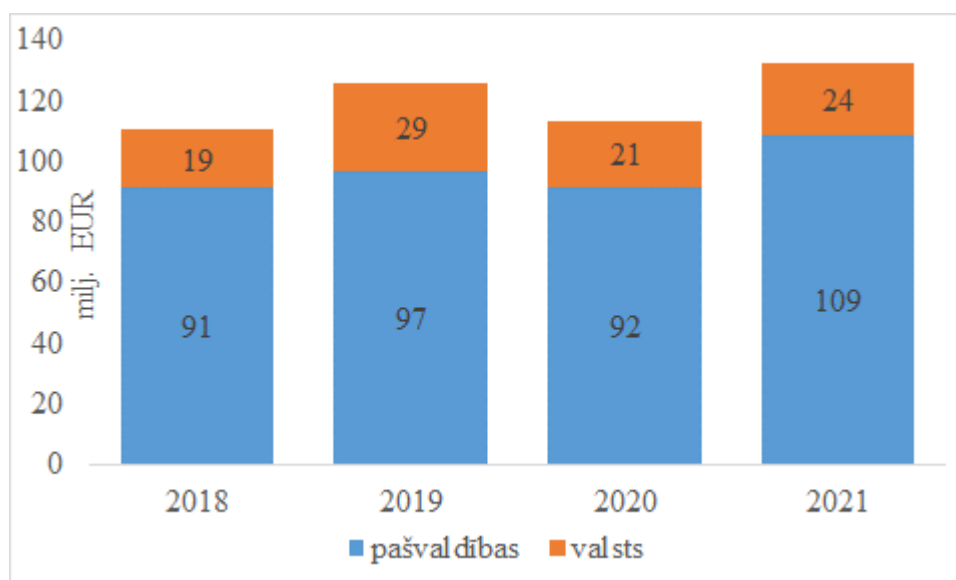
2.6.attēls. Gada vidējie ZPI apjomi Latvijas statistiskajos reģionos no 2018. gada līdz 2021. gadam, miljoni EUR

Avots: autoru aprēķini no IUB datiem

Rīga veido lielāko ZPI apjomu finanšu apjoma ziņā. Arī vidēji gadā 44% no ēdināšanas ZPI un 24% no pārtikas ZPI konkursu rezultātā noslēgtajām līgumsummām nonāk Rīgā reģistrētajiem uzņēmējiem. Līdzīgi ir ar Pierīgas uzņēmumiem, ēdināšanas ZPI tie saņem 24% un pārtikas ZPI 32% no noslēgtajām līgumsummām. Tātad Rīgas un Pierīgas uzņēmumu noslēgtās līgumsummas veido ēdināšanas ZPI 68% un pārtikas ZPI -56%.

Valsts un pašvaldību ZPI kopvērtības, lielākie iepircēji

Pašvaldību kopējie iepirkumi ievērojami pārsniedz valsts iepirkumus, sasniedzot apmēram 80% no kopvērtības (skat. 2.5.attēls). Tas saistāms ar to, ka pašvaldību pārzinā ir izglītības iestādes, pansionāti un



2.5.attēls. Kopējā ZPI apjomi valsts un pašvaldību iestādēm no 2018. gada līdz 2021. gadam, miljoni EUR

Avots: autoru aprēķini pēc IUB datiem

Pārtikas un sabiedriskās ēdināšanas iepirkumu īpatsvars valsts un pašvaldību iepirkumos ir atšķirīgs (skat. 2.1.tab.). Tas ir tādēļ, ka pašvaldību ZPI iepirkumi pamatā saistās ar izglītības iestādēm un ir vieglāk pirkt pakalpojumu nekā pārtikas produktus, kur jāslēdz līgumi ar vairākiem piegādātājiem.

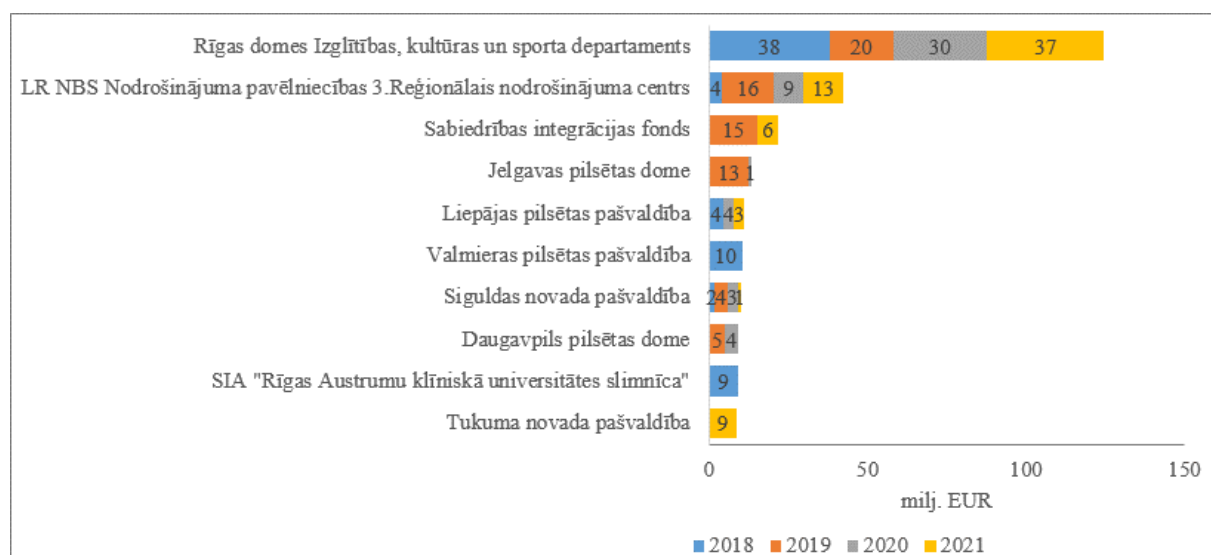
2.1.tabula. Pārtikas un sabiedriskās ēdināšanas iepirkums valsts un pašvaldību iestādēs no 2018. gada līdz 2021. gadam, miljoni EUR

Sektors	Iepirkums	2018	2019	2020	2021
PSV	ēdināšana	74	61	53	71
	pārtika	17	36	38	37
VAL	ēdināšana	10	8	4	3
	pārtika	9	21	17	20

Avots: autoru aprēķini pēc IUB datiem

Pēdējo trīs gadu laikā pašvaldību iepirkumos proporcija starp ēdināšanas un pārtikas iepirkumiem ievērojami nemainās. Turpretī valsts iepirkumos palielinās pārtikas iepirkums, samazinoties sabiedriskās ēdināšanas iepirkumam.

Lielākie ZPI iepircēji norādīti 2.6.2.6.attēlsā.



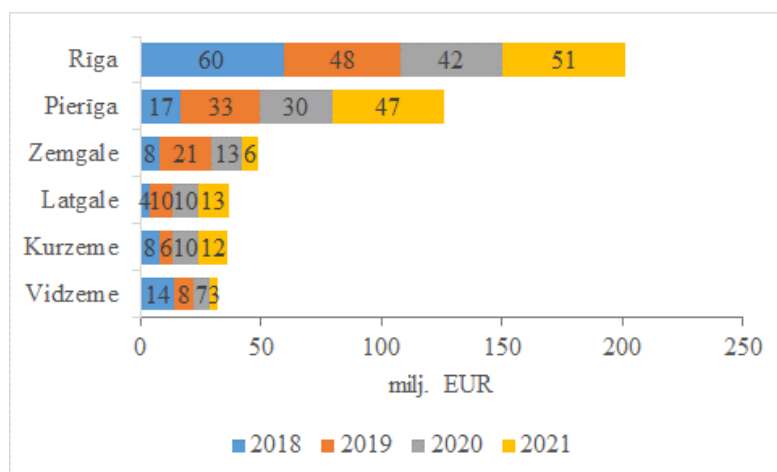
2.6.attēls. Nozīmīgākās organizācijas kopējā ZPI no 2018. gada līdz 2021. gadam, miljoni EUR

Avots: autoru aprēķini pēc IUB datiem

Lielākie iepircēji ir Rīgas dome un Nacionālie bruņotie spēki (NBS). Iglītības iestāžu un tajās esošo bērnu skaits pamatā nosaka ZPI iepirkuma apjomus pašvaldībā un dati arī parāda, ka Rīgas dome izceļas uz kopējā pašvaldību fona. Tieši valsts pilsētas ir lielākās ZPI organizētājas pēc naudas apjoma, bet tas ir svārstīgs pa gadiem, jo līgus var slēgt uz ilgāku periodu kā gads. Izņemot Rīgu un NBS, kur iepirkumi ir viennozīmīgi lielākie gandrīz katru gadu.

Iepirkums statistiskajos reģionos

Iepirkuma kopvērtības izmaiņas statistiskajos reģionos ir atšķirīgas (skat. 2.7.attēls).



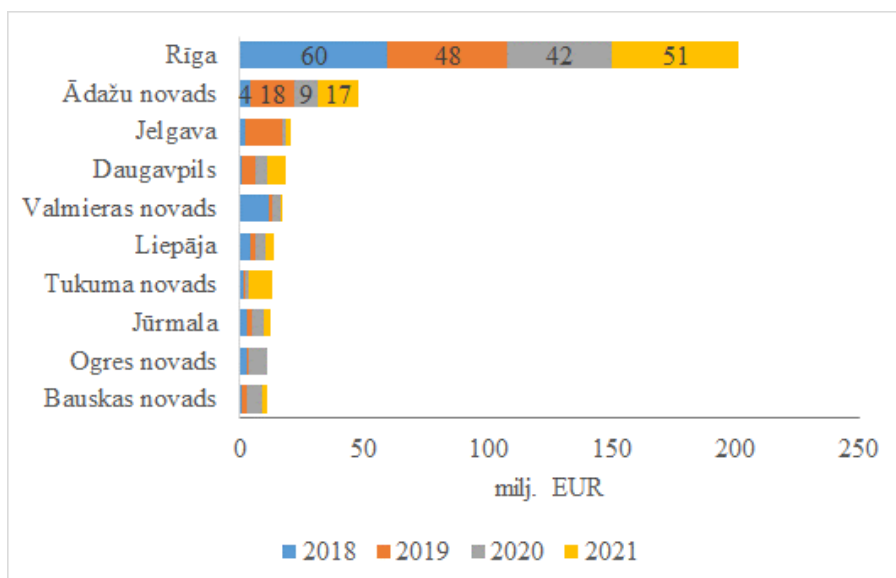
2.7.attēls. Iepirkuma kopvērtība statistiskajos reģionos no 2018. gada līdz 2021. gadam, miljoni EUR

Avots: autoru aprēķini pēc IUB datiem

Rīgā iepirkums palielinājies pēc divu gadu samazinājuma, tomēr nesasniedzot 2018. gada līmeni. Pierīgā pēdējo trīs gadu laikā iepirkumu kopvērtības izmaiņas ir līdzīgas Rīgas izmaiņām. Vidzemē iepirkumi pastāvīgi samazinās, savukārt Latgalē un Kurzemē novērots kāpums. Iepirkuma apjomus reģionos lielā mērā nosaka ne tikai reģiona iedzīvotāju skaits, bet arī iestāžu juridiskās adreses atrašanās vietas. Piemēram, VSAC “Zemgale” filiāles atrodas arī citos reģionos, taču tiek uzskaitītas pēc juridiskās adreses, kas izskaidro salīdzinoši lielāku iepirkumu apjomu Zemgales reģionā. Tāpat vērojams, ka nosacīti bagātākās pašvaldības (Pierīga) var atļauties iepirkumus par lielākām summām.

Iepirkums novados, lielākie iepircēji

Iepirkumu kopvērtības dalījums pa novadiem attēlots 2.7.attēlā. Rīgas iepirkums sasniedz gandrīz pusi no kopējā valsts iepirkuma (skat. 2.8.attēls).



2.8.attēls. Iepirkuma kopvērtība novados un valsts pilsētās ar lielāko iepirkumu vērtību (2018.-2021.g.) , miljoni EUR

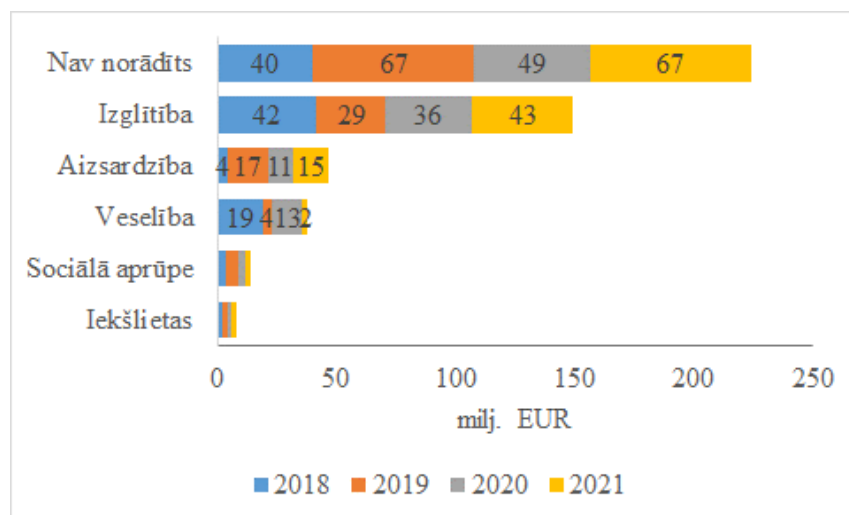
Avots: autoru aprēķini pēc IUB datiem

Ādažu novada disproporcioniāli lielais iepirkums visticamāk saistās ar NBS iepirkumiem. Iepirkumu Top-10 sarakstā nav Ventspils un Rēzeknes. Tāpat, piemēram,

Liepājas pilsētas iepirkumi ir par mazāku summu nekā Jelgavas un Valmieras novadā, kuros iedzīvotāju skaits ir mazāks. Kopumā galvenais faktors, kuri nosaka iepirkuma apjomu, ir cilvēku skaits attiecīgajās iestādēs, kuras veic iepirkumus.

Iepirkuma sadalījums pa pasūtītāju darbības jomām

Iepirkuma sadalījums atbilstoši iepircējas organizācijas darbības jomai norādīts 2.9.attēlsā. IUB datu bāzē ne vienmēr ir norādīta joma, tādas bija 12 valsts iestādes un 156 pašvaldības vai to uzņēmumi.



2.9.attēls. Iepirkuma kopvērtība novados un valsts pilsētās no 2018. gada līdz 2021. gadam, miljoni EUR

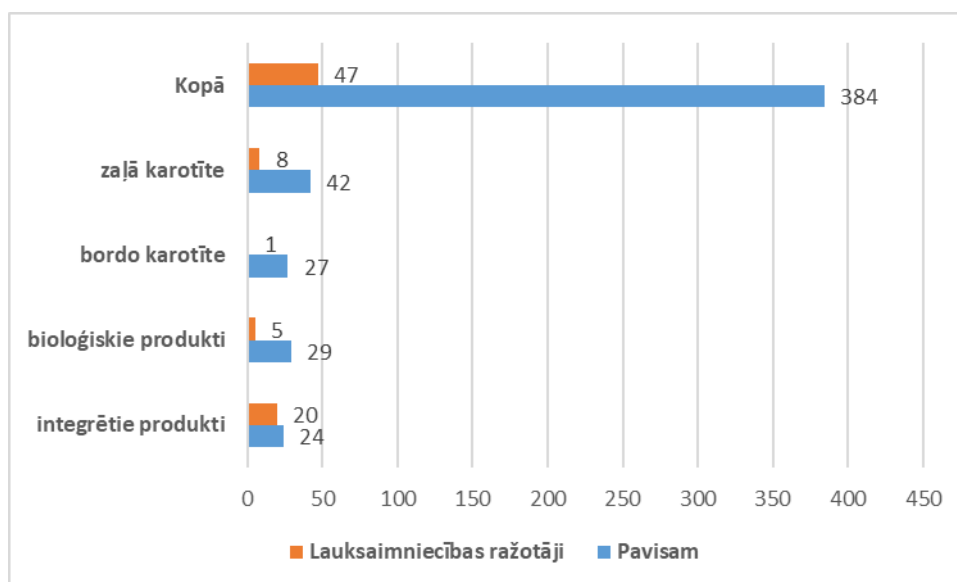
Avots: autoru aprēķini pēc IUB datiem

Lielākā daļa iepirkumu attiecas uz vairākām darbības jomām, tādēļ no IUB datiem konkrēta joma nav nosakāma. Piemēram, pašvaldība veic iepirkumu, nenorādot specifisku jomu, piemēram, izglītības, ārstniecības vai sociālās aprūpes iestādes. Tomēr no esošajiem datiem izriet, ka lielākā iepirkumu summa attiecas uz izglītības iestādēm, tālāk ir aizsardzības un veselības uzlabošanas iestādes, bet ievērojami mazāka summa attiecas uz sociālo aprūpi (aprūpes iestādes) un iekšlietu jomu – soda izciešanas iestādēm.

Iesaistīto komersantu skaits un primāro ražotāju iesaiste ZPI

Iesaistīto dalībnieku skaita un struktūras analīze rāda, ka pārsvarā ZPI piedalās vieni un tie paši uzņēmumi. Pavisam no 2018. līdz 2021. gadam saskaņā ar IUB datiem ir noslēgti 7,2 tūkst. līgumi, kuros ir piedalījušies 384 piegādātāji, tātad vidēji katrs piedalījies gandrīz 19 iepirkumos.

Ievērojot mērķi izvērtēt pārtikas produktu primāro ražotāju situāciju ZPI, detalizēti ir analizēta primāro lauksaimniecības ražotāju dalība ZPI. Kā jau iepriekš norādīts (skat. 2.3.att.), lauksaimniecības uzņēmumu īpatsvars kopējā iepirkuma vērtībā ir niecīgs: pārtikas produktu iepirkumā 1,6%, bet ēdināšanas pakalpojumu iepirkumā tikai 0,3%. Kopumā lauksaimnieciskie ražotāji ir noslēguši 281 ZPI līgumu laikā no 2018. līdz 2021.gadam, kas ir 3,9% no līgumu kopskaita. Pavisam šajā laikā ZPI darbojušies tikai 47 lauksaimniecības ražotāji, kas ir niecīga daļa no lauku saimniecību kopskaita. No tām 20 saimniecības ražo intergrētās dārzkopības produktus, 8 saimniecības – zaļās karotītes produktus un tikai 5 saimniecības – bioloģiski audzētus produktus (skat. 2.10.att.). Gan dalībnieku skaits, gan līgumu summa, kas noslēgta ar primārajiem lauksaimniecības ražotājiem, pa gadiem ir svārstīgi, taču neuzrāda palielinājuma tendenci. Lielākā ar lauksaimniekiem noslēgto līgumu summa bijusi 2020.gadā (1,5 milj.EUR), bet 2021.gadā tā samazinājusies līdz 0,7 milj.EUR, kas veido tikai 0,5% no 2021.gada iepirkumu kopsummām.



2.10.attēls. Primāro lauksaimniecības ražotāju iesaistīšanās ZPI 2018.- 2021. g., saimniecību kopskaits, tai skaitā ražo attiecīgu PKP produkciju (skaits)

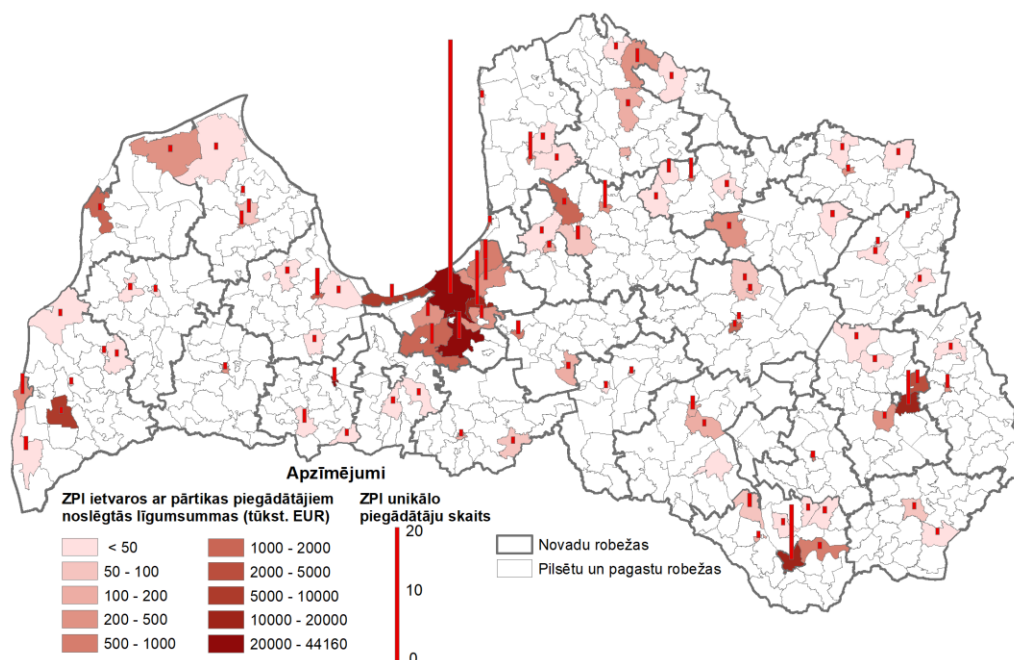
Avots: autoru aprēķini pēc IUB datiem,

Zaļās un Bordo karotītes uzņēmumi aktīvi piedalās ZPI un 2018.-2021.gadā produkciju ar “zaļās karotītes” kvalitātes apliecinājumu ZPI realizēja 50 uzņēmumi (31%) no 153 reģistrētiem uzņēmumiem un ar “bordo karotītes” kvalitātes apliecinājumu 28 uzņēmumi (42%) no 66 reģistrētiem uzņēmumiem.

Tas liecina, ka lielākā daļa lauksaimniecības produktu tiek iepirkti caur vairumtirgotājiem, kas apgrūtina to izsekojamību un neveicina lokālā tirgus attīstību. Vietējās lauku saimniecības, tajā skaitā bioloģiskie ražotāji, tikpat kā netiek iesaistīti ZPI.

Ja aplūkojam teritoriālo izvietojumu (skat. 2.11.att.), tad uzņēmumu skaits, kas uzvarējuši pārtikas ZPI pamatā atrodas Rīgā un Pierīgā. Tāpat redzams, ka ir novadi, kuros faktiski nav neviena uzņēmuma, kas būtu noslēdzis līgumu ar valsts vai PSV institūciju un ZPI ietvaros piegādātu pārtiku. Tas jāņem vērā, ja gribam atbalstīt vietējos mazos pārtikas ražotājus un pārstrādātājus un ar ZPI palīdzību iesaistīt pārtikas ražošanā un kvalitatīvas vietējās produkcijas piegādes veicināšanā patērētājiem. Arī uzņēmumu skaits pamatā ir 1 vai 2 no vienas pilsētas vai pagasta. Tikai Daugavpilī uzņēmumu skaits, kas piedalās ZPI sasniedz 8 un dažas pilsētas (Cēsis, Limbaži, Tukums, Smiltene) svārstās ar 3-4 uzņēmumiem. Krietni atšķirīga situācija ir Rīgā, kur pārtikas piegādes veic 37 dažādi uzņēmumi. No reģioniem visvairāk pārtikas piegādātāju ir Pierīgā (26%) un Latgalē (20%), bet vismazāk ir Zemgalē (8%).

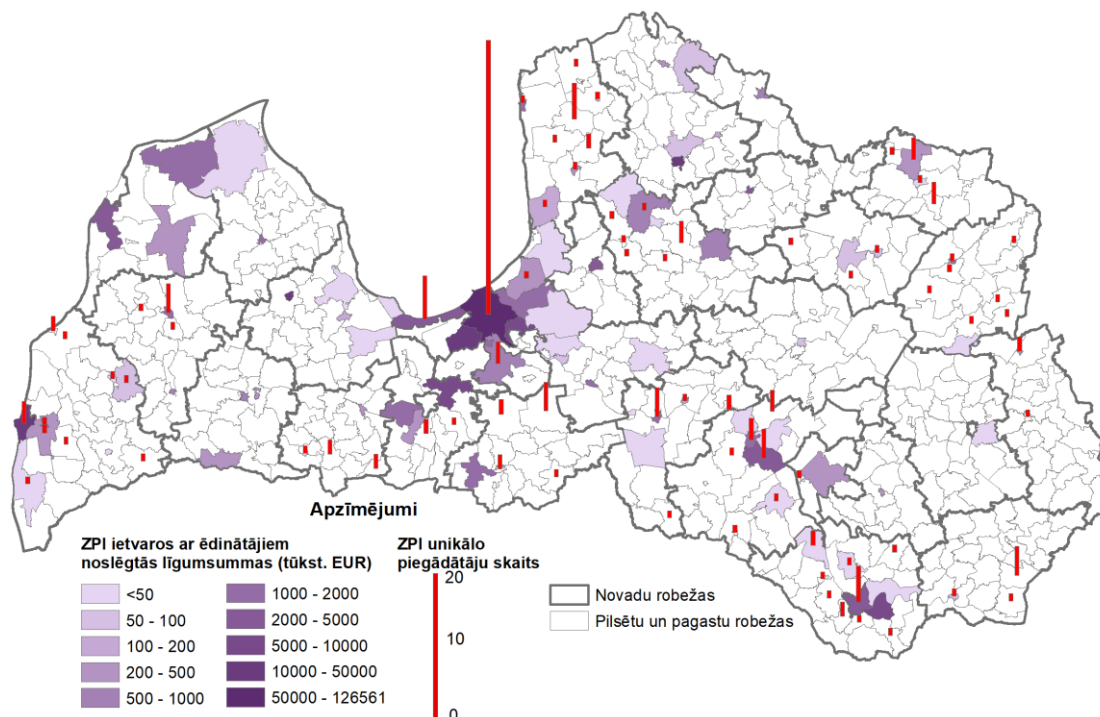
Rīgas reģionā 57% iepirkumu nodrošina Rīgas reģiona piegādātāji. Pierīgas reģionā šis rādītājs sasniedz 49%. Visaugstākais “pašnodrošinājums” 75% līmenī ir Kurzemē, bet viszemākais - Zemgalē - 34%.



2.11.attēls. ZPI pārtikas piegāžu konkursu uzvarētāji pēc to atrašanās vietas, noslēgtās līgumsummas (tūkst.EUR) un piegādātāju skaits (2018.-2020.g.).

Dati parāda, ka vietējo uzņēmēju iesaiste ZPI nav liela un ir novadi, kuros to skaits ir niecīgs: vairumā gadījumu tas ir viens vai divi piegādātāji. Piemēra., Saldus novadā nevienā pagastā nav reģistrēts neviens piegādātājs, kas būtu piegādājis pārtiku ZPI ietvaros aplūkotajā laika periodā, lai gan novadā ir reģistrētas 1497 lauku saimniecība un pārstāvētas visas specializācijas. Tas pats attiecas uz Aizkraukles novadu, kurā ir 1975 lauku saimniecības, bet IUB datos piegādātāju sarakstā neparādās. Arī citi novadi neizceļas ar lielu ZPI dalībnieku skaitu, kas zināmā mērā skaidrojams ar vairumtirgotāju pārsvaru ZPI pārtikas piegādēs.

Ja aplūkojam situāciju ēdināšanas ZPI, tad situācija ir līdzīga (skat.2.12.att.).



2.12.attēls. ZPI ēdināšanas pakalpojumu konkursu uzvarētāji pēc to atrašanās vietas, noslēgtās līgumsummas un piegādātāju skaits.(2018.-2020.g.)

Lielākais skaits ēdināšanas pakalpojumu sniedzēju ZPI ietvaros ir Rīgā, kur ir 37 ēdinātāji un Pierīgā 41. Ja salīdzinām pārējos reģionus, tad atšķiras tikai Latgales reģions ar zemu pakalpojumu sniedzēju skaitu - tikai 16, jo pārējos reģionos vidēji ir 25 pakalpojuma sniedzēji tajā pašā laika periodā. Totes salīdzinot vidējās līgumsummas uz vienu pakalpojuma sniedzēju šajā periodā, tad Latgales reģionā tās ir trešās augstākās salīdzinot reģionus un Rīgu. Vismazākās vidējās līgumsummas šajā periodā saņēmuši Vidzemes pakalpojumu sniedzēji. Pie tam atšķirības ir ievērojamas: 4,7 reizes mazāk kā Rīgas un 2,9 reizes mazāk kā Latgales pakalpojumu sniedzēji. Aplūkojot datus par noslēgtajām ZPI līgumsummām, var konstatēt ka Rīgas un Pierīgas pakalpojumu sniedzēji saņem 70% no kopējās iepirkta apjoma 4 gados.

Aplūkojot abas kartes, redzams, ka reģionos ir atšķirīga situācija. Pat viena reģiona ietvaros ir novadi, kuros, pēc līdz šim ZPI izvirzītajiem nosacījumiem, nav neviena piegādātāja un ir novadi, kur piegādātājs atrodas novada perifērijā un loģistikai ir liela nozīme, ņemot vērā, ka ir produkti, kas jāpiegādā katru dienu, bet degvielas izmaksas, īpaši 2021.gadā, krasi mainījās.

Primāro ražotāju sadalījums pa ražošanas apakšsektoriem apkopots 2.2.tabulā.

2.2.tabula. Lauksaimnieciskās produkcijas ražotāju īpatsvars iepirkumā ražošanas sektoros no 2018. gada līdz 2021. gadam

	2018	2019	2020	2021
Sabiedriskās ēdināšanas iepirkums	12,4%	48,3%	1,6%	41,8%
Jauktā lauksaimniecība (augkopība un lopkopība)	89,3%	84,9%	0,0%	100,0%
Augkopības papilddarbības	10,7%	10,8%	100,0%	0,0%
Graudaugu, pākšaugu un eļļas augu sēklu audzēšana	0,0%	4,3%	0,0%	0,0%
Pārtikas produktu iepirkums	87,6%	51,7%	98,4%	58,2%
Putnkopība	76,6%	0,0%	67,4%	0,5%
Jauktā lauksaimniecība (augkopība un lopkopība)	10,9%	86,2%	19,9%	78,3%
Graudaugu, pākšaugu un eļļas augu sēklu audzēšana	11,2%	10,0%	10,2%	5,5%
Dārzeņu audzēšana	1,1%	2,8%	2,5%	9,3%
Cūkkopība	0,0%	0,0%	0,0%	5,6%
Citu koku un krūmu augļu un riekstu audzēšana	0,3%	0,4%	0,1%	0,3%
Piena lopkopība	0,0%	0,6%	0,0%	0,5%

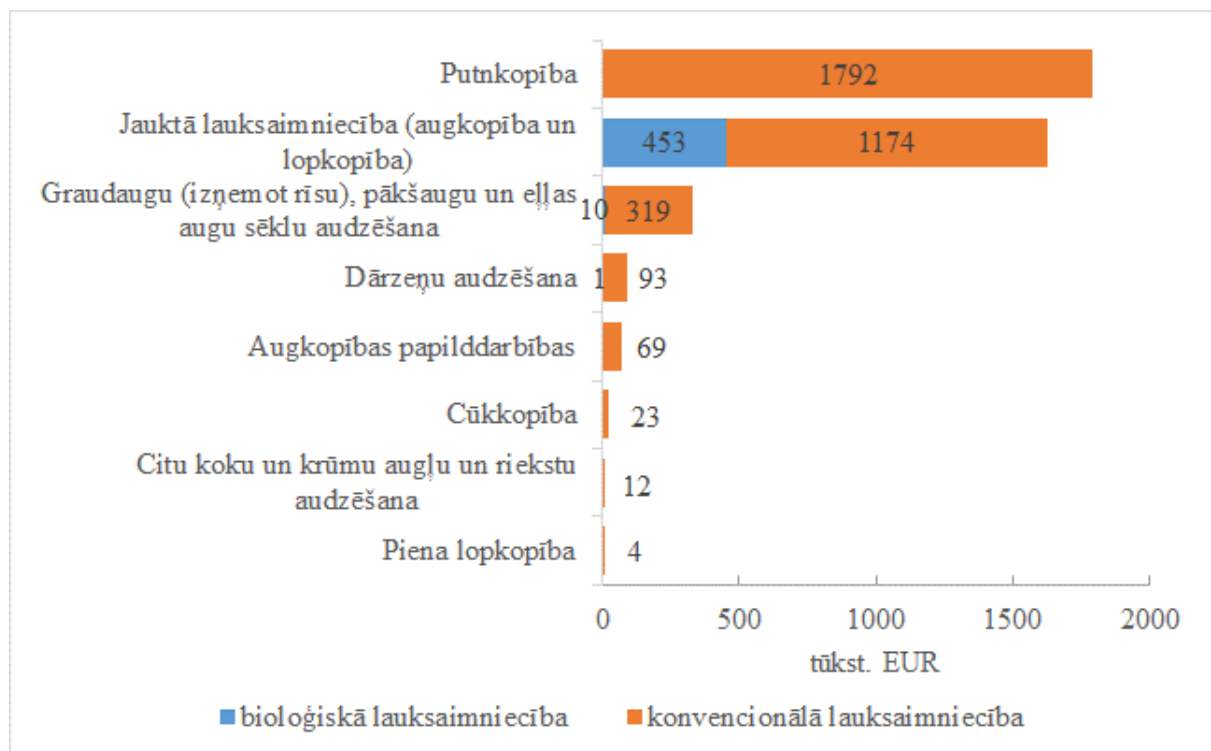
Avots: autoru aprēķini pēc IUB datiem

Tabulā minētais uzskaitījums ir veikts atbilstoši IUB norādītajai darbības veidu klasifikācijai pēc NACE 4-zīmju koda. Sabiedriskās ēdināšanas iepirkumos piedalās gandrīz tikai jauktās lauksaimniecības saimniecības, kuras nodarbojas ar dažādām lauksaimniecības apakšnozarēm un ražo gan augkopības, gan lopkopības produktus. Līdz ar to šīs saimniecības spēj nodrošināt plašāku produktu klāstu.

Savukārt pārtikas produktu iepirkuma struktūrā nozīmīgu daļu veido putnkopības uzņēmumi, kas saistīts ar to, ka šos produktus ražo lieli uzņēmumi, kuri paši piedalās iepirkumos. Tā kā iepirkumu līgumi bieži tiek slēgti uz vairākiem gadiem, uzņēmumu struktūra pa gadiem mēdz būtiski atšķirties. Lielu īpatsvars pārtikas produktu iepirkumos veido arī jauktas lauksaimniecības, kā arī citu specializāciju uzņēmumi. Pēdējā pārskata gadā palielinājies dārzeņu ražotāju, kā arī cūkkopības specializēto ražotāju īpatsvars.

Bioloģisko saimniecību īpatsvars iepirkumā

Bioloģisko saimniecību īpatsvars kopējā iepirkuma vērtībā no primārajiem ražotājiem veido apmēram 12%. Lielāko daļu no apjoma nodrošina jauktas specializācijas saimniecības. Bioloģisko saimniecību īpatsvars kopējā iepirkumā no jauktas specializācijas saimniecībām sasniedz 28% (skat. 2.13.attēls).



2.13.attēls. Iepirkuma kopvērtības sadalījums bioloģiskajās un konvencionālajās saimniecībās periodā no 2018. gada līdz 2021. gadam, tūkst. EUR

Avots: autoru aprēķini pēc IUB datiem

Pa vienai bioloģiskajai saimniecībai pārstāv dārzeņu un graudaugu audzētājus, bet pārējos sektoros bioloģiskām saimniecībām nav pārstāvju. Tomēr bioloģiskos produktus, tāpat kā pārējos, piegādā arī starpnieki, kuri tos iepērk no saimniecībām un paši piedalās iepirkumos.

Ja aplūkojam kopējo bioloģiskās produkcijas saimniecību skaitu, kas reģistrēti PVD reģistrā kā attiecīgās produkcijas ražotāji un pārstrādātāji, tad kopējais dalībnieku skaits ZPI ir tikai 0,6%, kas ir ļoti niecīgs. Arī šim skaidrojums būtu, ka vairumtirgotājiem ir iespēja izkonkurēt ar zemākām cenām un plašu produktu klāsta piegādi, kā arī esošu loģistiku, kas ietver piegādes visā Latvijas teritorijā. Ja ZPI iepirkumos dominē cena kā galvenais kritērijs produktu piegādē, iespējas bioloģiskajiem lauksaimniekiem bez kooperācijas uzvarēt ZPI, ir vērtējamas kā ļoti zemas.

3. PAAUGSTINĀTAS KVALITĀTES PRODUKCIJAS IEPIRKUMA APJOMI UN POTENCIĀLA NOVĒRTĒJUMS ZPI

3.1. Paaugstinātas kvalitātes produkcijas iepirkuma apjomi (aptaujas rezultāti)

Lai iegūtu informāciju par ZPI ietvaros veikto iepirkumu apjomiem dažādās preču grupās, kā arī konkrēto paaugstinātas kvalitātes produktu apjomiem un īpatsvaru, tika veikta aptauja pašvaldībās un valsts iestādēs, kuras veic pārtikas produktu iepirkumus (skat. aprakstu metodikas sadaļā).

Turpmākā iepirkto produktu analīze aptver no valsts un pašvaldību iestādēm saņemtos datus. Ievērojot, ka IUB datubāzē informācija apkopota tikai vērtības izteiksmē, nav iespējams precīzi aprēķināt, par kādu daļu iepirkto produktu ir saņemta detalizēta informācija anketās. Tomēr ņemot vērā IUB datubāzē norādītās 2021.gadā veikto iepirkumu summas vērtības izteiksmē, var pieņemt, ka anketās apkopotie dati aptver aptuveni 10-15% no konkrētā gada kopējās iepirkumu vērtības valsts un pašvaldību iestādēs.

Apkopojot kopējos anketās uzrādītos apjomus dalījumā pa valsts un pašvaldību institūcijām, iegūstam šādu ainu (skat. 3.1.tab.).

3.1.tabula. Kopējais aptaujas anketās uzrādītais 2021.gadā iepirkto pārtikas produktu apjoms pa grupām, tai skaitā paaugstinātas kvalitātes produkcija (tonnās)

	1 - Viss iepirktais apjoms šajā grupā	2 - PKP produkti kopā	3 - Zaļā karotīte	4 - Bordo karotīte	5 - Bioloģiskās lauksaim- niecības produkti	6 - Integrēti audzētie produkti	PKP produktu īpatsvars
Kopā pašvaldībās	4 622	3 360	1 809	41	563	870	73%
01 - Piens un piena produkti kopā	1 250	1 182	813	8	287	0	95%
08 - Gaļa un gaļas produkti, olas kopā	635	500	492	3	5	0	79%
18 - Graudu pārstrādes produkti un pākšaugi kopā	168	116	70	1	45	0	69%
22 - Maize un maizes izstrādājumi kopā	455	319	295	21	2	0	70%
25 - Dārzeni un kartupeļi kopā	1 376	1 089	132	8	166	782	79%
31 - Augļi un ogas kopā	659	152	7	0	57	89	23%
34 - Zivis, zivju izstrādājumi (gan svaigas, atdzēsētas un s	78	1	1	0	0	0	1%
38 - Medus	2	2	0	0	1	0	94%
Kopā valsts iestādēs	2 975	2 694	2 029	88	58	509	91%
01 - Piens un piena produkti kopā	805	804	703	70	24	0	100%
08 - Gaļa un gaļas produkti, olas kopā	457	405	390	0	15	0	89%
18 - Graudu pārstrādes produkti un pākšaugi kopā	74	71	57	8	6	0	96%
22 - Maize un maizes izstrādājumi kopā	453	443	432	8	2	0	98%
25 - Dārzeni un kartupeļi kopā	1 052	917	400	2	11	503	87%
31 - Augļi un ogas kopā	108	48	41	0	0	6	45%
34 - Zivis, zivju izstrādājumi (gan svaigas, atdzēsētas un s	25	6	6	0	0	0	23%
38 - Medus	0	0	0	0	0	0	96%
Pavisam	7 596	6 054	3 838	129	621	1 379	80%

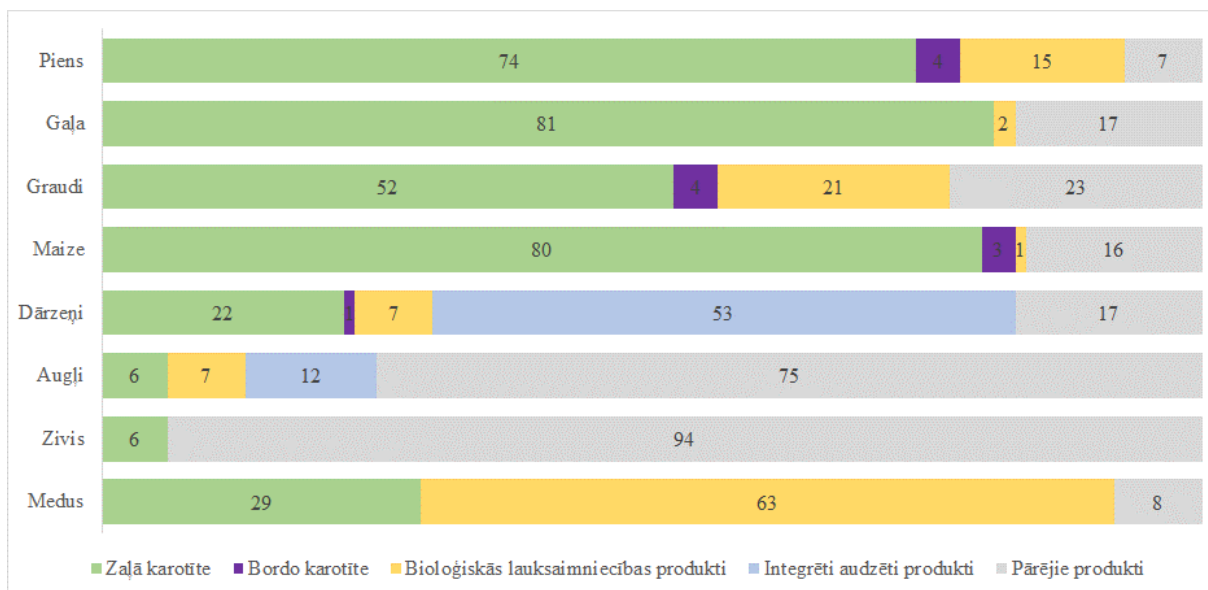
Avots: Autoru apkopojums no aptaujas datiem

Iegūtie rezultāti rāda, ka vidēji 80% iepirkto pārtikas produktu atbilst paaugstinātas kvalitātes prasībām. Turklāt valsts iestādēs šis īpatsvars bijis augstāks – 91%, bet pašvaldībās – 73%. Tomēr pašvaldībās ir lielāks bioloģisko produktu īpatsvars. Dati ir vērtējami ar piesardzību, jo vairāku institūciju pārstāvji norāda, ka iekļauts ir plānotais apjoms. Faktisko produktu kvalitāti ir sarežģīti pārbaudīt, tomēr iespēju robežās tas tiek darīts.

Produktu grupu summas ne visās anketās ir uzrādītas precīzi, jo, ņemot vērā ka attiecīgo datu apkopojums nav normatīvajos aktos prasīts, daļā no anketām bija uzrādītas tikai anketās norādītās atsevišķās pozīcijas (piens, kefīrs, jogurts u.c.), bet grupu kopsumma vai nu nebija norādīta, vai veidojās kā uzrādīto produktu summa, neiekļaujot tos produktus, kuri atsevišķi netika prasīti. Tādēļ atsevišķos gadījumos grupu kopsummām ir tikai orientējoša nozīme, īpaši kur tika prasīti tikai daži produkti – kā grupā “graudu pārstrādes produkti un

pākšaugi”. Tomēr lielākajā daļā produktu grupu izvērsta uzskaitījums aptver visus būtiskākos produktus vai to apakšgrupas, tādēļ iegūtie dati ir korekti izmantojami arī grupu kopsummas aplēsei (anketas paraugu skatīt 1.pielikumā, bet pilnais rezultātu apkopojums, iekļaujot visus produktus – 5.pielikumā).

Konkrētās produktu grupās augstākais paaugstinātas kvalitātes produktu īpatsvars, atbilstoši iesniegtajiem datiem, ir piena produktiem un medum (93-94%). Augsts šādu produktu īpatsvars ir arī starp maizes izstrādājumiem, gaļas produktiem un olām, dārzeņiem un kartupeļiem (83-84%). Vismazākais šādu produktu īpatsvars ir augļiem un ogām (26%), sakarā ar to, ka lielākā daļa šīs grupas produktu ir eksotiskie augļi un ogas, kā arī zivīm un to izstrādājumiem (6%), kur trūkst attiecīgā veida produkcijas (skat. 3.1.att.).



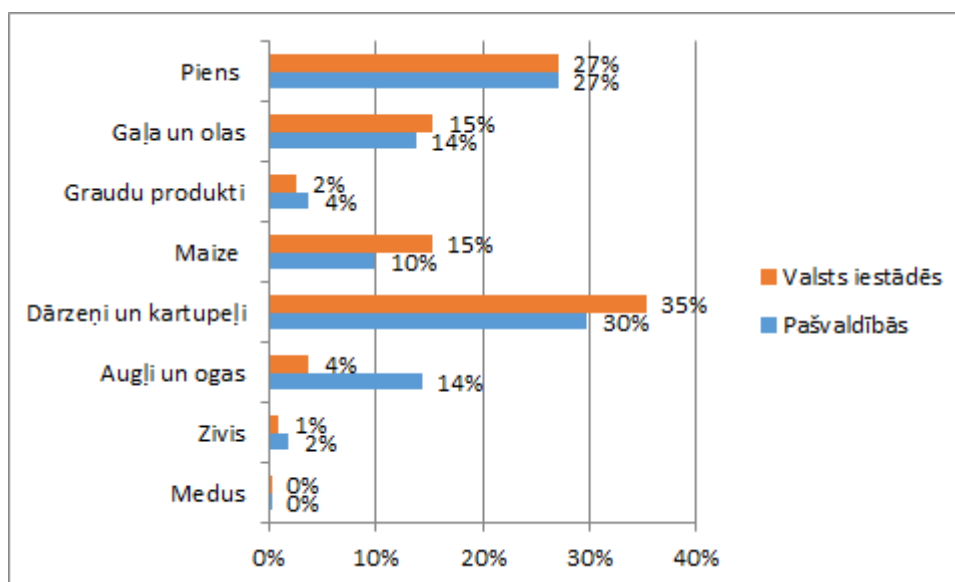
3.1.attēls. Paaugstinātas kvalitātes produktu īpatsvars dalījumā pa to grupām valsts un pašvaldību iepirkumos produktu grupās 2021.gadā (%)

Avots: Autoru apkopojums no aptaujas datiem

Paaugstinātas kvalitātes produktu struktūrā vislielāko īpatsvaru – 63% pēc apjoma – veido “zaļās karotītes” produkti. Šādu produktu ražotāju ir salīdzinoši vairāk, un tie ir plašāk pieejami (*atsauce uz 3.2.p., kur aprakstām par piedāvājumu*). Vismazāk apjoma ziņā ir iepirkts bordo karotītes produktu – tikai 2%. Bioloģisko produktu iepirkums veido tikai 10% no paaugstinātas kvalitātes produktu apjoma, savukārt integrēti audzēto produktu ir 23%. Integrēti audzēti tikai dārzeņus, kartupeļus, kā arī augļus un ogas, tādēļ šo produktu grupu iepirkumā integrēti audzētie produkti veido nozīmīgu daļu. Savukārt bioloģisko produktu īpatsvars ir būtisks medus, graudu pārstrādes produktu, kā arī piena produktu iepirkumos. Ievērojami mazāks tas ir augļu un dārzeņu iepirkumos, bet pārējās grupās nenozīmīgs. Bioloģiskās un integrētās lauksaimniecības produkti tiek ievērojami vairāk iepirkti pašvaldību iepirkumos, salīdzinot ar valsts iestādēm, kā to parāda 3.1.tabulas dati. Pašvaldību iepirkumos bioloģisko produktu īpatsvars ir nedaudz augstāks – 17% no visiem iepirktajiem PKP produktiem, bet valsts iestādēs tikai 2%.

Iepirkto produktu struktūra

Vislielākie iepirkto produktu apjomi ir pienam un piena produktiem, kā arī dārzeņiem un kartupeļiem (skat. 3.2.att.). Anketās apkopotais šo produktu iepirkuma apjoms ir nedaudz vairāk kā 2 tūkst. tonnu gadā, kas attiecinot to uz visu iepirkumu, orientējoši veido 18-20 tūkst. tonnu gadā. Šis apjoms iekļauj visus attiecīgo grupu produktus, taču aptaujā ir iegūti dati pa atsevišķiem produktiem.



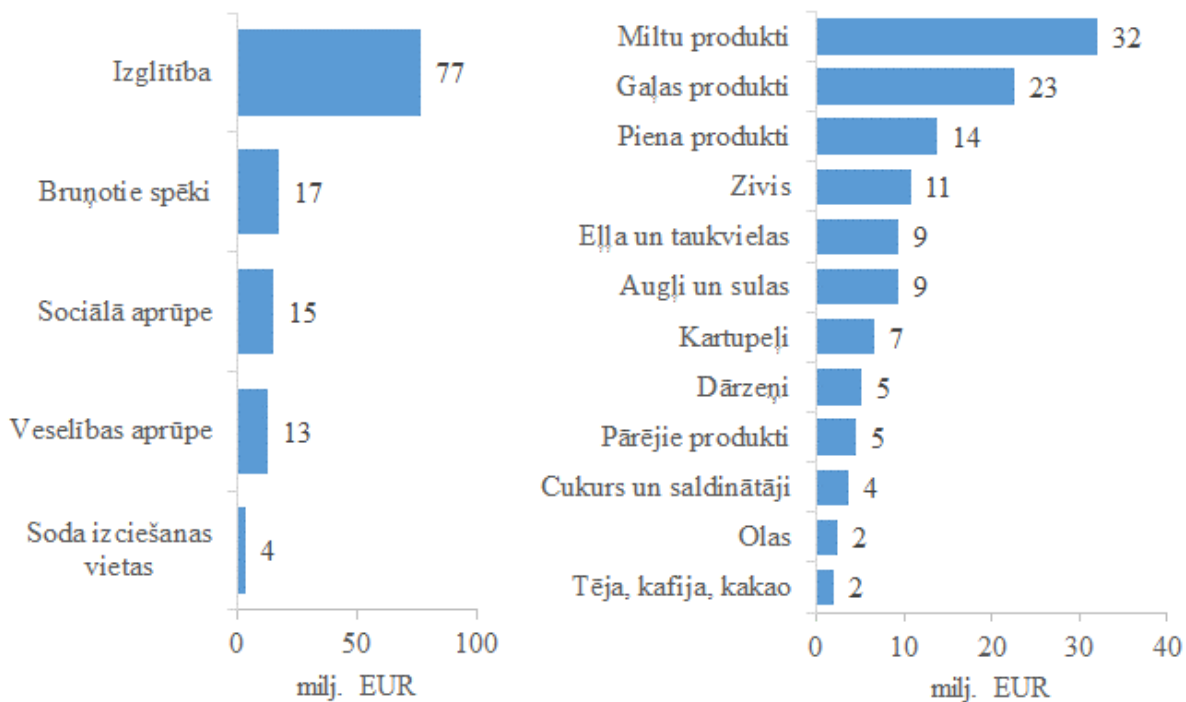
3.2.attēls. Pašvaldību un valsts iepirkumos (2021.g.) iepirkto pārtikas produktu apjoma īpatsvars pa produktu grupām (%)

Piena produktu, kā arī gaļas produktu un olu īpatsvars iepirkumos valsts un pašvaldību iestādēs ir līdzīgs. Būtiskākās atšķirības ir augļu un ogu iepirkumā – to īpatsvars pašvaldību iepirkumos ir vairākkārt lielāks. Tas lielā mērā saistīts ar iepircēju struktūru – izglītības iestādes augļus un ogas iepērk proporcionāli vairāk nekā sociālās aprūpes iestādes un jo īpaši slimnīcas. No kopējā augļu un ogu iepirkuma tikai aptuveni trešdaļu veido Latvijai raksturīgie svaigie augļi un ogas, lielākā daļa ir eksotiskie augļi. Attiecīgi valsts iestāžu iepirkumos ir augstāks maizes un tās izstrādājumu, kā arī dārzeņu īpatsvars. Zivju, kā arī medus iepirkuma īpatsvars ir niecīgs abās iestāžu grupās, tomēr pašvaldību iestādēs šo produktu grupu īpatsvars ir lielāks.

3.2. Paaugstinātas kvalitātes produktu ražošanas potenciāla novērtējums

Lai novērtētu ZPI potenciālu, izmantoti pētījumā apkopotie dati par saražotās produkcijas apjomiem Latvijā, kā arī ir ņemta vērā informācija par izglītojamo skaitu izglītības iestādēs, dienējošo skaitu Bruņotajos Spēkos, sociālās aprūpes namu iemītnieku skaitu, gultasvietu aizpildījumu slimnīcās, kā arī ieslodzījuma vietās esošo personu skaitu. Produktu struktūra ir veidota atbilstoši normatīvajam sadalījumam, kas paredzēts NBS (Aizsardzības ministrijas 2007.gada 28.jūnija noteikumiem Nr.45-NOT). Tā kā šis ir vienīgais pieejamais dokuments ar produktu sarakstu un apjomiem, tad tas ir ņemts par pamatu produktu aplēsēm, ņemot vērā citos normatīvajos aktos minēto kaloriju daudzumu. Savukārt produktu patēriņš soda izciešanas vietās ir veidots atbilstoši MK noteikumiem Nr. 1022 “Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām”, izmantojot uztura pamatnormu (Nr.1). Produktu novērtējums naudā veikts, izmantojot vidējās mazumtirdzniecības cenas (bez PVN) laika posmā no 01.01.2021. līdz 31.03.2022.

Apkopojot minētos datus un ekstrapolējot tos, ir iespējams izveidot potenciālo ZPI iepirkumu vērtības sadalījumu valsts iestāžu un produktu grupās (skat. 3.3. att.).



3.3.attēls. Orientējošs potenciālās ZPI iepirkumu vērtības sadalījums pa iepirkumu dalībniekiem un produktu grupām (milj.EUR gadā 2021.g.cenās)

Avots: autoru aprēķins, izmantojot normatīvos aktus un informāciju par ēdināmo skaitu attiecīgajās iestādēs.

Kopējā iepirkumu summa 126 milj.EUR apmērā aptuveni atbilst IUB datiem, kuri apkopoti 2.nodaļā. Redzams, ka lielāko daļu jeb 62% no šīs summas veido izglītības iestāžu iepirkumi. Nozīmīgu daļu (attiecīgi 14%, 12% un 11%) veido iepirkumi Bruņotajiem spēkiem, sociālās aprūpes namiem un slimnīcām. Savukārt iepirkumi ieslodzījuma vietām veido tikai 3% no iepirkumu kopējās vērtības.

No iepirkto produktu vērtības lielāko daļu veido maize un miltu produkti, gaļas un piena produkti, kā arī zivis. Pārējās produktu grupas kā augļi, kartupeļi un dārzeņi būtiski atpaliek. Jāpiebilst, ka minētais sadalījums ir provizorisks, jo nav precīzu datu par faktisko iepirkumu pa produktu grupām izglītības un veselības aizsardzības iestādēs. Pieejamo aptaujas datu izvērtējums ļauj izdalīt atsevišķas tendences - piemēram, izglītības iestādes relatīvi vairāk iepērk piena un gaļas produktus, olas, dārzeņus, bet slimnīcas un sociālās iestādes - maizi un graudu produktus. Taču pētījuma ietvaros veiktās aptaujas dati kopumā apstiprina aprēķina rezultātus produktu grupās, vienīgi nedaudz zemāks ir zivju īpatsvars.

Valsts finansējums ēdināšanai izglītības iestādēs kopš 2008. gada bija noteikts 1,42 EUR. Tomēr normatīvajos aktos noteiktās pārtikas kvalitātes prasības ZPI ietvaros ir kļuvušas aizvien augstākas un arī produkcijas izmaksas ir palielinājušās vidēji par 30%. Pēc autoru veiktiem aprēķiniem secināms, ka pēdējo 13 gadu laikā (2009.-2021. gads) visstraujāk ir palielinājušās piena produktu cenas (par 48%), bet zivju cenas par 38% (skat. 3.2.tab.). Te gan jāmin, ka sakarā ar straujo cenu kāpumu 2022.gadā, minētie dati vairs nav aktuāli, tomēr tie norāda uz nozīmīgu cenu kāpumu jau pirms 2022.gada. Detalizētāk aplūkojot produktus grupas ietvaros, īpaši pieaugums ir redzams tādiem produktiem kā griķi (par 116%), jogurti un kāposti (par attiecīgi 84% un 83%), kā arī sviests (64%). Atsevišķi produkti bija kļuvuši lētāki laikā no 2009. līdz 2021.gadam - banāni (-9%) un vistas gaļa (-11% līdz -19%).

3.2.tabula. Cenu pieaugums 13 gadu laikā produktu grupās (kopš 2009. gada līdz 2021. gadam), %

Produktu grupas	Cenu palielinājums pēdējos 13 gados (kopš 2009. gada līdz 2021.gadam), %
Piens un piena produkti	48%
Gaļa un gaļas produkti, olas	19%
Graudu pārstrādes produkti	30%
Maize	20%
Dārzeņi	32%
Augļi un ogas	31%
Zivis un zivju izstrādājumi	38%
Medus	16%

Avots: autoru veikts aprēķins, izmantojot Valsts Latvijas Oficiālās statistikas portāla datus par mazumtirdzniecības cenām 2009.-2021.gadā.

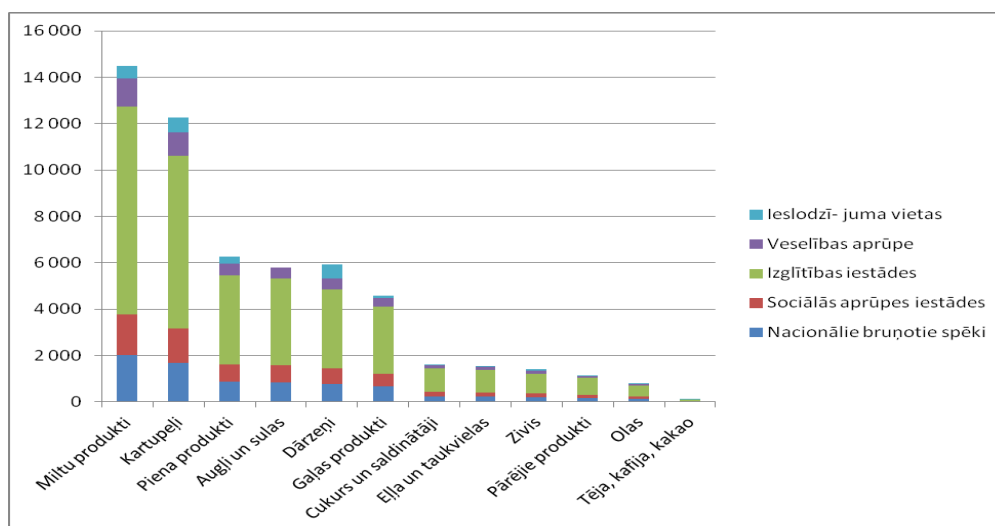
Kopš 2008. gada valsts finansējums izglītojamo ēdināšanai pirmsskolās un skolās nav mainījies, praktiski, ņemot vērā produktu tirgus cenas palielinājumu pēdējos gados, ZPI pieejamais finansējums (vērtība) ir samazinājies, bet normatīvajos aktos noteiktās pārtikas kvalitātes prasības ir palielinājušās.

Pozitīvi vērtējami 2022. gada 1. septembrī apstiprinātie grozījumi MK noteikumos Nr.614, kas paredz, ka valsts budžeta līdzekļu apmērs vienam izglītojamam valsts izglītības iestādēs ir 2,15 EUR dienā. To, cik lielā mērā šis lēmums risinās atbilstību līdzšinējam cenu palielinājumam un spējai ZPI ietvaros iegādāties paaugstinātas kvalitātes produktus, varēs izvērtēt turpmākajos gados, kad tiks slēgti jauni ZPI līgumi.

Vērtējot iepirkto produktu apjomu, struktūra daļēji atšķiras no vērtības struktūras, relatīvi lielāku īpatsvaru ieņemot lētākiem produktiem (kartupeļi, dārzeņi), bet mazāku īpatsvaru – dārgākiem produktiem, kā gaļas un zivju produkti. Arī atsevišķās produktu grupās ir produkti ar ļoti atšķirīgu cenu.

Pēc pētījumā veiktām aplēsēm ZPI pārtikas un ēdināšanas pakalpojumu iepirkumos kopumā valstī gadā visvairāk ir nepieciešami miltu produkti (ap 14,5 tūkstoši tonnas), vairāk kā 12 tūkst. tonnu kartupeļu, vairāk kā 6 tūkst.tonnas piena produkti, gandrīz 6 tūkst. tonnas dārzeņu, ap 5,8 tūkst.tonnas augļu un sulu, 4,5 tūkst.tonnas gaļas produktu, vairāk kā 1,4 tūkst.tonnas zivju produktu un citi produkti (skat. 3.4.att.).

Lai arī šis grafiks un veiktie aprēķini ir aptuveni, kopējam priekšstatam par nepieciešamajiem apjomiem katrā produktu grupā redzam, ka visvairāk nepieciešami miltu produkti un kartupeļi. Nākamās grupas pēc nozīmes ir piena produkti, augļi un sulas, kā arī dārzeņi, no kā nedaudz atpaliek gaļas produkti. Pārējo grupu apjomi ir salīdzinoši nelieli.



3.4.attēls. Valsts un pašvaldību iestādēs aptuvenais nepieciešamais kopējais pārtikas produktu apjoms (tonnas)

Avots: autoru aprēķins

Dalījumā pa iestāžu tipiem, vislielākais produktu apjoms ir nepieciešams izglītības iestādēm skolēnu ēdināšanai. Otra lielākā grupa pēc nepieciešamā pārtikas produktu apjoma ir nacionālajos bruņotajos spēkos dienējošie, kam seko aprūpes iestādes un veselības aprūpes iestādes (slimnīcās), bet vismazākais ZPI apjoms ir nepieciešams ieslodzījumu vietās.

Ņemot vērā kopējo pārtikas apjomu ir veikti aprēķini par PKP produktu nepieciešamību (3.3.tab.).

3.3.tab.Valsts un pašvaldību iestādēs aptuvenais nepieciešamais paaugstinātas kvalitātes produktu apjoms (tonnas)

Produktu grupas	Nacionālie bruņotie spēki	Sociālās aprūpes iestādes	Izglītības iestādes	Veselības aprūpe	Ieslodzījuma vietas	Valstī kopumā	Nepieciešamie PKP pēc MK not.Nr.353
Miltu produkti	2018	1762	8947	1206	558	14490	2900***
Kartupeļi	1682	1468	7456	1005	639	12250	5500*
Piena produkti	865	755	3834	517	290	6262	3100**
Augļi un sulas	841	734	3728	503	0	5805	2600*
Dārzeņi	769	671	3408	459	610	5918	2600*
Gaļas produkti	649	566	2876	388	93	4571	2000*
Cukurs un saldinātāji	228	199	1012	136	23	1599	700*
Eļļa un taukvielas	216	189	959	129	58	1551	700*
Zivis	192	168	852	115	93	1420	640*
Pārējie produkti	162	141	718	97	15	1133	500*
Olas	113	99	501	68	17	798	350*
Tēja, kafija, kakao	14	13	64	9	1	101	45*

* NPKS produkti pēc MK not.Nr.353 (45% no masas)

** Bioloģiski sertificētie piena produkti pēc MK not.Nr.353 (50% no masas)

*** Bioloģiski sertificētie graudaugu pārstrādes produkti pēc MK not.Nr.353 (20% no masas)

Avots: autoru aprēķins

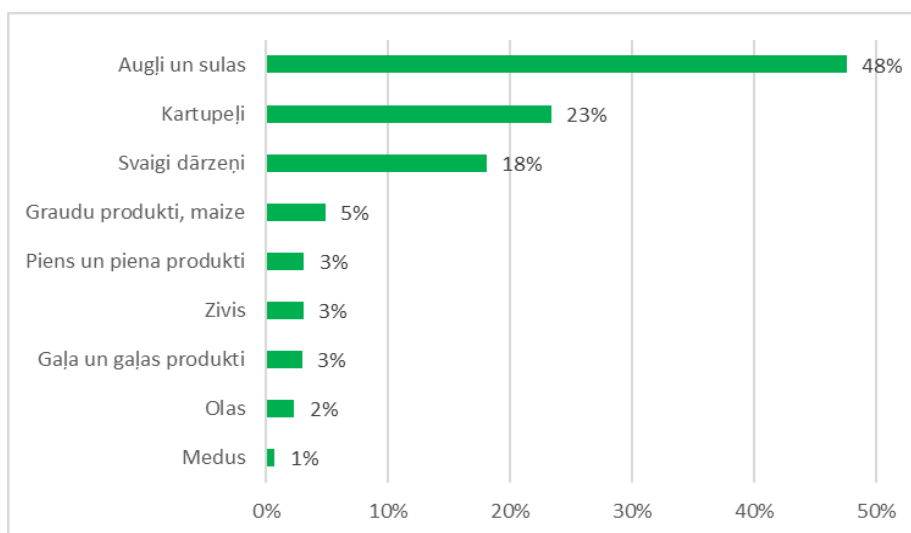
Aprēķini ir veikti ņemot vērā 2020.gada datus par minēto iestāžu un NBS dienošo skaitu. Tā kā līdz 2027. gadam ir paredzēts palielināt NBS dienošo skaitu līdz 28 400 karavīru¹¹ (šobrīd 6500 NBS un 8200 zemessargu), tad šis apjoms var dubultoties.

Ņemot vērā MK noteikumos Nr.353 noteiktos pārtikas un ēdināšanas pakalpojumu kritērijus, ir aprēķināms, ka kopumā valstī gada laikā būtu nepieciešamas vismaz 3 tūkst. tonnas bioloģiski sertificētu piena produktu un 2,9 tūkst. tonnas bioloģiski sertificētu miltu produktu (graudaugu pārstrādes produktu), kā apjoms var palielināties, valsts un pašvaldību iestādēm ZPI ietvaros nosakot lielāku bioloģiski sertificētas produkcijas īpatsvaru no kopējās produkcijas masas. Iepirkumu veicēji arī citās produktu grupās var noteikt vēlamo bioloģiski sertificēto produktu īpatsvaru, bet tas netiek MK noteikumos Nr.353 obligāti pieprasīts, bet tiek norādīts, ka NPKS produkcijai (Zaļā karotīte, Bordo karotīte, integrētās lauksaimniecības produkti) ir jābūt vismaz 45%. Atbilstoši aplēsēm tas nozīmē, ka valstī kopumā gada ietvaros būtu nepieciešams vismaz 5,5 tūkst. tonnas kartupeļu, 2,6 tūkst. tonnas dārzeņu un 2,6 tūkst. tonnu augļu, kas audzēti ar integrētās lauksaimniecības metodi, vairāk kā 2 tūkst. tonnas gaļas produkcijas, 0,6 tūkst. tonnas zivis un 0,36 tūkst. tonnas olu, kas atbilst “zaļās” vai “bordo” karotītes kvalitātei.

Pētījuma ietvaros tiek secināts, ka šobrīd valstī netiek uzkrāti dati par “zaļās” un “bordo” karotītes saražotās un realizētās produkcijas apjomiem, līdz ar to ir grūti novērtēt esošā piedāvājuma atbilstību un potenciālu ZPI pieprasījumam tieši attiecībā par PKP. Tomēr ZPI procesā iesaistītie ēdinātāji un pašvaldības vairākkārtīgi norādīja, ka ir nepietiekams piedāvājums un izvēles iespējas gaļas produkcijas sektorā, jo īpaši vistas gaļas un zivju produkcijas piedāvājumā.

Salīdzinot kopējo Latvijā saražoto un pārdoto pārtikas un lauksaimniecības preču apjomu, var secināt, ka lielākajā daļā produktu grupu ZPI apjomi veido tikai nelielu daļu – mazāk kā 5% no tirgus apjoma. Augstāka ZPI apjomu attiecība pret Latvijā kopumā pārdoto vietējo produkciju ir svaigiem dārzeņiem, kartupeļiem, bet visaugstākais – svaigiem augļiem un ogām, ieskaitot sulas (skat.3.5.att.). Te jāpiebilst, ka šīm trim grupām (augkopības produkti) datus par pārdotajiem apjomiem iesniedz tikai lielās saimniecības (ar standarta izlaidi virs 40 000 EUR gadā), līdz ar to kopējais pārdevumu apjoms ir lielāks, taču par to nav pieejami precīzi dati. Vienlaikus ir saprotams, ka tikai daļa no kopējā Latvijā pārdotā var tikt iekļauti ZPI (loģistika, ražotāju vēlme piedalīties ZPI, cena, u.c.), līdz ar to Latvijā ražoti dārzkopības produkti ir salīdzinoši deficīta prece publiskajos iepirkumos. Turklāt, 85% no CSP norādītā augļu un sulu pārdevumu apjoma attiecas uz sulām, kas nozīmē ka Latvijā ražotu svaigu augļu tirgus joprojām ir ļoti mazs un nespēj apmierināt ZPI vajadzības.

¹¹ Informatīvais ziņojums “Par valsts aizsardzības dienesta izveidošanu” (2022) // Aizsardzības ministrija, 13.lpp. pieejams: <https://tapportals.mk.gov.lv/annotation/d3d9982a-eb74-42b9-8c65-00bd9320cdac#>



3.5.attēls. Orientējošais ZPI īpatsvars no visas Latvijas ražojumu tirgus apjoma produktu grupās (%)

Avots: autoru aprēķini pēc CSP datiem par pārdoto produkciju 2021.gadā

Savukārt bioloģisko produktu ražošanas apjomi pēdējos 3 gados ir apkopoti 3.4.tabulā. Vairākās produktu grupās tie ir svārstīgi un neuzrāda skaidru pieauguma tendenci, tomēr jāņem vērā ka bioloģisko produktu tirgu vairāk nekā citus produktus ir ietekmēja gan laika apstākļu izraisītās ražas svārstības, gan arī Covid-19 ierobežojumi, kuri būtiski ierobežoja iepirkšanos klātienē, dažādus tirdziņus u.c. aktivitātes, kuras šo produktu realizācijā ir būtiskas.

3.4.tabula. Latvijā saražoto bioloģiski sertificēto produktu apjoms 2019.-2021.g. (tonnas)

Produktu grupas	2019	2020	2021
Piens un piena produkti kopā	7380	8015	4089
<i>Piens (apstrādāts - pasterizēts u.c.)</i>	4582	4299	1421
<i>Krējums, sviests</i>	503	539	595
t.sk. <i>Biezpiens</i>	169	332	158
<i>Jogurts</i>	1480	1412	1179
<i>Siers</i>	408	798	376
Gaļa un gaļas produkti, olas kopā	1632	1572	1818
1) Svaigi atdzesēta vai sasaldēta gaļa	1507	429	1624
<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta cūkgaļa</i>	41	22	18
<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta liellopa un jaunlopa gaļa</i>	1356	347	1445
t.sk. <i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta putnu gaļa</i>	25	4	74
<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta tītara, jēra un truša gaļa</i>	86	54	73
2) Gaļas produkti:	47	965	80
3) Olas un olu masa	78	179	114
Graudu pārstrādes produkti un pākšaugi kopā	22646	22029	24845
<i>Graudu malšanas produkti (milti, putraini, pārslas)</i>	21426	20714	23422
t.sk. <i>griķi (novākts no lauka)</i>	5681	6789	5937
Maize un maizes izstrādājumi kopā	1216	1315	1422
t.sk. <i>Maize</i>	1102	1030	938
<i>Konditoreja un maizes izstrādājumi</i>	114	284	484
Svaigi dārzeņi un kartupeļi kopā	25914	27519	19388

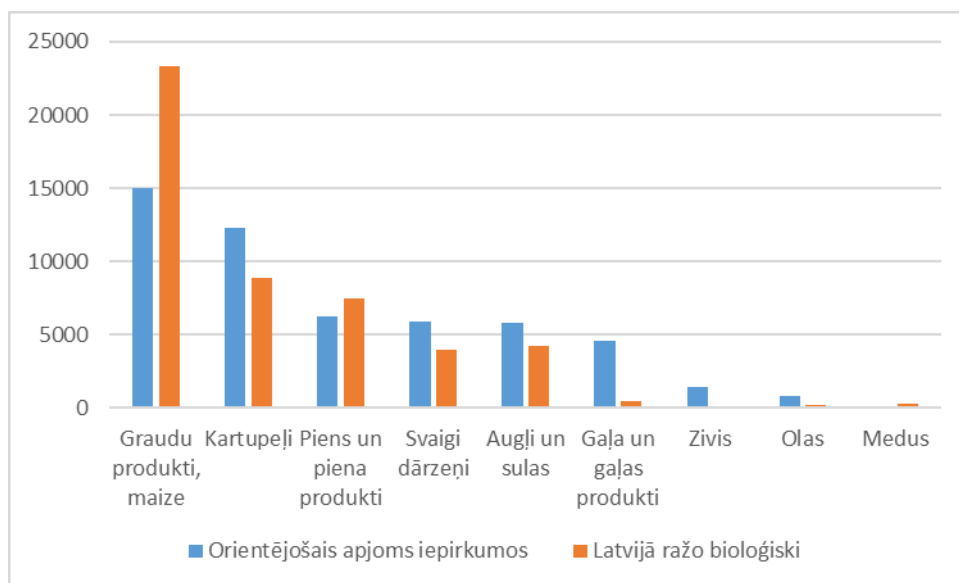
t.sk.	<i>Kartupeļi</i>	22808	23547	17036
	<i>Kāposti</i>	238	202	164
	<i>Burkāni</i>	331	308	282
	<i>Gurķi un tomāti</i>	457	180	182
Svaigi augļi un ogas		2642	4186	3033
Svaigas zivis		8	7	12
Medus		359	324	363

Avots: autoru apkopojums no LDC datiem

Kā izriet no tabulas datiem, Latvijā visvairāk bioloģiski ražo graudu pārstrādes produktus un kartupeļus. Tam seko piena produkti. Šīs arī ir nozīmīgākās produktu grupas pēc iepirkumu apjoma. Vismazāk bioloģiski ražo zivis, cūkgaļu un putnu gaļu. Dati par 2021.gadu ir provizoriski. Turklāt, lielāko daļu jeb 63% no bioloģisko kartupeļu platībām tiek audzēti sēklas un cietes kartupeļi, bet kartupeļi pārtikai 2021.gadā audzēti tikai 553 ha platībā. Tas faktiski norāda uz bioloģiski audzētu kartupeļu trūkumu brīvai tirdzniecībai.

Salīdzinot 2020.gada bioloģiski saražotās produkcijas apjomu ar orientējošu esošo iepirkumu kopapjomu (skat. 3.6.att.), var secināt, ka dažās nozīmīgākajās produktu grupās (graudu un miltu produkti, piena produkti) jau tagad bioloģiskās ražošanas apjomi pārsniedz iepirkuma apjomus. Attiecībā par kartupeļiem veikta korekcija, ņemot vērā tās kartupeļu platības, kurās tiek audzēti kartupeļi pārtikai, reizinot ar pēdējo 3 gadu vidējo ražību (16 t/ha). Pie šāda aprēķina bioloģiski saražo ap 70% no ZPI nepieciešamo pārtikas kartupeļu. Vairāk par 50% no iepirkuma apjoma bioloģiski tiek ražoti dārzeņi un augļi. Ievērojami zemāks nodrošinājums ir ar bioloģiskajiem gaļas produktiem (9%), turklāt 80% no bioloģiski saražotās ir liellopu gaļa, bet putnu gaļas praktiski nav. Arī no vajadzīgā olu daudzuma bioloģiski tiek saražotas tikai 22%, bet zivis tikai 0,5%. Savukārt medus bioloģiski tiek ražots daudzāk vairāk nekā tiek izmantots iepirkumos.

Tas liecina, ka vērtējot kopumā valstī esošo piedāvājumu, ar bioloģisko pārtiku var nodrošināt daudz lielāku daļu pārtikas produktu iepirkumu nekā tas ir pašlaik, tomēr nozīmīgi ir loģistikas jautājumi, kā arī cenas samērība ar pasūtītāju gatavību par šiem produktiem maksāt.

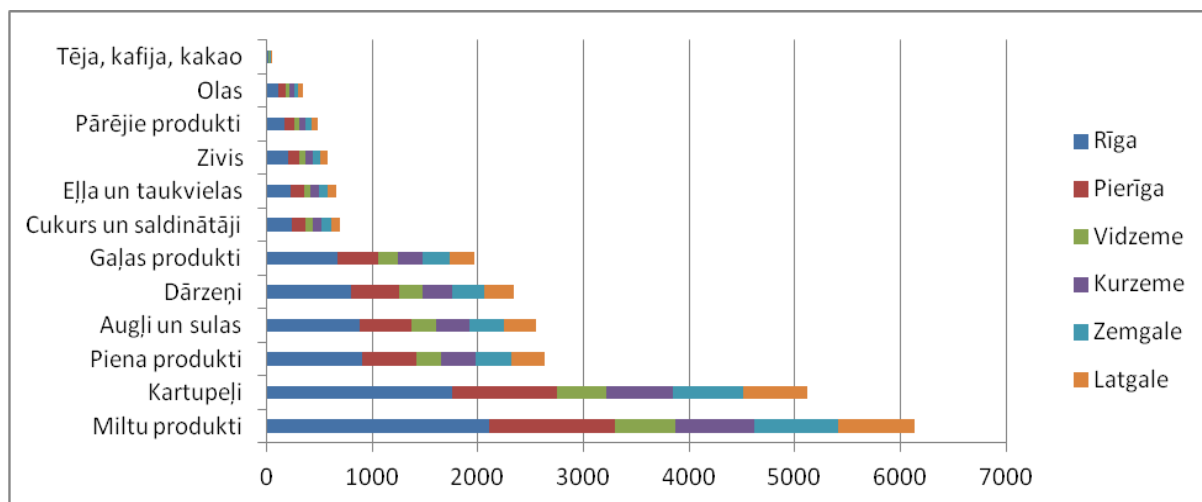


3.6.attēls. Orientējošais ZPI iepirkumu apjoms produktu grupās salīdzinājumā ar bioloģiski ražotu produktu apjomu Latvijā 2020.gadā, tonnas

Avots: autoru aprēķini pēcLDC datiem

Lai izprastu ZPI apjoma reģionālās atšķirības un potenciālo pieprasījumu pēc pārtikas produktiem, tostarp paaugstinātas kvalitātes produktiem, veiktas izglītības iestāžu nepieciešamo pārtikas apjomu aplēses valsts statistiskajos reģionos (skat. 3.7.att.), jo tās veido lielāko ZPI daļu pārtikai un ēdināšanas pakalpojumiem, kā arī tieši pašvaldības iepirkumi līdz šim ir bijuši pieejamāki vietējiem ražotājiem.

Latvijas statistiskajos reģionos visvairāk pārtikas ir nepieciešams Rīgas statistiskajā reģionā un Pierīgas statistiskajā reģionā (skat. 3.7.att.), jo tajos ir vislielākais skolēnu skaits un šī tendence saglabāsies arī turpmākajos gados. Šajos abos reģionos ir nepieciešams 54% no kopējā produktu apjoma, kamēr Zemgales statistiskais reģions patērē 13%, Kurzemes un Latgales reģioni 12%, un Vidzemes reģions 9% no kopējā ZPI pārtikas apjoma izglītības iestādēs.



3.7.attēls. Nepieciešamo produktu apjoma aplēses izglītības iestādēm valsts statistiskajos reģionos 2021. gadā

Avots: autoru aprēķini

Rīgas statistiskajā reģionā ir nepieciešams visvairāk produktu, kas veido 34% no kopējā aplēstā apjoma tonnās. Pierīgas izglītības iestādēs ir nepieciešams gandrīz uz pusi mazāks pārtikas apjoms nekā Rīgas reģionā, tomēr aizvien ievērojami vairāk nekā pārējos Latvijas reģionos. Zemgales statistiskajā reģionā skolēnus kaitis ir lielāks nekā Latgales, Kurzemes un Vidzemes reģionos, līdz ar to nepieciešamais pārtikas apjoms tajā ir lielāks nekā pārējos reģionos (skat. 3.7.att.). Vismazākais skolēnu skaits un līdz ar to arī pieprasījums pēc pārtikas ir Vidzemes reģionā, kur nepieciešamais pārtikas apjoms līdz pat 3,7 reizes mazāks nekā Rīgas statistiskajā reģionā.

Jāmin, ka ne tikai izglītības iestāžu grupā, bet arī veselības aprūpes iestāžu grupā vislielākais pārtikas pierasījums ir Rīgā, kur atrodas Latvijas lielākās slimnīcas. Līdz ar to šī reģionāli atšķirīgā pieprasījuma apjoma dēļ ir labi saglabāt pietiekami plašu produkcijas piegādes attālumu, lai Rīgā un Pierīgā, kur ir vislielākais iedzīvotāju un ZPI klientu skaits, būtu iespējams piegādāt Latvijā ražotus pārtikas produktus.

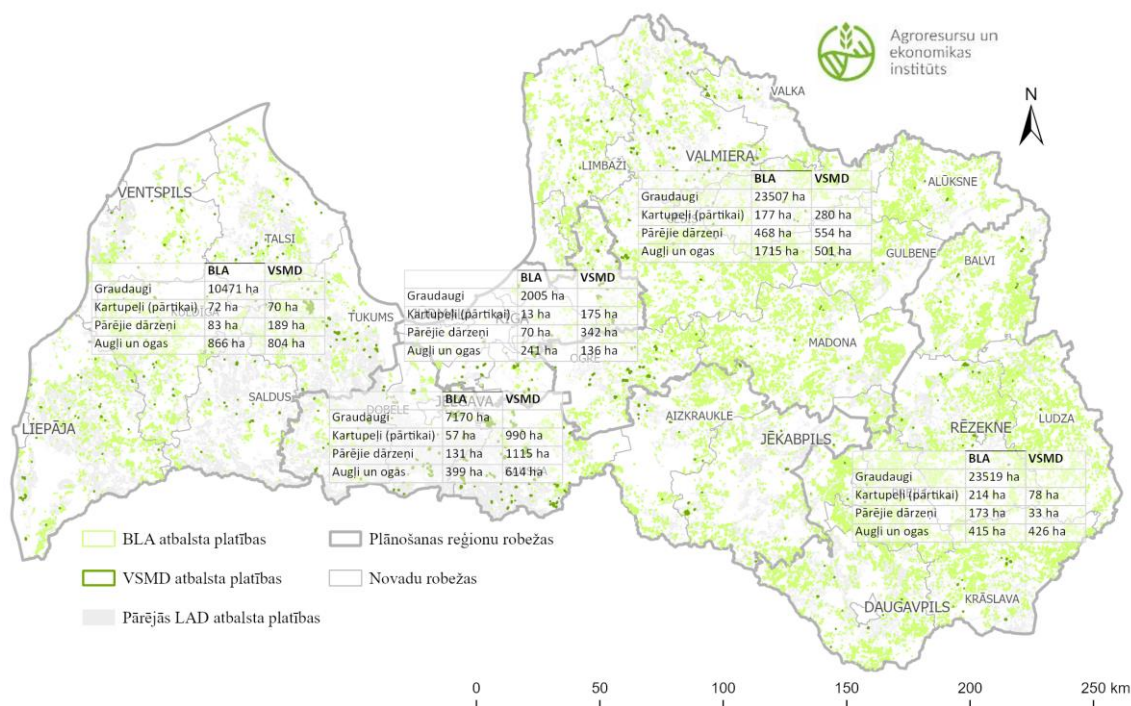
Veiktās aplēses par iestādēs nepieciešamajiem pārtikas produktu apjomiem var mainīties pēc katrā iestādē sastādītās ēdienkartes, jo ēdināšanā pats nozīmīgākais ir nodrošināt klientus ar tiem atbilstošu uzturdevu (olbaltumvielām, ogļhidrātiem, taukiem), bet to var panākt, kombinējot dažādus pārtikas produktus. Atkarībā no tā, kādus pārtikas produktus izvēlas ēdinātājs (ēdināšanas pakalpojuma sniedzējs vai izglītības iestādes pavārs) mainīsies arī nepieciešamais dažādu pārtikas grupu produktu apjoms. Tomēr līdzšinējo iepirkumu analīze liecina, ka lielāko īpatsvaru aizņem cenu ziņā lētāki produkti, piemēram, kartupeļi un dārzeņi, bet retāk gaļa un zivis.

Vietējiem ražotājiem dalība ZPI var būt kā tieša piedalīšanās ZPI pārtikas produktu iepirkumā vai kā netieša līdzdalība, piegādājot produkciju ēdināšanas pakalpojumu sniedzējiem vai pārtikas produktu vairumtirdzniecības uzņēmumiem.

Līdztekus pārtikas produktu apjomu analīzei vērtējam ar ZPI saistīto produktu grupu telpisko izvietojumu Latvijā, izmantojot LAD telpiskos datus par kultūraugiem 2021. gadā. Reģionālajā griezumā tika attēlotas bioloģiskās lauksaimniecības (BLA) platības kā arī produktu, kuri audzēti atbilstoši integrētās audzēšanas kritērijiem (izmantojot vidi saudzējošas tehnoloģijas, t.i., LAP 2014-2020 apakšpasākumā *Vidi saudzējošu metožu pielietošana dārzkopībā* (VSMD)) apsaimniekotās platības. Šo platību teritoriālais novietojums un apjomi skatāmi 3.8. attēlā. Aprēķinot augļu un ogu aizņemtās platības ir summētas LAD kultūraugu kodi, kuri atbilst grupām *Ilggadīgie stādījumi*, kā arī *Augļi un ogas*. Savukārt kartupeļiem ņemtas vērā to aizņemtās platības (820 kods), neskaitot sēklas un cietes kartupeļu platības. No kopējām pārtikas kartupeļu platībām Latvijā 2021. gadā paaugstinātas kvalitātes produktu statusam (BLA un VSMD) atbilda 65% platību (2 126 ha).

Bioloģiski apsaimniekotās platības galvenokārt koncentrējas Latgalē un Vidzemē, taču lielākoties tās izvietojušās 250 km rādiusā no Pierīgas teritorijām ar potenciāli lielāko paaugstinātas kvalitātes produktu pieprasījuma vietām ZPI. Savukārt VSMD platības ar dārzeniem un ilggadīgajiem stādījumiem vairāk izvietotas Latvijas centrālajā daļā. Vērtējot 250 km attālumu kā noteicošo kritēriju, secināms, ka lielākā daļa apsaimniekoto platību ietilpst šāda kritērija areālā, taču veidojas arī atsevišķas platības, kuras var nekvalificēties.

Nozīmīgāko produktu grupu reģionālā analīze apliecina, ka Latvijā BLA un VSMD produktu grupu teritoriālais sadalījums ir nevienlīdzīgs, piemēram, bioloģiski audzēto graudaugu platības Vidzemē un Latgalē kopā sastāda 70%, bet pārējos trīs reģionos 30%, t.sk., Pierīgā tikai 3% no platībām. Savukārt Zemgalē tiek audzēta puse no integrētajā audzēšanas sistēmā audzētajiem dārzeniem.



3.8. attēls. Bioloģiskās lauksaimniecības un VSMD platību izvietojums Latvijā un produktu grupu sadalījums plānošanas reģionos.

Mērķtiecīga reģionālā un/vai ģeogrāfiskā pieeja ir viens no instrumentiem ZPI kritēriju definēšanā, lai veicinātu īso pārtikas ķēžu attīstību un novada/reģiona saimniecību konkurētspējas veicināšanu. Tomēr Latvijas situācijā šāda kritērija izmantošanā jāņem vērā monocentriskā attīstība, jo pārliecinoši lielākā daļa potenciālā pieprasījuma ir Rīgā un Pierīgā.

4. IDENTIFICĒTĀS PROBLĒMAS PAAUGSTINĀTAS KVALITĀTES PRODUKTU RAŽOTĀJIEM PIEDALĪTIES ZPI

4.1. Identificētais veiktajos pētījumos par ZPI.

Šajā sadaļā tiek analizēta aptauju, fokusgrupu rezultātā iegūtā informācija, kā arī veikts iepriekš veikto pētījumu rezultātu apkopojums.

Saskaņā ar apkopotajiem pētījumu datiem¹² pārtikas produktu iepirkumos ik gadu tiek veikti ap 31-33 miljoni EUR lieli iepirkumi, kur ap 30 miljoniem EUR tiek novirzīti pārtikas produktu iepirkumiem, kā arī 1-3 miljoni EUR ēdināšanas pakalpojumu nodrošināšanai. Lai gan ir daži iepirkumi virs 10 miljoniem EUR (2019. gadā bija 4)¹³, vidējais iepirkumu apjoms ir ap 66 tūkstošiem EUR¹⁴. Pašvaldības apvieno savā uzraudzībā esošās iestādes, lai iegādātos lielākus iepirkumu apjomus par ekonomiski izdevīgākām cenām. Kopumā 40% no iepirkumiem veic izglītības iestādes, kam seko pašvaldības ar 19%, kā arī Nacionālie bruņotie spēki (ap 9-12%) un slimnīcas (7-9%). Pētījumā minētie dati atšķiras no IUB datiem, kas ir izmantoti šajā pētījumā. Saskaņā ar IUB datu bāzē pieejamo informāciju, pārtikas iepirkumos vidēji katru gadu (no 2018.-2020.g.) noslēdz līgumus par 49 milj. EUR un ēdinātājiem par 71 milj. EUR (no 57milj. līdz 83 milj. EUR). Dati iespējams atšķiras dažādas rādītāju atlases dēļ katrai konkrētai izpētei.

Lai gan bioloģiskās lauku platības Latvijā ir ievērojamas ES kontekstā, tomēr, bioloģiskās produkcijas apjoms veido ne vairāk kā 3-5% no kopējās saražotās produkcijas, kas tiek skaidrots gan ar augstāku izmaksu (var būt arī saistīts ar mazāku ražību), gan arī augstākām pārdošanas cenām¹⁵.

Pētījumos arī norādīts, ka no 200 tūkst. tonnām bioloģiskās lauksaimniecības produkcijas, tikai 40% (2018. gada dati) tiek pārdoti kā bioloģiskie produkti. Vēl 23% no produktiem tiek pārdoti kā konvencionālie (ne-bioloģiskie produkti), taču liela daļa no produkcijas tiek izmantoti savām vajadzībām, tādējādi tikai neliels bioloģiskās produkcijas apjoms nonāk tirgū, jo 40% no bioloģiskās produkcijas nonāk tirgū kā pārstrādāti produkti un 60% kā bioloģiskie produkti gala patēriņam¹⁶.

Tiek atzīmēts, ka liela daļa no bioloģiskajiem ražotājiem ir mazās saimniecības, kur bioloģiskās produkcijas ražošanu var veicināt ar ZPI.

Pētījumā atzīmēts, ka izglītības iestādes un pašvaldības izmanto dažādu reģionālo piegādātāju pakalpojumus. Taču nelielais izglītības iestāžu un pašvaldības iestāžu līgumcenu īpatsvars ir skaidrojams ar situāciju, ka lielākoties izglītības iestādēs tiek iepirkti ēdināšanas ārpakalpojumi, kuri pēc tam jau individuāli slēdz līgumus ar piegādātājiem, tādējādi pārtikas produktu kvalitātei pielāgo savus kritērijus, neizmantojot publiskā iepirkuma sistēmu. Piemēram, Rīgā to galvenokārt nodrošina SIA "Baltic Restaurants" iepērk produktus un algo skolās pavārus par pašvaldības līdzekļiem. SIA "Baltic Restaurants" piedāvā ēdināšanu gan pirmsskolas izglītības iestādēs, gan skolās, gan arī sociālās aprūpes iestādēs. Kopā uzņēmumam ir 250 ēdināšanas iestādes un ir lielākais ēdināšanas uzņēmums Latvijā, taču nav zināms, cik no tām ir publiskajās iestādēs.¹⁷

¹² Datu ieguve un analīze par bioloģiskās lauksaimniecības tirgus gatavību publiskajam iepirkumam. Informācijas apkopojums 2020.gada aprīlī. GATEWAY & PARTNERS, VARAM

¹³ Ibid

¹⁴ IUB dati, AREI aprēķins

¹⁵ Datu ieguve un analīze par bioloģiskās lauksaimniecības tirgus gatavību publiskajam iepirkumam. Informācijas apkopojums 2020.gada aprīlī. GATEWAY & PARTNERS, VARAM

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

2020. gadā veiktajā pētījumā kā bioloģiskās produkcijas pārdošanas ierobežojošos faktorus intervētie ražotāji min šādus¹⁸:

- Nepietiekams produkcijas apjoms publiskajam sektoram;
- Graudaugus nepārdod pa tiešo publiskajam sektoram;
- Nespēj nodrošināt mazumtirdzniecības pieprasījumu;
- Trūkst pieprasījuma vispār kopumā ražotajai produkcijai;

Pārstrādes uzņēmēji min šādus ierobežojumus:

- Nav pieprasījuma pēc bioloģiskās produkcijas;
- Pārtikas iepirkumus veic privātais uzņēmējs, tāpēc netiek iepirkta bioloģiskā produkcija;
- Uzņēmums ražo pēc pieprasījuma, tādēļ varētu apmierināt jebkādu pieprasīto apjomu.

Pastāv nepilnības ZPI procesā, uz ko norāda Latvijas pārtikas uzņēmumu federācija (PUF):

- Uzņēmēji iesniedz akreditētu sertifikācijas centru izsniegtus sertifikātus;
- Iesniedz pašu uzņēmumu akreditēto laboratoriju izsniegtās kvalitātes apliecības;
- Iesniedz starptautiski atzītus ražošanas procesa sertifikātus, kas neapliecina produkta paaugstināto kvalitāti.

Ražotāji savukārt sūdzas par sekojošo:

- Daži vairumtirdzniecības uzņēmumi slēdz līgumus ar ražotājiem par Nacionālajā kvalitātes shēmā sertificēto produktu piegādi pašvaldību iestādēm, saņem konkursam nepieciešamo atbilstības sertifikātu;
- Pēc uzvaras konkursā un līguma noslēgšanas piegādā pašvaldībām no cita ražotāja pirktus lētākus, nesertificētus kvalitātes shēmas produktus;
- Konkursos piedalās ražotāji, kuru jaudas nespēj saražot prasītos gada apjomus un kvalitātes shēmā sertificētie produkti sastāda tikai nelielu daļu no visa piegādes apjoma¹⁹.

Ne vienmēr ir iespējams izsekot minēto prasību ievērošanu.

Pastāvošās problēmas nav jaunas, un tās saglabājas jau ilgstoši. Par to liecina pētījumi, kas veikti iepriekš. Piemēram, 2015. g. aptaujā Tukuma novadā bija minēti šādi kavējošie apstākļi²⁰:

- Zemas cenas/ Nespēja izveidot konkurētspējīgu piedāvājumu cenas ziņā;
- Lai startētu nepieciešams pārāk plašs produkcijas sortiments;
- Neinformētība un zināšanu trūkums par iepirkumu, tā procedūru un nepieciešamo dokumentu sagatavošanu;
- Nepieciešams pārāk liels produkcijas apjoms;
- Nespēja nodrošināt regulāras produkcijas piegādes;
- Produkcijas piegādes pieprasījums ir neatbilstošs sezonālībai.

Uzņēmēji norādījuši kavējošos faktorus²¹:

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Latvijas pārtikas uzņēmumu federācija. Nacionālās pārtikas kvalitātes shēmas produkti iepirkumos. 2018. Prezentācija.

²⁰ Korpa, V., Siliņa, L., Šulce, G. (2015) Vietējo ražotāju produkcijas īpatsvara palielināšana pašvaldības publiskajos pārtikas produktu iepirkumos: situācijas analīze Tukuma novadā, LLKC

²¹ Ibid.

- Sadarbības nepieciešamība, lai palielinātu apjomu, līderu, koordinācijas problēmas;
- Cenu neprognozējamība;
- Dokumentācija, preču specifikācija;
- Iepirkumu apvienošana samazina vietējo ražotāju iespējas piedalīties pašvaldības pārtikas iepirkumos;
- Neatbilstoši konkursu izsludināšanas un līgumu noslēgšanas laiki;
- Informācija par iepirkumiem – nav iespējas sekot līdzi mājaslapām;
- Neskaidrība par citu gadu iepirkumu rezultātiem – saglabā jau esošos līgumus, klientus.

Arī jaunākajos pētījumos norādītas līdzīgas ZPI problēmas. 2021. gadā veiktajā Valmieras Plānošanas Reģiona pašvaldību aptaujā par pārtikas produktu un ēdināšanas pakalpojumu iepirkumiem²² problēmas tiek skatītas no pakalpojumu saņēmēju un sniedzēju puses. Kopumā tiek minēta ražotāju zemā interese piegādāt produktus, esošā prakse, ka normatīvie akti ir izdevīgāki lielajiem tirgotājiem, specifisku produktu augstās cenas, ja tās izdala atsevišķā iepirkuma daļā. Tiek konstatēti šādi ierobežojošie faktori²³:

- neliels skaits bioloģiski audzētu produktu piegādātāju, kas piedalās iepirkumos;
- nepieciešamie produktu apjomi (īpaši izglītības iestādēs) irniecīgi pret kopējo tirgu un līdz ar to neraisa ražotāju interesi;
- birokrātijas dēļ mazie vietējie pārtikas ražotāji nepiedalās iepirkumos, savukārt vairumtirgotāji, kas pēc fakta neatbilst noteiktajām prasībām, veiksmīgi sagatavo prasībām atbilstošus pieteikumus;
- mazs un vienveidīgs produktu klāsts (trūkst dažādības);
- ierobežotais piedāvājums rada produktu sadārdzinājumu;
- mazās saimniecības līguma izpildes laikā nepilda saistības un nav vērstas uz problēmu risināšanu (piemēram, nespēj nodrošināt nolīgtos produktus visā līgumā izpildes periodā vai vēlas piegādāt tikai noteiktus dārzeņus vai piegādāt visu apjomu uzreiz, lai gan līgumā noteikts, ka piegāde jāveic visu gadu utt.);
- reāli piegādāto produktu neatbilstība līgumā atrunātajam – produktu saņēmēji ne vienmēr pārbauda atbilstību iepirkuma specifikācijai, kas dod iespēju piegādātājiem nepildīt prasības.

Pētījumā tiek secināts, ka vietējie ražotāji ir pasīvi iepirkumu dalībnieki. Apkopojot dažādus faktoros svarīgākie ierobežojumi ir produktu kvalitāte (28 %), piegādes cikliskums (22 %), piegādes ātrums, dalība kvalitātes shēmās un produktu izcelsmes izsekojamība (16-17 %). Kopumā var secināt, ka piegādātāju problēmas pamatā ir: spēja piegādāt produktus noteiktā kvalitātē, daudzumā, noteiktā laikā (uzglabāšana un loģistika), par kvalitātei atbilstošu samaksu. Iepirkumu ierobežo arī pasūtītāja finanses, kas liek noteikt ierobežojumus ēdināšanas izmaksām un līdz ar to produktu maksimālai cenai. Pastāv arī citi faktori – tirgus cenas, konkurence, normatīvā regulējuma prasības, kas bremzē dalību iepirkumos²⁴.

Nemot vērā pētījumos konstatēto, var identificēt sekojošus šķēršļus bioloģiskās pārtikas iekļaušanai skolu ēdināšanā²⁵:

- Vietējiem ražotājiem nelabvēlīgi ZPI izvirzītie kritēriji;

²² Vidzemes reģiona pašvaldību aptaujas par pārtikas produktu un ēdināšanas pakalpojumu iepirkumiem kopsavilkums. VPR, LLF, 2021.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Aļeksējeva L., Hauka A. (2022) Vairāk bioloģiskās pārtikas skolās. Cik tas ir reāli? // Rīga: LBLA izdevums Bioloģiski, 01/2022 (11), 30.-33.lpp.

- Neskaidra iepirkumu procedūras kārtība;
- Pārāk liels birokrātiskais slogs maziem ražotājiem;
- ZPI tiek iedalīti skaitliski maz daļās, izsludinot lielāka apjoma un līgumcenas iepirkumus;
- Zems pašvaldību finansējums skolēnu ēdināšanai;
- Skeptiska skolu attieksme par dalīto finansējumu bioloģiskās pārtikas daudzuma palielināšanai ZPI;
- Mazs skaits bioloģiskās pārtikas ražotāju piedalās ZPI;
- Ražotājs nespēj nodrošināt pieprasītos pārtikas apjomus, cenu, sortimentu;
- Ražotāju sadarbību kavē savstarpēja neuzticība.

Bioloģiskās pārtikas iekļaušanu ZPI var sekmēt²⁶:

- Atbalstoši starptautiskie dokumenti un normatīvie akti;
- MK noteikumi Nr.353 (20.06.2017): obligāti ZPI iekļaut 50% bioloģiski sertificētu pienu, kefīru un 20% bioloģiski sertificēti graudaugu pārstrādes produkti;
- Nacionāla finansējuma piešķiršana bioloģiski sertificētu ražotāju līdzdalībai ZPI;
- Finansējums īso pārtikas ķēžu attīstībai KLP SP 2023-2027 ietvaros;
- ZPI dalījums iespējami mazākās daļās ar mazāku produkcijas apjomu;
- Sekmīga līdzšinējā pašvaldību pieredze bioloģiskās produkcijas iekļaušanai ZPI;
- Bioloģiski sertificēto pārtikas ražotāju līdzšinējā pieredze dalībai ZPI;
- Bioloģiski ražotās pārtikas apjomu palielināšanās;
- Ražotāju gatavība sadarboties, lai nodrošinātu piedāvājumu;
- Vecāku gatavība maksāt papildus par bioloģisko produktu iekļaušanu maltītēs.

Analizējot pētījumus par ZPI, var nodalīt izaicinājumus, kas saistāmi ar iepirkumu organizatoriem (pašvaldībām, skolām, pirmsskolas iestādēm), produkcijas ražotājiem, un ārējo vidi – regulējumu, tirgus izmaiņām. Bieži vien šis trīs vides ir savstarpēji saistītas un ietekmē viena otru. Tirgus nepilnības ietekmē loģistiku un bioloģiskās produkcijas realizāciju kā bioloģisko. Pašvaldības nosaka kritērijus, kas balstīti MK regulējumā, ņemot vērā valsts finansējumu skolēnu ēdināšanai, kas ietekmē arī iepirkās pārtikas kvalitāti, piegāžu loģistiku, tajā skaitā mazo un vietējo ražotāju iesaisti. Regulējums, kas neprasa obligātus kritērijus, ļauj variēt iepirkuma procedūras, savukārt ēdināšanas pakalpojuma līgumi ļauj brīvāk traktēt ZPI prasības.

4.2. Fokusgrupu un interviju rezultāti

Pasūtītāju vērtējums par paaugstinātas kvalitātes produktu nosacījumiem ZPI.

Respondenti norāda, ka normatīvais regulējums - MK noteikumi Nr. 353 “Prasības zaļajam publiskajam iepirkumam un to piemērošanas kārtība” ir sarežģīts, un nosacījumi ir grūti saprotami un dažādi interpretējami. Pašvaldības un valsts iestādes ir ieinteresētas slēgt ilgtermiņa līgumus gan ar ēdinātājiem, gan preču piegādātājiem, lai samazinātu birokrātisko slogu un darba apjomu. Sagatavojot iepirkuma dokumentāciju, galvenā vērība no pasūtītāja puses tiek pievērsta tam, lai ir pietiekoši plašs pretendentu loks, kas spēj veikt regulāras preču piegādes noteiktā apjomā un kvalitātē par noteikto līgumcenu. Apzinoties ģeopolitisko situāciju un COVID – 19 sekas, sadarbības līgumi par preču piegādēm un ēdināšanas pakalpojumu sniegšanu ir kļuvuši elastīgāki. Ilgtermiņa sadarbības līgumos gan ēdinātājiem,

²⁶ Ibid.

gan preču piegādātājiem ir būtiski atrunāt punktu par līgumcenas pārskatīšanu līguma darbības laikā. Līgumcenas pārskatīšana neatkarīgi no sadarbības līguma formas visbiežāk tiek veikta vienu reizi gadā. Atsevišķos gadījumos līgumcenu ir iespējams pārskatīt arī biežāk, kā arī ierobežoto finanšu resursu dēļ nereti tiek noteikts preču cenas maksimālais paaugstinājums visā līguma darbības laikā. Respondenti norāda, ka lielākās grūtības paaugstinātas kvalitātes produktu iepirkumos rada prasību izpildīšana par bioloģisko produktu īpatsvaru ZPI, svaigu un saldētu zivju ierobežotā pieejamība atbilstoši PKP prasībām, kā arī prasības ievērošana par 250 km attālumu no produktu ražotāja vai audzētāja.

Respondenti norāda, ka iepirkuma līgumā lotes, jeb iepirkuma daļas, pamatā tiek veidotas ņemot vērā noteiktas pārtikas produktu grupas, ko piedāvā noteikts ražotāju vai piegādātāju loks.

Sadarbību ar ražotājiem un piegādātājiem respondenti kopumā vērtē, kā labu. Atsevišķos gadījumos sadarbībai ar piegādātājiem tie norādītas šādas problēmas:

- regulārs cenu paaugstinājums,
- līgumu laušana,
- kvalitātes prasību neizpilde,
- piegādes kavēšana.

Ja produkcija tiek vesta no vairumtirdzniecības bāzes, bieži tā netiek atbilstoši marķēta, līdz ar to pastāv bažas par produkcijas atbilstību PKP prasībām.

Tās valsts un pašvaldību iestādes, kas veic ēdināšanas pakalpojuma iepirkumu, nav infomētas par kvalitātes kontroles procedūrām paaugstinātas kvalitātes produktiem, ko veic ēdināšanas pakalpojumu sniedzējs. Savukārt kontroles procedūras par piegādāto preču atbilstību NKPS, BL vai LPIA kvalitātes prasībām pamatā ir saistāmas ar dokumentārām pārbaudēm un preču fizisku apskati (iepakojums, preču bojājumi, marķējums). Reālas atvestās produkcijas izsekojamības pārbaudes un atbilstības noteikšana NKPS, BL vai LPIA tiek veiktas reti vai arī netiek veiktas vispār.

Respondenti iesaka veikt šādas izmaiņas normatīvā regulējumā, lai paaugstinātu PKP produktu īpatsvaru ZPI:

- 1) pārtikas produktu iepirkuma sliekšni palielināt no 10 tūkst. līdz 42 tūkst. (pielīdzinot ēdināšanas pakalpojuma sliekšnim), lai palielinātu zemsliiekšņa iepirkumu īpatsvaru, rīkojot cenu aptaujas, tas palielinātu vietējo ražotāju interesi piedalīties valsts un pašvaldību iepirkumos.
- 2) paredzēt iespēju slēgt vairākus līgumus ar dažādiem piegādātājiem, piemēram par kartupeļu piegādi, tas ļautu vietējiem ražotājiem piedalīties iepirkumā ar mazāku produkcijas apjomu, jo nereti mazie ražotāji nespēj nodrošināt vajadzīgo produkcijas apjomu visā novada teritorijā.
- 3) izveidot vienotu datubāzi par PKP produkcijas audzētājiem, ražotājiem.
- 4) pārskatīt piegādes attāluma kritēriju, jo tas ierobežo konkurenci. Kritēriju noteikt ar ieteikuma raksturu, priekšroku dodot tuvākajam piegādātājam.
- 5) ņemot vērā inflāciju, būtu vēlams samazināt piemēroto ZPI prasību apjomu paaugstinātas kvalitātes produktiem jo tas paplašinātu pretendentu loku un samazinātu preču cenas.

Paaugstinātas kvalitātes produktu ražotāju vērtējums par ZPI.

Intervijām tika izvēlēti dažādu nozaru pārtikas ražotāji ar esošu pieredzi ZPI. Daļai respondentu dalība ZPI ir ļoti nozīmīga un veido pat līdz 50 % no apgrozījuma, bet daļai ZPI ir viens no produktu realizācijas kanāliem. Kopumā respondentu vērtējumā ZPI nav uzskatāms par ļoti izdevīgu noieta kanālu. Iesaisti ZPI lielā mērā nosaka saimniekošanas profils, iepriekšēja pieredze, motivācija un personīgās intereses. Respondenti norāda, ka liela nozīme ZPI ir:

- 1) pašvaldībā strādājošo darbinieku kvalifikācijai;

- 2) zināšanām un iepriekšējai pieredzi par iepirkuma dokumentācijas sagatvošanu;
- 3) tas vai iepirkumā iespējams piedalīties tikai ar savā uzņēmumā ražoto produkciju (piem. kartupeļi);
- 4) un informācijas pieejamībai par iespēju piedalīties iepirkumā.

Respondenti ZPI piedalās galvenokārt savas pašvaldības robežās, apgādājot tuvējās vispārizglītojošās skolas, bērnudārzus un sociālās aprūpes iestādes ar svaigiem augļiem un dārzeņiem, kā arī cita veida produkciju. Daļa respondentu ZPI piedalās caur kooperatīvu vai produkciju piegādā vietējam ēdināšanas uzņēmumam, kas veic ēdināšanu pašvaldības iestādēs.

Individuālu respondentu vērtējumā vēlamais ZPI līguma termiņš ir viens gads, bet kooperatīvās sabiedrības labprātāk sēgtu ilgtermiņa līgumus ar iespēju līguma darbības laikā pārskatīt piegādes apjomu un cenu.

Kā galvenos iemeslus iesaistei ZPI respondenti norāda izdevīgu piegādes attālumu, adekvātu realizācijas cenu (īpaši LPIA produkcijai), stabilitāti un iepirkuma konkursu pieredzi.

Galvenās grūtības, ar ko saskārušies respondenti ZPI līguma izpildes laikā un konkursa kārtībā, ir šādas:

- 1) cenu svārstības;
- 2) iepirkuma lotēs apvienoti sezonālie dārzeņi un eksotiskie augļi, kas automātiski izslēdz vietējo ražotāju iespēju piedalīties iepirkuma konkursā;
- 3) produkcijas uzglabāšanas ilgums (īpaši, ja produkcija jauzglabā līdz jaunai ražai);
- 4) konkurence ar vairumtirdzniecības bāzēm un citiem lielražotājiem;
- 5) produktu piegāžu nosacījumu izmaiņas līguma darbības laikā, kā piem., piegāžu biežums, produkcijas iesaiņojums u.tml. Šādas izmaiņas rada papildus izmaksas;
- 6) birokrātiskais slogs un sarežģīti dokumentu aizpildīšanas nosacījumi;
- 7) neziņa, slēdzot ilgtermiņa līgumu par plānoto produkcijas apjomu un cenu, jo nav paredzami atsevišķi ārējās un iekšējās vides faktori, kā piem., plānotā raža, COVID – 19 ietekme u.tml. Nereti šādā gadījumā, lai izpildītu līguma saistības ražotājam var nākties meklēt atbilstošas kvalitātes produkciju no citiem ražotājiem.

Respondentu attieksme pret kooperāciju ir neviennozīmīga.

Sadarbība ar citiem ražotājiem tiek veikta, ja piegādātājam pašam ir apgrūtināta līguma nosacījumu izpilde. Atsevišķos gadījumos produkcija tiek pirktā no vairumtirdzniecības bāzes.

Galvenie ieteikumi paaugstinātas kvalitātes pārtikas produktu īpatsvara palielināšanai ZPI, respondentu vērtējumā ir šādi:

- 1) elastīgāku nosacījumu ieviešana paaugstinātas kvalitātes produktiem kopējā iepirkumā, kā piemēram, saimnieciski izdevīgākā piedāvājuma vērtēšanā starp esošajiem kritērijiem vairāk punktus noteikt vietējiem ražotājiem, nevis vairumtirgotājiem. Standartizēt un vienkāršot formas (arī līgumiem), lai katrs iepirkuma sagatavotājs neveidotu savu, lai cenu izmaiņām būtu viena veida apliecinājuma pieprasījums. Paredzēt līgumos produktu cenu pārskatīt vismaz vienu reizi gadā. Veikt cenu indeksāciju, nenosakot cenas griestus.
- 2) atsevišķu nosacījumu izstrāde katrai pārtikas kvalitātes shēmai t.sk. arī zaļās un bordo karotītes produktiem. Ieviešot atsevišķu kritēriju – produkcijas izcelsme – a) uzņēmumā ražotas izejvielas un produkti; b) uzņēmumā daļēji ražotas izejvielas un produkti vai c) uzņēmumā iepirkta izejvielas un produkti no citiem ražotājiem;
- 3) visos iepirkumos piedāvāt īstermiņa līgumu slēgšanu līdz vienam gadam;
- 4) ZPI saglabāt kritēriju par piegādes attālumu līdz 250 km, jo tas ir nozīmīgs instruments mazo un vidējo saimniecību dalībai ZPI;
- 5) ZPI vērtēšanā piešķirt papildus punktus produktiem piegādēm < 250 km, tādējādi atbalstot tieši vietējās pārtikas iekļaušanu ZPI;

- 6) ZPI lotēs atsevišķi paredzēt vietēji ražotu produktu sortimentu;
- 7) ZPI kontroles mehānismā pašvaldībām ietvert punktu par faktiskās noliktavas/ražošanas vietas apsekošanu, lai pārliecinātos par produkcijas esamību pirms līguma noslēgšanas;
- 8) atbalsta mehānismu ieviešana nelabvēlīgu ekonomisko risku mazināšanai, īpaši, dārzenkopībā.

Pārstrādātāju vērtējums par dalību ZPI.

Intervijās piedalījās 7 pārstrādes uzņēmumi, kas nodarbojas ar maizes, gaļas, piena un graudaugu produkcijas ražošanu un 1 augļu un dārzeņu kooperatīvs. Dalība ZPI pārstrādātājiem ir vidēji nozīmīga un veido 1-25 % no neto apgrozījuma. Kā galveno priekšrocību dalībai ZPI respondenti norāda garantētu naudas plūsmu pārskatāmā nākotnē. Respondenti, piedalās gan valsts, gan pašvaldību iepirkumos. Būtiskāk par pasūtītāja juridisko statusu ir iepirkumā noteiktās kategorijas jeb preču dalījums lotēs. Priekšroka tiek dota tiem iepirkumu konkursiem, kur pārstrādātājs var piedāvāt sava uzņēmuma ražoto produkciju. Pārstrādātājiem ir sarežģīti piedalīties liela apjoma iepirkums, kas aptver vairākas produktu grupas. Ja iepirkumā ir daudz produktu no citām produktu kategorijām, tad ir jāpiesaista citi sadarbības partneri (apakšpiegādātāji), kas attiecīgi nav pārstrādātāja pamatfunkcija, vai jāatsakās no šāda veida iepirkuma konkursa. Apakšpiegādātāju piesaiste prasa laiku un resursus, jo tās preces kuras netiek ražotas uzņēmumā, par iepirktajām precēm ar katru konkrēto produktu ražotāju tiek slēgts atsevišķs sadarbības līgums katram iepirkuma konkursam.

Neatkarīgi no uzņēmuma lieluma respondenti norāda, ka labprātāk iepirkuma līgumus slēgtu uz vienu gadu ar iespēju pagarināt šo termiņu, lai nebūtu bažas par spēju izpildīt līguma nosacījumu prasības. Kā visbūtiskākais faktors šādai izvēlei tiek norādīta iespēja un nepieciešamība regulāri pārskatīt produkta cenu.

Piedaloties ZPI, ir svarīgi, lai iepirkuma dokumentācija tiktu sagatavota pēc iespējas detalizētāk, balstoties uz vietējā tirgus izpēti. Respondenti, kā būtisku instrumentu vietējo ražotāju konkurētspējas celšanai ZPI norāda decentralizētu iepirkuma kārtību, jo pēc jaunās ATR pēc 01.07.2021., novadi ir kļuvuši lielāki. Tā rezultātā maziem pārstrādes uzņēmumiem ir grūtības ar ražošanas apjomu nodrošināšanu un loģistiku, pretēji lielajiem pārstrādes uzņēmumiem un vairumtirdzniecības bāzēm, kur produkcijas apjoms un sortiments ir pietiekošs, un loģistikas tīkli ir visā Latvijas teritorijā.

Neatkarīgi no pārstrādes uzņēmuma lieluma iepirkumu konkursos ir grūtības nodrošināt BL cūkgaļu, BL liellopa gaļu un vistas gaļu ar zaļās karotītes kvalitātes zīmi. Pārstrādātāju piedāvātais NPKS, BL un LPIA produktu īpatsvars ZPI var būt no 10 – 90 % no kopējās iepirkuma vērtības. PKP produktu īpatsvaru ZPI ietekmē uzņēmuma darbības veids un preču sortiments.

Sadarbība ZPI ietvaros ar vairumtirdzniecības bāzēm respondentu vērtējumā ir laba. Ja vairumtirdzniecības uzņēmums piedalās ZPI ar pārstrādātāja ražoto produkciju, pārstrādātājs izniedz vairumtirdzniecības bāzei ražotāja apliecinājumu ar produktu nosaukumiem un norādēm par produktu kvalitātes atbilstību NPKS, BL un LPIA prasībām. Atsevišķos gadījumos papildus tiek slēgts nodomu protokols par sadarbību vai preču realizācijas līgums. Ražotāja apliecinājums un nodomu protokols tiek izsniegts katram iepirkumam atsevišķi. Negatīvi tiek vērtēts, ka ne vienmēr noslēgtais sadarbības līgums garantē to, ka vairumtirgotājs produkciju iegādāsies.

Galvenās problēmas ar ko saskārušies respondenti ZPI līguma konkursa kārtībā un izpildes laikā ir šādas:

- 1) iepirkuma nolikums paredz nosacījumus par piegāžu attāluma ierobežojumu – ne vairāk 250 km no ražošanas vietas, līdz ar to ne visi uzņēmumi var piegādāt produkciju visā Latvijas teritorijā;
- 2) lotēs tiek pieprasīts pārāk plašs produktu sortiments;
- 3) loģistika (piegādes);
- 4) neelastīga cena;
- 5) grūtības konkurēt ar vairumtirdzniecības bāzes cenām;
- 6) izejvielu deficīts (liellopu gaļa, cūkkgaļa, vistas gaļa);
- 7) iepirkuma speciālisti, sagatavojot iepirkuma dokumentāciju un produktu sortimentu ne vienmēr pārzin tirgū pieejamo produkciju un noteiktās prasības,
- 8) dažkārt uzstāda augstākas vai specifiskas prasības, kas rakstītas konkrētam uzņēmumam, kā piem. gaļa desā 75% nevis 70% kā parasti nosaka prasībās. Tas samazina konkurenci.

Lai stimulētu vietēja ražojuma paaugstinātas kvalitātes produktu iepirkumu ZPI, respondenti iesaka:

- 1) visa iepirkumu konkursa termiņa laikā, atbildīgajām institūcijām veikt regulāras pārbaudes, lai pārlicinātos, ka līguma darbības laikā PKP produkti netiek aizstāti ar kvalitātes ziņā neatbilstošiem produktiem, kas neatbilst NPKS un BL prasībām.
- 2) atcelt vai palielināt ZPI kritēriju par 250 km attālumu no ražošanas vietas;
- 3) ZPI kā prioritāti noteikt iepirkt vietējo ražotāju produkciju;
- 4) vienkāršot un standartizēt ZPI dokumentu formas;
- 5) palielināt atbalsta apmēru par gaļas dzīvnieku audzēšanu (liellopi, cūkas, aitas);
- 6) noteikt prasību par līgumcenas pārskatīšanu vismaz vienu reizi kalendārā gadā.

Ēdinātāju vērtējums par dalību ZPI.

Intervijām tika izvēlēti dažāda lieluma ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji ar pieredzi ZPI. Respondentu vērtējumā iespēja piedalīties un uzvarēt ZPI vairākumā gadījumu ir nozīmīga (no 25-50 % no neto apgrozījuma) vai ļoti nozīmīga (>50% no neto apgrozījuma).

Restorāni un lielie ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji norāda, ka priekšroku dod valsts iepirkumiem, bet mazie un vidējie ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji biežāk piedalās pašvaldību organizētajos iepirkumos, apkalpojot vispārīzglītojošas skolas, bērnudārzus un sociālās aprūpes centrus. Ēdināšanas pakalpojumu sniedzējiem interesē slēgt ilgtermiņa sadarbības līgumus (vismaz uz 3 gadiem) gan ar produktu ražotājiem, gan ZPI pasūtītājiem, īpaši, ja plānots veikt ilgtermiņa investīcijas, bet ar nosacījumu, ka pakalpojuma cenu iespējams pārskatīt ne retāk kā vienu reizi gadā.

Mazie un vidējie ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji vairākumā gadījumu ēdināšanu veic ēdināšanas firmai piederošā kafējnīcā (ēdnīcā) ar īpašumā esošu virtuvi un iekārtām. Savukārt lielie ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji ēdināšanu veic gan firmas īpašumā esošās ēdināšanas vietās, gan izmanto nomātu inventāru un iekārtas ēdiena gatavošanai pakalpojuma sniegšanas vietās (piemēram skolās, bērnudārzos, pansionātos). Ir atsevišķi gadījumi, kad ēdiens uz ēdināšanas vietu tiek aizvests.

Respondenti norāda, ka līguma iepirkuma cenai parasti nav noteikta sliekšņa. Ēdinātāji, apzinoties savus resursus, piedalās atbilstoša lieluma iepirkumos.

Respondenti atzīst, ka sadarbība ar valsts un pašvaldību iestādēm dod iespēju paplašināt klientu loku, iegūt atpazīstamību, saglabāt darba vietas, kā arī izlīdzināt izdevumus starp dažādām nozarēm (ja ēdināšanas pakalpojuma sniedzējam tās ir vairākas) vai dažādām ēdināšanas vietām. Tiek uzsvērts, ka katras darba vietas saglabāšana ir būtiska, jo, pārtraucot darba tiesiskās attiecības, ir grūti atrast jaunus darbiniekus.

Kā vienu no galvenajām problēmām ZPI organizācijā respondenti norāda valsts un pašvaldības darbinieku neprofessionalitāti iepirkuma dokumentācijas sagatavošanā. Lielākā

daļa respondentu uzskata, ka iepirkuma dokumentācija no pasūtītāja puses ir jā sagatavo iespējami detalizēti. Respondenti rosina tehniskajā specifikācijā detalizēti aprakstīt tādas iepirkuma prasības, kā:

- 1) produktu sortimentu (ja prasa gaļu, tad konkrēti kādu: truša gaļa, liellopu gaļa u.tml.) un kvalitātes prasības;
- 2) un ietvert detalizētu ēdināšanas aprakstu – pusdienas, kafijas pauzes, vakariņas utt., jo no tā ir atkarīgs nepieciešamais apkalpojošais personāls, ēdienkartes cena, aprīkojums un produktu klāsts.

Ēdinātāji produktu sagādi veic no vietējiem ražotājiem, vairumtirdzniecības bāzēm un mazumtirdzniecības tīkliem. Sadarbības partneru skaits var būt no dažiem līdz pat vairākiem desmitiem piegādātāju. Piegādātāja izvēli nosaka nepieciešamais produkcijas sortiments, produkcijas apjoms, cena, produkcijas pieejamība un kvalitāte. Ēdinātāji ir ieinteresēti veidot ilgtermiņa sadarbību ar vietējiem ražotājiem, jo tam ir savas priekšrocības:

- 1) piegādātājs pilnībā uzņemas atbildību par piegādātās produkcijas kvalitāti;
- 2) liela daļa no produkcijas ir PKP produkti, ko paredz līguma nosacījumi;
- 3) no vietējām izejvielām gatavots ēdiens raksturo ēdinātāja prestižu.

Grūtības, ar ko saskaras ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji sadarbībā ar vietējiem ražotājiem un pārstrādātājiem, ir šādas:

- 1) produktu sortiments un apjoms tirgū ir ierobežots;
- 2) vietējie sezonālie augļi un dārzeņi, lielākoties, nav pieejami visu gadu;
- 3) vietējā produkcija ir dārgāka nekā importa produkcija;
- 4) sarežģīta iepirkuma dokumentācija, kā rezultātā vietējie uzņēmēji nevēlas uzņemties papildus saistības, ko nosaka ZPI;
- 5) gaļas ražotāji negodprātīgi izmanto tirgū dominējošo stāvokli, palielinot produktu cenas, Latvijā ir tikai viens vistas gaļas tirgotājs, kam ir Zaļā karotīte;
- 6) grūtības noslēgt sadarbības līgumus ar LPIA.

Respondenti norāda, ka piegādātās produkcijas kvalitāti vizuāli novērtē piegādes brīdī, mazāk svarīgi ir apliecinājumi no piegādātāju puses par produktu atbilstību PKP. Kvalitātes kontroles veic Pārtikas un veterinārais dienests ar lielu laika nobīdi, līdz ar to šīs kontrolējošas iestādes galvenā funkcija ir izteikt brīdinājumu vai sodīt par neatbilstošām darbībām, bet negodprātīgu pārtikas ražotāju izskaušana pārtikas piegādes ķēdē ir ēdinātāju atbildība. Respondenti norāda, ka tirgū ir pietiekoši daudz paaugstinātas kvalitātes produktu ražotāju, taču ne visu ražotāju produkcija atbilst PKP statusam. Līdz ar to priekšroka līgumu slēgšanā tiek dota lieliem uzņēmējiem ar iepriekšēju sadarbības pieredzi un pārbaudītu produktu kvalitāti.

Galvenās problēmas ar ko saskaras ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji ZPI ir šādas:

- 1) birokrātiskais slogs – īpaši sadarbības un produkcijas atbilstības PKP prasībām apliecinājumu saņemšana un apstrāde (t.sk. dokumentu tulkošana, līgumu pārslēgšana).
- 2) ēdināšanas izmaksas ir augstas, bet valsts un pašvaldības finansējums ēdināšanai ir nemainīgi zems (1,42 EUR par 1 personas pusdienām izglītības iestādēs 2008.-2022.gadā bērniem 1.-4. klasēs, 3 EUR par 4 ēdienreizēm 1 gultasvietai medicīnas iestādēs). Pie esošās iepirkuma cenas nav iespējams segt izmaksas un gūt peļņu.
- 3) izglītības iestādēs ir grūti prognozējams katras dienas bērnu skaits, kam jā gatavo maltīte, taču pārtikas preces tiek iepirktas laicīgi. Rezultātā rodas neplānoti, nevajadzīgi izdevumi. Turklāt izglītības iestādes norēķinās ar pēcapmaksu pēc faktiski ēdušo skolēnu skaita.
- 4) Trūkst informācijas un vienotas datu bāzes par vietējās produkcijas ražotājiem, to ražoto produkciju – apjoms, sortiments, piegādes iespējas u.c. informācija;

- 5) Zemkopības ministrijas izstrādātais vietējo produktu sezonalitātes kalendārs nav precīzs, jo neatbilst reālai produkcijas pieejamībai Latvijas tirgū.

Galvenie ieteikumi paaugstinātas kvalitātes pārtikas produktu īpatsvara palielināšanai ēdināšanas iepirkumos respondentu vērtējumā ir šādi:

- 1) datu bāzes izveide ZPI veikšanai par aktuālo pieprasījumu un piedāvājumu;
- 2) nesamazināt līdz šim ZPI kritērijos noteikto 250 km piegādes attālumu;
- 3) noteikt kā kritēriju, ka vairumtirdzniecības bāzes produkcija nedrīkst būt vairāk kā 30 % no kopējās iepirkuma vērtības;
- 4) samazināt PVN pārtikai līdz 5%, tas veicinātu vietējo ražotāju konkurētspēju;
- 5) prasības atcelšana par “zaļās” un “bordo” karotītes produktu īpatsvaru ZPI, jo ne visi “zaļās” karotītes produkti ir kvalitatīvi – piemēram, Viena no gaļas pārstrādes uzņēmumiem skolas cīsiņi respondentu vērtējumā ir ar sliktām garšas īpašībām, tomēr ir lētāki kā cita gaļas kombināta produkti, bet uzvar konkursos, jo ir veikalu tīkls visā Latvijā un var nodrošināt lētu produkciju.
- 6) informatīvi pasākumi un personīgi e-pasti par iespēju piedalīties ēdināšanas iepirkumos;
- 7) pašu uzņēmēju iniciatīva un vēlme strādāt ēdināšanas iepirkumu jomā.

Kā atsevišķa tēma ir mināma iespēja sagatavot potenciālo ēdienkarti izglītības iestādēm, ievērojot vietējās produkcijas pieejamību un uzturvērtību prasības, ko vairākārt ir piedāvājusi Latvijas Restorānu biedrība. Tad būtu vienkāršāk plānot produktu apjomus gan ražotājiem, gan ēdinātājiem.

Fokusgrupas rezultāti

Fokusgrupas ietvaros tika secināts, ka iepriekš intervētie lauksaimnieki, pārstrādātāji, ēdināšanas uzņēmumi, valsts un pašvaldību iestāžu pārstāvji ir definējuši ZPI procesā pastāvošās problēmas un izaicinājumus atbilstoši esošai situācijai (kopsavilkumu skat. 4. pielikumā).

Diskusijās papildus respondentu minētajām problēmām tika akcentētas šādas problēmas ZPI:

- 1) pārsvaru ZPI gūst vairumtirdzniecības bāzes un lieli ēdināšanas tīkli (kā piem., viens ēdinātājs no Lietuvas ēdina ¼ no visām skolām);
- 2) pirms iepirkuma dokumentācijas sagatavošanas netiek veikta tirgus izpēte, līdz ar to ir grūtības nodrošināt atbilstošu produktu sortimentu līguma izpildes laikā;

Fokusgrupas dalībnieki papildus sniedz šādus ieteikumus:

- 1) ZPI vērtēt CO₂ radītos izmešus importētai produkcijai sasaistē ar piegādes attālumu;
- 2) kā risinājumu neelastīgai cenai rosina veikt cenu indeksāciju;
- 3) lai izvairītos no neatbilstošas kvalitātes produktu piegādēm un sertifikātu viltošanas, rosina ieviest izsekojamības kodus preču piegādes pavadzīmēs;
- 4) kā risinājumu informācijas aprītei rosina izmantot “Mans lauks” sistēmu;
- 5) pašvaldībām vietējo ražotāju piesaistei pievērst uzmanību tirgus izpētei;
- 6) normatīvā regulējumā definēt jēdzienus “pārtikas ZPI” un “ēdināšanas pakalpojums ZPI”, jo dažādām iestādēm un organizācijām ir atšķirīgi uzskati par ZPI jēdzienu;
- 7) atbalstot vietējo pārtikas ražotāju dalību ZPI valsts un pašvaldību iestādēm organizēt decentralizētus iepirkumus;
- 8) atvieglot/ vienkāršot digitālo ZPI iepirkumu t.i. lai nevajadzētu iesniegt papīra formātā dokumentus, bet apliecinājumus varētu iesniegt elektroniski un paredzēt iespēju iepirkumu organizētājiem pašiem pārbaudīt produktu piegādātāja atbilstību PKP ražotājam vai pārstrādātājam;

- 9) organizēt pilotprojektus par veicamajām izmaiņām ZPI, lai pārliecinātos par to efektivitāti;
- 10) organizēt apmācības un seminārus par ZPI organizāšanu un dalību ZPI.
- 11) rosina virzīties uz 100% bioloģiskās produkcijas iekļaušanu ZPI, sasaistē ar BL produkcijas pieejamību un finansējuma palielinājumu;
- 12) rosina ekonomiskos ieguvumus līdzsvarot ar sociāliem un vides ieguvumiem vietējās PKP iekļaušanai ZPI;
- 13) atbalstīt kooperācijas un loģistikas centru izveidi vietējās produkcijai sekmēšanai ZPI.

Kopumā tika secināts, ka ZPI ieinteresētajām pusēm, kuras piedalās ZPI pārtikas un ēdināšanas pakalpojumu plānošanā un organizācijā, ir atšķirīgas intereses, kas nevienmēr ir savstarpēji savienojamas. ZPI problēmas ir risināmas ar sistēmiskām pārmaiņām, integrējot sociālos, vides un ekonomiskos aspektus vienotā attīstības vīzijā.

5. PRIEKŠLIKUMI PAAUGSTINĀTAS KVALITĀTES PRODUKTU NODROŠINĀJUMA VEIDOŠANĀ UN APJOMA SEKMĒŠANĀ ZPI LATVIJAS REĢIONOS

Ņemot vērā veikto izpēti par pārtikas un ēdināšanas konkursu dalībniekiem no IUB datu bāzes, kā arī intervijās un fokusgrupās uzklusīto, būtiskākie ieteikumi sagrupēti atkarībā no tā, uz ko tie attiecināti.

Iepirkumu nosacījumi

Ņemot vērā veikto izpēti par šķēršļiem, kas saistās ar MK noteikumu (MKN) izpildi produktu piegādātājiem un ēdinātājiem, lai uzlabotu ražotāju motivāciju piedalīties ZPI un sekmētu nodrošinājumu ar PKP, ierosinām šādas izmaiņas iepirkumu nosacījumos (MKN Nr.353, pašvaldību saistošie noteikumi, PIL 9.pants):

- Lai sekmētu vietējo ražošanu un vietējo ražotāju ieinteresētību piedalīties ZPI, ieteicams lielāku punktu skaitu piešķirt lokāliem ražotājiem iepirkumu vērtēšanā.
- Lai cenu pieauguma apstākļos nodrošinātu līdzsvaru starp ražotāju izmaksām un līguma cenu, produktu līgumcenas būtu pārskatāmas vismaz reizi gadā atbilstoši faktiskajām izmaksām, bet sevišķos gadījumos – biežāk.
- Iespēja visos iepirkumos slēgt līgumus uz dažādiem termiņiem, ņemot vērā lokālā tirgus iespējas.
- Atbilstoši ZPI mērķim, kas noteikts Eiropas likumdošanas līmenī, iepirkumu veicējiem būtu jācenšas pēc iespējas decentralizēt iepirkumus – sadalīt tādās daļās, lai rastu iespēju piedalīties vietējiem ražotājiem ar savu konkrēto produktu.
- Standartizēt un vienkāršot līgumu un pieteikumu formu un pieprasītos pamatojošos dokumentus par atbilstošās kvalitātes produkcijas piegādes apjomu, lai ZPI konkursu dalībniekam nevajadzētu katram konkursam meklēt un gatavot vienu un to pašu informāciju dažādos veidos. Piemēram, noteikt vienotas prasības sertificējošajām institūcijām par datu pieejamību bioloģiskās produkcijas ražotājiem un pārstrādātājiem. Iepircējiem rast iespēju meklēt informāciju par PKP produktu ražotājiem un pārstrādātājiem vienotā platformā, vai norādīt, kur to var atrast (piem., PVD vai citur).
- Paredzēt lielāku īpatsvaru PKP produktiem ZPI, atbilstoši saražotajam un pieejamajam apjomam katrā produkcijas grupā, jeb noteikt minimālo sliekšni PKP dažādiem produktiem vai to grupām, ņemot vērā ražošanas iespējas, un paredzot pārskatīšanas iespējas. Minimālo apjomu un produktu klāstu neietverot MKN, bet gan citā saistošā dokumentā uz kuru sniegt atsauci MKN, atvieglotu izmaiņu veikšanu.
- Saglabāt iespējas produkcijas piegādei no visas Latvijas, lai Rīgā un Pierīgā, kur ir vislielākais ZPI klientu skaits, būtu iespējams piegādāt Latvijā ražotus pārtikas produktus.
- Precizēt nosacījumus par IUB datu bāzē obligāti aizpildāmajiem laukiem, lai šī datubāze būtu pilnvērtīgi izmantojama analizējot/novērtējot ZPI ietvaros iepirkta katra pārtikas produkta apjomu no katra piegādātāja, ne tikai līgumsumma.

Kontroles pasākumi

Lai nodrošinātu pārtikas produktu un ēdināšanas pakalpojumu kvalitāti atbilstoši līguma prasībām, ierosinām šādus kontroles pasākumus, īpaši vairumtirdzniecības sfērā:

- Faktiskās produktu ražošanas un/ vai uzglabāšanas vietas apsekošana produktu piedāvājuma esamības apstiprināšanai pirms līguma noslēgšanas.
- *Regulāras pārbaudes* visa iepirkumu konkursa termiņa laikā produktu kvalitātes atbilstības nodrošināšanai.

- *Izsekojamības kodu iekļaušana* preču piegādes pavadzīmēs, lai izvairītos no neatbilstošas kvalitātes produktu piegādēm un sertifikātu viltošanas.

Valsts un pašvaldību institūcijās

Šajā sadaļā apkopoti ieteikumi, kuri izriet no veiktā pētījuma un attiecas uz valsts un pašvaldību institūcijām – iepirkumu veicējiem, lai sekmētu paaugstinātas kvalitātes vietējo produktu klāstu iepirkumos:

- Sekmēt valsts un pašvaldību iestāžu sadarbību, nodrošinot savstarpēju informācijas apmaiņu par sekmīgākajām praksēm PKP iekļaušanai ZPI
- Stiprināt iepirkumu speciālistu kapacitāti, lai būtu iespēja veikt atbilstošās tirgus izpētes un sagatavot iepirkumu nepieciešamajā detalizācijas pakāpē, apjomus pielāgojot vietējo ražotāju iespējām.
- Tirgus izpētes pasākumos pirms ZPI izsludināšanas apzināt un uzrunāt vietējos ražotājus tādejādi informējot par gaidāmo ZPI un iepazīstot pieejamo produkciju un apjomus.
- Ja tas ir lietderīgi vietējo kvalitatīvas produkcijas ražotāju piesaistei, ieteicams iepirkumus decentralizēt – piemēram, nevis viens iepirkums visā novadā, bet dalījumā pa mazākām teritoriālām vienībām un grupām (piem., katra izglītības iestāde atsevišķi).
- Lai palielinātu PKP apjomu, pašvaldību iepirkumiem būtu jābūt korekti sagatavotiem, kur nozīmīgākais faktors ir nevis cena, bet produktu kvalitāte un vietējiem ražotājiem piemēroti nosacījumi.
- Motivēt iepirkumu veicējus veidot mazākas un specifiskākas (piemēram, viena produkta) iepirkumu lotes, lai tajās būtu iespējams pieteikties arī vietējiem dažādu pārtikas produktu grupu ražotājiem.
- Apmācību, semināru, informatīvu kolektīvu pasākumu organizēšana un individualizēta informēšana par dalību ZPI.
- Pilotprojektu organizēšana par veicamajām izmaiņām ZPI, lai pārlicinātos par to efektivitāti.
- Pakāpeniska bioloģiskās produkcijas īpatsvara palielināšana ZPI atbilstoši šo produktu saražotajiem apjomiem.
- Ekonomisko ieguvumu līdzsvarošana ar sociālajiem un vides ieguvumiem vietējās PKP iekļaušanai ZPI. Importa produkcijas CO₂ radīto izmešu iekļaušanu vērtēšanā saistībā ar piegādes attālumu. Šim nolūkam vērtējuma kritērijos lietderīgi ņemt vērā ražotāja vai ēdinātāja atrašanās vietu – piemēram, piešķirot 10 punktus, ja tas atrodas tajā pašā pašvaldībā, 5 punktus, ja blakus pašvaldībā, bet 0 punktus, ja tālāk.
- Kooperācijas un loģistikas centru izveidošanas atbalstīšana vietējās produkcijai sekmēšanai ZPI.

Informācijas pieejamība

- Lai nodrošinātu kvalitatīvas informācijas pieejamību par ZPI ietvaros iepirktajiem pārtikas produktiem, tajā skaitā PKP, būtu ieteicams normatīvos aktos paredzēt vienotu formu, pēc kuras tiek apkopoti dati par iepirktajiem PKP apjomiem. Tā var būt balstīta uz šajā pētījumā jau izmantoto aptaujas anketas veidlapu par produktiem un to grupām, iekļaujot arī dalījumu pa PKP veidiem (1.pielikums).
- Paredzēt prasību apkopot informāciju par NPKS saražotajiem apjomiem produktu grupās, lai varētu noteikt to pietiekamību un, nepieciešamības gadījumā, noteikt minimālos sliekšņus ZPI.
- ZPI vienkāršošana to lietotājiem ar norādēm par obligāto aizpildāmajiem laukiem IUB datu bāzē, lai varētu uzkrāt informāciju ne tikai par katru piegādātāju un līgumsummu, bet arī par katra piegādātā produkta apjomu (plānoto un piegādāto).

- ZPI konkursa rezultātu un pieredzes digitāla uzkrāšana novados un pagastos, un savstarpējā informācijas apmaiņa. Ar iespēju informēt arī ēdinātājus Latvijā par produktu ražotājiem un pārstrādātājiem.
- Vienotas sistēmas izveide par pieejamajiem PKP produktu ražotājiem un pārstrādātājiem pēc to atrašanās vietas, produkcijas veida un aptuvenā saražotā apjoma, kas tiek regulāri atjaunots. Īpaši attiecībā par NPKS.
- Vienotas datu bāzes izveide ZPI veikšanai par aktuālo pieprasījumu un piedāvājumu.

Iespējama ir “Mans lauks” sistēmas izmantošana informācijas aprites veicināšanā, kas tika minēta intervijās, bet kuras potenciāls un atbilstība ZPI vajadzībām nav vērtēta šī pētījuma ietvaros.

PIELIKUMI

1.pielikums. Anketa par paaugstinātās kvalitātes produktu iepirkumu ZPI ietvaros pašvaldībās 2021.gadā

Agroresursu un ekonomikas institūts (AREI) saskaņā ar Zemkopības ministrijas pasūtījumu veic pētījumu “Paaugstinātās kvalitātes pārtikas produktu potenciāls ZPI” ar mērķi izpētīt paaugstinātās kvalitātes pārtikas produktu apjomu zaļajā publiskajā iepirkumā (ZPI) visos Latvijas novados un reģionos, identificējot produktu ražotāju aktuālos izaicinājumus.

Darba izpildei ir nepieciešama detalizēta informācija par pašvaldībās veikto pārtikas produktu iepirkumu apjomiem ZPI ietvaros, tajā skaitā īpaši norādot paaugstinātās kvalitātes produktu (PKP) apjomus. Attiecīgie dati nepieciešami un tiks izmantoti tikai kopsavilkumu veidā konkrētā pētījuma ietvaros, lai izpētītu ražotāju iespējas uzlabot PKP piedāvājumu un izstrādātu priekšlikumus normatīvo aktu pilnveidošanai.

Šim nolūkam aicinām Jūs sniegt tabulā prasīto informāciju Jums iespējamā detalizācijas pakāpē, par iepirkumiem, kuri attiecas uz 2021.gadu.

Jau iepriekš pateicamies par sadarbību un gaidīsim Jūsu atbildes.

Neskaidrību gadījumā sūtīt jautājumus uz e-pastu: Armands.veveris@arei.lv vai zvanīt pa tālr. 28676331. Anketu lūgums aizpildīt līdz **2022. gada 30. maijam**.

Iepirkta produkcija pašvaldības iepirkumos, kilogramos (2021.gads)		Viss iepirktais apjoms šajā grupā	PKP produkti kopā	tai skaitā, paaugstinātās kvalitātes produkti*(PKP)			
				Zaļā karotīte	Bordo karotīte	Bioloģiskās lauksaimniecības produkti	Integrēti audzētie produkti
Piens un piena produkti kopā							
t.sk.	<i>Piens (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>						
	<i>Kefīrs(atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>						
	<i>Krējums, sviests</i>						
	<i>Biezpiens</i>						
	<i>Jogurts</i>						
	<i>Siers</i>						
Gaļa un gaļas produkti, olas kopā							
t.sk.	1) Svaigi atdzesēta vai sasaldēta gaļa						
	<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta cūkgaļa</i>						
	<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta liellopa un jaunlopa gaļa</i>						
	<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta putnu gaļa</i>						
	<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta tītara, jēra un truša gaļa</i>						
	2) Gaļas produkti:						
	<i>Desas, cīsiņi, sardeles</i>						
	<i>Kūpinājumi</i>						
	3) Olas un olu masa						
Graudu pārstrādes produkti un pākšaugi kopā							
t.sk.	<i>Auzu pārslas (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>						

	<i>Kviešu milti (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>						
	<i>Griķi (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>						
Maize un maizes izstrādājumi kopā:							
t.sk.	<i>Maize</i>						
	<i>Konditoreja un maizes izstrādājumi</i>						
Dārzeņi un kartupeļi kopā							
t.sk.	Svaigi dārzeņi un sakņaugi						
	<i>Kartupeļi</i>						
	<i>Kāposti</i>						
	<i>Burkāni</i>						
	<i>Gurķi un tomāti</i>						
Augļi un ogas kopā							
t.sk.	<i>Svaigi augļi un ogas</i>						
	<i>Eksotiskie augļi un ogas</i>						
Zivis, zivju izstrādājumi (gan svaigas, atdzesētas un saldētas) kopā							
t.sk.	<i>Svaigas zivis</i>						
	<i>Atdzesētas zivis</i>						
	<i>Saldētas zivis</i>						
Medus							

* paaugstinātās kvalitātes produkti (PKP)- Nacionālās pārtikas kvalitātes shēmas: zaļā un bordo karotīte; bioloģiskie un integrēti audzētie produkti

2.pielikums. Intervijas jautājumi valsts iestādēm

1. Kas Jūsu iestādei ir svarīgākais, veicot pārtikas vai ēdināšanas pakalpojumu iepirkumus (lēta cena, kvalitāte, garantēta piegāde, piegādes apjomi, atbilstība Zaļā publiskā iepirkuma vērtībām u.c.)?
2. Par MK noteikumiem Nr.353 (20.06.2017), kuri nosaka prasības zaļajam publiskajam iepirkumam un to piemērošanas kārtībai. Vai līdz šim esiet jau saskārušies ar šīm prasībām iepriekšējos pārtikas / ēdinātāju pakalpojumu iepirkumos? Vai prasības kopumā apmierina vai tās vajag noteikt stingrākas, vai tieši otrādi?
3. Vai Jūsu iestāde pirktu paaugstinātas kvalitātes produktus (bioloģiski sertificētus produktus, zaļās karotītes, bordo karotītes, ar integrētas lauksaimniecības metodēm (attiecināms uz ogām un augļiem) audzētos produktus) arī tādā gadījumā, ja MK noteikumi to neprasītu?
4. Vai pastāv problēmas ar paaugstinātas kvalitātes produkcijas nodrošinājumu iepirkumos, un ja ir, - kādas?
5. Vai un kā tiek veikta iepirkumos paredzētās paaugstinātas kvalitātes produkcijas kvalitātes kontrole piegādes brīdī?
6. Vai un kādas ir problēmas ar savstarpējo sadarbību ar ēdināšanas pakalpojumu sniedzējiem/ pārtikas produktu ražotājiem un/vai piegādātājiem?
7. Vai tiek pievērsta uzmanība pārtikas produktu izcelsmes valstij (arī pērkot ēdinātāja pakalpojumu)? Cik nozīmīgi ir tas, vai pārtika tiek iegādāta no vietējiem zemniekiem un pārstrādātājiem?
8. Uz cik gadiem tiek slēgts iepirkuma līgums? Kāds Jums kā iestādei ir izdevīgākais termiņš?
9. Vai un kā tiek paredzēta produkcijas cenu pārskatīšana iepirkumu līgumos (piemēram, netiek pārskatīta, tiek pārskatīta reizi gadā, tiek noteikts maksimālais cenas pieauguma procents vai cita atbilde)?
10. Kāda iepirkuma dalīšana lotēs Jūsu iestādei ir visizdevīgākās – lote ar vairākām produkcijas grupām vai vienas produkcijas grupas lotes?
11. Kas Jūs motivētu / pie kādiem nosacījumiem Jūs iekļautu / palielinātu vietējo ražotāju pārtikas produktu īpatsvaru iestādes iepirkumos / pieprasītu to no ēdināšanas pakalpojuma sniedzēja?
12. Citi komentāri/viedokļi par ZPI procesu (ja ir).

3.pielikums. Jautājumi pārstrādātājiem

1. **Cik nozīmīga jums ir dalība pārtikas ZPI? Cik nozīmīga daļa no kopējā apgrozījuma veido tieši pārtikas ZPI ?** (atzīmējiet jums atbilstošo, pārējos izdzēšot vai iekrāsojiet ar dzeltenu)
 - Ļoti nozīmīgs (virs 50%)
 - Nozīmīgs (25-50%)
 - Vidēji nozīmīgs (6-24%)
 - Maznozīmīgs (0-5%)
 - Nenozīmīgs (ja nepiedalās) (0%)
2. **Kāds ir Jūsu piegādēs aptuvenais PKP produktu īpatsvars ZPI ietvaros?**
3. **Vai kopumā dalība ZPI jūsu uzņēmumam ir izdevīga?**
(novērtējiet piemērojot skalu no 5(ļoti neizdevīga) līdz 1(ļoti izdevīga)).
4. **Kādi ir galvenie argumenti, kas nosver par labu iesaistei pārtikas ZPI?**
5. **Dalībai kādos iepirkumos jūs dodat priekšroku (pašvaldību, valsts iestāžu, citu uzņēmumu izsludinātajos konkursos) un kādēļ?**
6. **Kāds ir jūsu uzņēmumam pieņemamākais līguma apjoms** (vai ir apjoms zem kura nav interese piedalīties konkursā par pārtikas piegādi)?
7. **Kāds ir jums pieņemamākais iepirkums: detalizēti apraksti katrai lotei ar precīzu produktu aprakstu un daudz atsevišķas lotes, vai liela apjoma iepirkums, kas aptver vairākas produktu grupas vienā lotē?**
8. **Vai ir labāk slēgt līgumu ar pasūtītāju uz 1 vai 3 gadiem? Kāpēc?**
9. **Cik bieži jāpiegādā produkti? Vai ir bijušas problēmas ar pasūtītājiem? Kādas?**
(Vēlams plašāks skaidrojums, kāda ir piegāžu loģistika ,piem., reizi nedēļā, vairākiem saņēmējiem, cik plašā areālā utt.,)
10. **Vai ir grūtības atrast sadarbības partnerus (produktu ražotājus), lai nodrošinātu līgumu izpildi?** (skalā 5 –ļoti lielas grūtības, 1 – grūtību nav, paskaidrojiet kāpēc tāds vērtējums) Ja nesadarbojaties, tad ierakstiet, kāpēc tas nav nepieciešams.
11. **Kāda ir sadarbība ar vairumtirgotājiem?** (vēlams apraksts kā notiek sadarbība ar vairumtirgotājiem saistībā ar ZPI. Vai uzņēmuma produkcija, ko vairumtirgotāju pārdod ZPI ietvaros , tiek piegādāta uz kāda atsevišķa līguma pamatu, jeb citādi.)
12. **Kādas ir galvenās problēmas saistībā ar dalību iepirkumos un ZPI līgumu izpildi? Kas rada problēmas** (vai par apjomiem, vai kādām preču grupām, vai kvalitāti vai kas cits)?
13. **Kas jūs var ieinteresētu vairāk sadarboties ar vietējiem zemniekiem un pārtikas ražotājiem ZPI ietvaros?** (ja nesadarbojaties, tad paskaidrojiet, kas varbūt varētu likt jums domas mainīt)
14. **Kādas būtu nepieciešamās / vēlāmās izmaiņas normatīvajos aktos, lai stimulētu vietēja ražojuma paaugstinātas kvalitātes produktu iepirkumu ZPI?**

Jebkādiem komentāriem vai ieteikumiem saistībā ar pārtikas ZPI un PKP.

4.pielikums. Intervijās un fokusgrupā identificētās problēmas ZPI procesā

EKONOMISKAS problēmas	Ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji	Ražotāji	Pārstrādātāji
Ražošanas resursu, pārtikas cenu straujš kāpums	X	X	X
Atvēlētais valsts un pašvaldību budžets ZPI ir neadekvāts produktu cenām tirgū.	X	X	
ZPI pārsvaru gūst vairumtirdzniecības bāzes un lielie ēdināšanas tīkli.	X	X	
Administratīvo teritoriju apvienošana samazina konkurenci ēdināšanas pakalpojumu tirgū	X		
Vietējie ražotāji nenodrošina plašu produkcijas sortimentu (pastāv reģionālas atšķirības)	X	X	
Vietējie ražotāji nenodrošina vajadzīgo produkcijas apjomu	X	X	X
Vietējie ražotāji nenodrošina produkcijas pieejamību visu gadu	X	X	X
Vietējo ražotāju produkcijas kvalitāte ir mainīga	X		X
Vietējo ražotāju produkcijas cena lielākoties ir augstāka nekā importētai produkcijai	X		X
Trūkst konkurenci vietējā produkcijas tirgū. Vietējie pārstrādātāji negodīgi izmanto stāvokli tirgū, palielinot produktu cenas	X		
Gaļas produktiem ierobežots/neesošs reģionālo ražotāju tirgus (tikai daži ražotāji visā Latvijā)	X		X
Grūtības iepirkt/piegādāt mazus produkcijas apjomus, kam sadārdzinās transporta izmaksas	X		X
Loģistikas problēmas (mazajiem uzņēmumiem)		X	X
Vairumtirgotāji piedāvā produkciju, kas faktiski ir zem vietējo ražotāju pašizmaksas		X	X
Izglītības iestādēs reģistrēto bērnu skaits ir lielāks nekā ikdienā reāli ēdāji, kas rada disbalansu starp iepirkto/izlietoto produktu apjomu	X		

Intervijās un fokusgrupā identificētās politiskās problēmas ZPI procesā

POLITISKAS problēmas	Ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji	Ražotāji	Pārstrādātāji
ZPI vāja pārtikas kvalitātes kontrole	X	X	
Sarežģīti normatīvie akti, liels birokrātisks slogs ZPI veikšanai	X	X	
Neelastīga cenu noteikšana iepirkumu līgumos	X	X	X
ZPI prasībām jābūt vispārīgāk aprakstītām	X		X
ZPI prasībām jābūt specifiskāk aprakstītām	X	X	
ZPI lotes nevajag smalki izdalīt	X	X	
ZPI lotes vajag izdalīt specifiskākās un mazākās lotēs		X	X
Pieprasītie dokumenti (apliecinājumi, sertifikāti) negarantē piegāžu kvalitāti	X	X	X
Neskatoties uz izvirzītajām prasībām par PKP, iepirkumos svarīgākā ir zemākā cena	X	X	X
ZPI ietvaros noteiktais/samazinātais produkcijas piegādes attālums <ul style="list-style-type: none"> • traucē lētākā piedāvājuma nodrošināšanai, • samazina iespēju gūt apjomradītus cenu samazinājumus pie viena piegādātāja, • palielina ēdinātāja birokrātisko slogu, uzmeklēt un sadarboties ar vairākiem piegādātājiem • palielina iespējas piedalīties ZPI vietējam un nelielam ražotājam 	X X X	X	X
Aizvien stingrāki ZPI produkcijas kvalitātes nosacījumi (piem, 50% piena produkcija) palielina pārtikas/ēdināšanas iepirkumu cenu, kas netiek atbilstoši kompensēta valsts budžetā, palielinot maltītes cenu personai/gultasvietai valsts iestādēs)	X		
Liela birokrātija ar produkcijas kvalitāti apstiprinošu apliecinājumu nodrošināšanu. Ir gadījumi, kad tos nevar iegūt. Vēl jānodrošina sertifikāti no katra piegādātāja.	X	X	X
Prasības bieži ir neadekvātas, piemēram, baltā zivs fileja ar "zaļo karotīti" nemaz nav pieejama	X		X

Avots: Autoru veidots, balstoties uz interviju rezultātiem un izmantojot PEST analīzi

Intervijās un fokusgrupā identificētās sociālās problēmas ZPI procesā

SOCIĀLĀS problēmas	Ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji	Ražotāji	Pārstrādātāji
Trūkst darbinieki ēdināšanas pakalpojumu nodrošināšanai.	X		
Apšaubā vietējo pārstrādātāju (visvairāk gaļas nozarē) godaprātu un atbilstību Zaļās karotītes nosacījumiem.	X		
Kvalitātes shēmas negarantē kvalitāti.	X	X	
Grūtības noslēgt sadarbību ar integrēti audzētas produkcijas ražotājiem, kuri līdz šim ir cietuši no negodīgiem uzpircēju solījumiem.	X		

Avots: Autoru veidots, balstoties veikto ražotāju interviju rezultātos un izmantojot PEST analīzi

Intervijās un fokusgrupā identificētās tehnoloģiskās problēmas ZPI procesā

TEHNOLOĢISKAS problēmas	Ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji	Ražotāji	Pārstrādātāji
Informācijas trūkums par lauksaimniecības produkcijas ražotājiem, to atbilstību pārtikas kvalitātes shēmām un gatavību piedalīties ZPI.	X		
Papīra formātā iesniedzamie sertifikāti un apliecinājumi par produktu ražotāju, kaut gan visi dati pieejami valsts digitālos reģistros.	X	X	X
Produkcijas sezonālā kalendārs, ko sagatavo ZM nav atbilstošs realitātei.	X		

Avots: Autoru veidots, balstoties veikto ražotāju interviju rezultātos un izmantojot PEST analīzi

5.pielikums. Iepirktie produktu apjomi ZPI pārtikas produktu iepirkumos 2021.gadā valsts iestādēs saskaņā ar aptaujas datiem (dati par 8 iestādēm)

Iepirkta produkcija pašvaldības iepirkumos, kilogramos	Viss iepirktais apjoms šajā grupā	PKP produkti kopā	tai skaitā, paaugstinātās kvalitātes produkti*			
			Zaļā karotīte	Bordo karotīte	Bioloģiskās lauksaimniecības produkti	Integrēti audzētie produkti
Produktu grupas						
Piens un piena produkti kopā	804 809	804 138	703 105	70 240	23 663	0
<i>Piens (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>	542 755	542 755	486 931	35 669	16 555	0
<i>Kefīrs(atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>	91 295	91 255	71 356	13 641	5 058	0
<i>Krējums, sviests</i>	76 442	76 442	66 816	8 776	0	0
t.sk. <i>Biezpiens</i>	38 523	38 523	34 188	3 855	0	0
<i>Jogurts</i>	32 792	32 792	22 168	7 774	2 050	0
<i>Siers</i>	17 390	16 914	16 714	0	0	0
Gaļa un gaļas produkti, olas kopā	599 422	538 882	516 477	0	14 155	0
1) Svaigi atdzesēta vai sasaldēta gaļa	42 999	42 999	42 999	0	0	0
<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta cūkgaļa</i>	94 338	92 788	91 988	0	0	0
<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta liellopa un jaunlopa gaļa</i>	19 001	18 436	4 281	0	14 155	0
<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta putnu gaļa</i>	90 413	46 609	46 519	0	0	0
t.sk. <i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta tītara, jēra un truša gaļa</i>	3 107	3 000	3 000	0	0	0
2) Gaļas produkti:	191 757	186 972	186 972	0	0	0
<i>Desas, cīsiņi, sardeles</i>	40 933	37 083	36 783	0	250	0
<i>Kūpinājumi</i>	16 826	15 321	15 921	0	0	0
3) Olas un olu masa	464 604	464 604	458 284	0	2 920	0
Graudu pārstrādes produkti un pākšaugi kopā	74 244	71 360	56 698	7 616	6 000	0
<i>Auzu pārslas (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>	14 031	12 731	8 114	4 616	0	0
t.sk. <i>Kviešu milti (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>	22 614	21 030	17 930	3 000	0	0
<i>Griķi (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>	12 501	12 501	6 501	0	6 000	0
Maize un maizes izstrādājumi kopā	411 900	401 183	391 457	6 266	2 250	0
<i>Maize</i>	432 030	328 711	427 376	1 504	2 250	0
t.sk. <i>Konditoreja un maizes izstrādājumi</i>	21 463	6 996	3 855	6 702	0	0
Dārzeni un kartupeļi kopā	1 051 773	670 103	400 192	1 870	11 363	503 394
Svaigi dārzeni un sakņaugi	316 745	271 198	165 664	0	4 790	100 744
<i>Kartupeļi</i>	533 047	472 718	163 468	0	11 363	294 487
t.sk. <i>Kāposti</i>	76 770	70 528	22 653	0	0	47 375
<i>Burkāni</i>	117 183	108 339	29 046	0	0	78 694
<i>Gurķi un tomāti</i>	38 668	23 108	17 368	0	0	5 280
Augļi un ogas kopā	108 225	48 214	41 006	0	110	5 758
<i>Svaigi augļi un ogas</i>	46 646	32 373	26 345	0	110	5 758
t.sk. <i>Eksotiskie augļi un ogas</i>	61 609	15 841	14 861	0	0	0
Zivis, zivju izstrādājumi (gan svaigas, atdzesētas un saldētas) kopā	24 926	5 822	5 547	0	0	0
<i>Svaigas zivis</i>	0	0	0	0	0	0
t.sk. <i>Atdzesētas zivis</i>	174	0	0	0	0	0
<i>Saldētas zivis</i>	21 165	5 672	5 522	0	0	0
Medus	166	160	126	0	0	0

Iepirktie produktu apjomi ZPI pārtikas produktu iepirkumos 2021.gadā pašvaldībās un to iestādēs saskaņā ar aptaujas datiem (dati par 17 pašvaldībām)

Iepirkta produkcija pašvaldības iepirkumos, kilogramos	Viss iepirktais apjoms šajā grupā	PKP produkti kopā	tai skaitā, paaugstinātās kvalitātes produkti			
			Zaļā karotīte	Bordo karotīte	Bioloģiskās lauksaimniecības produkti	Integrēti audzētie produkti
Piens un piena produkti kopā	1 226 051	1 182 315	813 142	8 058	286 630	0
<i>Piens (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>	774 506	723 474	482 382	1 955	239 137	0
<i>Kefīrs(atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>	89 164	86 314	52 566	1 967	31 782	0
t.sk. <i>Krējums, sviests</i>	145 104	142 029	118 542	1 166	10 261	0
<i>Biezpiens</i>	89 100	86 975	83 087	623	3 227	0
<i>Jogurts</i>	65 043	51 499	47 727	1 709	2 063	0
<i>Siers</i>	37 338	31 289	27 576	298	21	0
Gaļa un gaļas produkti, olas kopā	535 083	336 931	328 776	2 375	2 440	0
1) Svaigi atdzesēta vai sasaldēta gaļa	111 347	94 581	93 590	991	0	0
<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta cūkgaļa</i>	282 853	276 205	273 142	1 416	1 647	0
<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta liellopa un jaunlopa gaļa</i>	64 104	49 624	48 821	10	793	0
<i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta putnu gaļa</i>	133 964	58 358	58 358	0	0	0
t.sk. <i>Svaigi atdzesēta vai sasaldēta tītara, jēra un truša gaļa</i>	2 667	0	0	0	0	0
2) Gaļas produkti:	22 777	18 757	10 948	466	0	0
<i>Desas, cīsiņi, sardeles</i>	63 830	57 071	56 466	605	0	0
<i>Kūpinājumi</i>	15 509	7 771	7 400	371	0	0
3) Olas un olu masa	997 218	929 179	881 486	103	47 590	0
Graudu pārstrādes produkti un pākšaugi kopā	154 560	105 735	62 288	1 040	41 964	0
<i>Auzu pārslas (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>	19 882	18 715	7 780	41	10 895	0
t.sk. <i>Kviešu milti (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>	65 762	55 537	40 211	1 133	14 193	0
<i>Griķi (atbilstoši NA prasībām uz BL produktu iepirkumu)</i>	40 550	29 657	9 837	0	19 581	0
Maize un maizes izstrādājumi kopā	423 372	304 293	279 686	5 869	2 041	0
<i>Maize</i>	366 645	283 543	260 944	20 266	1 991	0
t.sk. <i>Konditoreja un maizes izstrādājumi</i>	71 054	35 583	33 575	1 958	50	0
Dārzeni un kartupeļi kopā	1 304 252	1 015 762	94 162	7 944	122 549	685 944
Svaigi dārzeni un sakņaugi	481 465	322 304	81 588	340	0	237 656
<i>Kartupeļi</i>	787 689	759 589	87 031	7 464	131 592	532 202
t.sk. <i>Kāposti</i>	127 206	117 922	9 252	0	9 701	100 101
<i>Burkāni</i>	172 707	158 277	12 037	140	20 218	125 882
<i>Gurķi un tomāti</i>	185 549	38 596	16 132	0	3 979	17 966
Augļi un ogas kopā	649 237	145 889	6 922	50	57 092	87 725
<i>Svaigi augļi un ogas</i>	203 432	142 270	6 922	150	52 673	88 525
t.sk. <i>Eksotiskie augļi un ogas</i>	447 557	4 419	0	0	4 419	0
Zivis, zivju izstrādājumi (gan svaigas, atdzesētas un saldētas) kopā	76 225	726	726	0	0	0
<i>Svaigas zivis</i>	0	0	0	0	0	0
t.sk. <i>Atdzesētas zivis</i>	13 175	0	0	0	0	0
<i>Saldētas zivis</i>	61 366	0	0	0	0	0
Medus	1 810	1 765	473	0	1 288	0

